

ÜLKÜ

HALKEVLERİ MECMUASI

İÇİNDEKİLER

Türk Topraklarının Adanı	Pr. Dr. Şevket Azız	81
Ders Yılı Başlarken	İ. Hakkı	83
Firdevsî ve Şehname	90
Türk Dilinin Komşu Millet Dilleri Üzerinde Tesiri	Pr. Dr. Kowalski	98
Nakil Vasıtalarına Bir Bakış	Ali İlhamî	106
Vergi Borçlarında Kolaylıklar	Kemal Turan	110
Alsas - Loren Halk Üniversitesi Nasıl Çalışıyor	Ziya Fahrettin	113
Çorum II	Ömer	119
Ayın Politikası	Zeki Mesut	125
Zehirli Gazlar	Hikmet Rifat	131
Kara Koyun (Hikâye)	Ferit Celâl	136
Bükükler	141

KÖYCÜLER BÖLÜMÜ :

Köycülük Esasları	Nusret Kemal	145
Köy Muhiti ve Çocuk Terbiyesi	Hıfzırrahman Raşit	154
Trabzon Köyleri	Ömer Türkmen	158

"ÜLKÜ,, nün birinci sayısı yeniden hazırlanmaktadır. Abone bedelini vermiş okuyucularımıza gönderilecektir.

ÜLKÜ'YE YAZANLARDAN BİR DİLEK

İkinci Türk Dili Kurultayı ve Dil Bayramı öz türkçe hareketine yeni bir hız verdi. Türklüğün bu büyük ülküsünün kuvvetle yürümesi için bu hızın sönmemesi lâzımdır. Bir milletin varlığı millî kültürünün varlığı iledir. Millî kültürün ana direği ve en mühim ifade vasıtası da öz dildir. Bu büyük millî kültür savaşında ÜLKÜ payını yapabilmek için yazıcılarından yazılarını mümkün olduğu kadar öz türkçe ile yazmalarını dileyor. Öz türkçe yazmağa çalışırken en çok dikkat edilecek nokta yazının anlaşılmasını güçleştirmek değil, kolaylaştırmaktır. Bunun için iştilmemiş yeni kelimelerin ileri sürüldüğü cümlelerin bilhassa açık, basit ve kısa olması lâzımdır; ta ki okuyucuda okuma tadını kırmıyalım, yazılarımızı tatla okutarak ülkümüzü yayalım.

ABONE PARALARINI ANKARA'DA HAKİMİYETİ MİLLİYE MATBAASINDA "ÜLKÜ,, HESABINA GÖNDERİNİZ.

"ÜLKÜ" nün sayfaları inkılâplarımızı yaymaya yarayacak veya yayma yolları üzerinde düşündürecek bütün yazılara açıktır. "ÜLKÜ" ye yazı yazanlara para verilmez.

Neşrolunmıyan yazılar geri yolalmaz.

"ÜLKÜ" ye paralı ilân konmaz. Yalnız memlekete inkılâp ve kültür sahasında hizmet eden eser ve işlerin ilânları parasız neşrolunur.

"ÜLKÜ" nün bir sayısının fiyatı — ilâveli veya ilâvesiz — yirmibeş kuruştur.

"ÜLKÜ" nün yıllık abone fiyatı 2 5 0 kuruştur. Yalnız ilk mektep muallimleriyle Üniversite ve her derecedeki mektepler talebeleri için abone fiyatı 175 kuruştur.

"ÜLKÜ" nün altı sayısı bir cilt, iki cildi bir yıllıktır. Mecmuaya ancak yıllık abone yazılır ve her aboneye cilt başından mecmua gönderilir. Yalnız hesapları mali yıla bağlı resmî daireler bu kayitten müstesnadır.

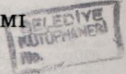
"ÜLKÜ" nün her sayısı, içinde yazısı bulunan zatlere, parasız olarak gönderilir.

ÜLKÜ

HALKEVLERİ MECMUASI

TÜRK TOPRAKLARININ ADAMI

Pr. Dr. ŞEVKET AZİZ

TÜRK vatanını dolaşıyoruz. Tren bizi bu güzel topraklarda ufuktan ufka götürüyor. Tren ulaşan kasabalarımızı ve daha içerileri görmeğe koşuyoruz. Her durak, her kasaba bize yeni bir yüz gösteriyor. Gözlerimiz bu toprakların güzelliği, zenginlikleri yanında bu güzellikleri, bu zenginlikleri manalaştıran, bu unsurlardan bir yurt yaratan insanlara dönüyor.

* * *

Memleketimizin nüfus meselesi Türk cemiyeti bünyesinin en esaslı davalarından biridir. Bu herkesçe bilinen bir davadır. Türk adamı işi, nüfus meselesi, Türk topraklarının alt üst olması, çiftçilik tekniği ilerlemeğe mecbur olan, sanayileşmeğe giden bu vatanın her köşesinin beşer eli altında yağrulması, yeni bir yüz alması, *bir insan tarlası* olması demektir. Bu işin halli sadece duygu ve arzu işi değildir. Bu işi başaracak üç insan tanrısı var: Bilgi, irade, duygu...

Türk topraklarının adamını her adım başında çiftini sürerken, faprikaya yollanırken görmek için koşuyoruz. Gözlerimizi kapıyoruz: Okumuş ve teknik bilir Türk gencini, üniversite bitirmişleri bu güzel yaylalarda Türk tarihinin asırlarını fısıldıyan ırmak boylarında, başımızın üstündeki mavi göke bizi biraz daha yaklaştıran dağ eteklerinde, orman kıyılarında, tümen tümen yeni ocaklar kurarlarken görüyoruz. Bu ocaklardan yeni iradeli nesillerin fışkırdıklarını duyuyoruz. Büyük yaylanın kökünde yeni bir Türk şarkısı uğuluyor. Tabiatın unsurlarından beşer iradesine koşan bu şarkı *hayatın zaferi* dir.

* * *

Bugün Türkiye'nin nüfusunu iletirmek için alınan ve alınacak olan sıhhi, içtimai ve iktisadi tedbirler yanında diğer bir tedbir de dahili muhaceretler olabilir. Memleketimizin tabiat şartları itibariyle nüfus kesa-

fetine daha çok müsait yerlerinde mevcut nüfusu daha fazla kesafetteştirmeğe çalışmak. Bu işi sağlam Bio-Antropolojik metotlarla idare etmek. Bu üreyen nüfus kütesinin fazlasını memleketin nüfusu az mıntakalarına bir plân içinde dağıtmak. Yeni köyler kurmak. Bu köylerin halkını ve bu halkın bereketini ilmî metotlarla tetkik ve kontrol etmek. Bu iş için daimî, ilmî-idarî bir komisyon yapmak.

* * *

Cemiyetlerin hayat şartları tesadüflerin eseri değildir. Ve tesadüflerin eserleri olamazlar. Bilgisizliğimizden dolayı öyle addedilen hadiseler bile muayyen icapların mahsulüdür. Bu icapları, bugün muasır cemiyet, teknik vasıtaları ve bilgi ışıklariyle kendi yaratıyor. İcapları yaratan bir cemiyet bugün en ileri gi-

den bir cemiyettir. Tabiat determinizmasını cemiyet hadiselerine de mümkün olduğu kadar tatbik etmek, bu determinizmayı kullanabilmek beşerî büyük bir siyasettir. Medenî dünyanın aldatıcı binbir karışıklığa rağmen, ilim ve teknik ışıkları altında, bu siyasete doğru gittiğini ve devletlerin bu siyasete sarıldıklarını görmemek kabil midir?

* * *

Türk topraklarının adamı bu toprakların üstünde bir değil, yüz değil, bin fazlasiyle fıskırmalıdır. Burada müspet veya menfi *eugenik* münakaşası yapacak değiliz. Bu noktaları ilerde uzun ve etraflı bir tetkike bırakıyoruz. Türk nüfusu çabuk üremelidir. Bu üreme tesadüfî olmamalıdır. Bu bio ve sosyo antropolojik davayı esaslı bir teknik ve plâna idare etmelidir. Dava büyüktür.

DERS YILI BAŞLARKEN

İ. HAKKI

1) *Noktai nazarlar, teklifler, kanaatler:*

YENİ ders senesi başlıyor. Geçen senenin maarif havadislerini takip etmiş olanlar, maarif işleriyle muallim, memur, muharrir yüzlerce vatandaşın bir hayli uğraştıklarını hatırlar. Bu mesai neticesinde bu işle meşgul olanların adedine yakın teklif, kanaat ve noktai nazarlarla karşılaştık. Buna rağmen maarif işinin hüüzün verici gölgesi ortadan kaldırılmıştır denemez. Bilhassa şu son günlerde imtihanlar dolayısıyla, maarif işleri gene sert ve acı bir lisanla gazete sütunlarına maledildi. Birçok muharrirler muhtelif fırsat ve vesilelerle maarif işlerine ait enfüsi noktai nazarlarını açıkça ve sarahatle yazıyorlar. Ne adliye, ne ziraat ve ne de maliye işleri bu tarzda tenkit ve münakaşa ediliyor. Acaba bu sahalara ait işler tamamen modernize edildi, şikâyet veya ıslaha muhtaç tarafları kalmadı da ondan mı? Hiçbir yazıcının hâkimler mahkemelerde şu usullerle hareket ederlerse daha iyi olur tarzında bir tek lifine rasgelinmiyor. Bu işlerin birer ihtisas işi olduklarına kanaat getirilmiştir. Bu işlere-dair yalnız o meslekle rin içinde meslekî bir terbiye alarak yetişmiş olanların söz söylemek salahiyetini haiz olduklarına inanılmıştır.

Mevzu maarif meselesi olunca yazışım, tenkidin tarzı tamamen değişiyor. Talebe ile Maarif Vekâleti, Vekâletle muallimler, muallimlerle, talebe birbirine düşman iki ordu gibi karşı karşıya getirilerek tasvir ediliyor. Meselelerin yalnız menfi tarafları üzerinde ısrarla duruluyor. Bu vaziyet karşısında meslekî tahsil ve terbiye görmüş, onbeş-yirmi sene muallimlik eden tecrübe sahibi, salahiyettar kimseler susuyorlar. Muharrirler daha ileri hareketlere girişiyorlar, teklifler başlıyor: İmtihanlar şöyle olmalı! Bu şekilde sualler sorulmalı! Muallimler şu tarzda maaş zammı görmeli!. Muallim Mektepleri bu şekilde olmalı!. Ecnebi lisanı ile tedrisat yapan kolejler açılmalı! ve ilh... gibi. Bütün bunların, sebebi şudur: Maarif işi, Tanzimat devrinden kalma maarif kelimesinin vuzuhsuzluğu dolayısıyla, birçok kimseler tarafından hâlâ basit bir iş telakki edilmektedir. Halbuki bütün ileri cemiyetlerde olduğu gibi bizde de resmî maarif meselesi 'bir ilim, sanat ve halk terbiyesi şekline getirilmeye çalışılmaktadır. Cümhuriyet Hükümetinin büyük fedakârlıkları göze alarak teşkilatını kurmağa uğraştığı maarif de budur. İşte bu geniş manalı millî talim ve terbiye işinin mütearife kabilinden olan esas prensipleri bile henüz birçok kimse-

ler tarafından anlaşılammıştır. Bu prensipler vazih ve manalı bir şekilde ortaya atılarak bilâkaydüşart mer'î olabilecek birer kıymet haline getirilememişlerdir. Cemiyetler, mevcudiyetlerini muhafaza, hayat şartlarını takviye ve mütemadiyen tekâmül maksadiyle tıpkı ilim ve terbiye teşkilatı gibi diğer medeniyet ve kültür sahalarına taalluk eden müesseseleri de vücade getirirler: Tababet, adliye, millî müdafaa, iktisat, sanat ve teknik teşkilatı gibi. Bu sayılan işlerin bir kısmına hâkim olacak, istikamet verecek esas kanunları ve prensipleri afaî ilim tayin edebilmiştir. Halbuki talim ve terbiyenin ve buna benzer bazı işlerin gidişine hâkim olan esas kanaatleri, —daha ziyade— günün geçici talepleri, görenek, âdat, anane, bazen de taklitçilik tayin etmektedir. Bu işte mütehasıs olmaları serdettikleri mütalealar, noktai nazarlar ve teklifler bundan ileri gelmektedir. Maarife ait mütalealarda ve işlerdeki karmakarışıklığın hakikî sebebini de bu hükümle izah edebiliriz. Kanunları, esas prensipleri afaî ilim tarafından tayin edilmemiş bütün işler, maarif işlerinde görülen sarsıntılar geçirirler. İlimin, tecrübenin, müspet bilginin sağlam temellerine istinat ettirilmeyen her iş çürük ve sakattır. Cemiyetlerin ihtiyaçlarına uygun gelecek, umumî hayatta sarsıntılar yapmıyacak bir şekilde iş yapmak, yalnız ilim ve tecrübe ile mümkün olabilir. Röntgen bir fizik profesörü olabilecek kadar çok tecrübe yapmasaydı Edison bütün hayatına malolan sayılmıyacak kadar çok tec-

rübelerin içinde yuğrulmasaydı, onlara atfedilen keşfiyata muvaffak olamazlardı. Pestalozzi bütün ömrünü kimsesiz çocuklar arasında geçirmiş, kuvvetli müşahedeler toplıyammış olsaydı, cihan maarifine yüzelli senedenberi temel vazifesini gören âlemşümül prensipleri keşfedemezdi.

Hulasa, ıslah edilmesini istediğimiz herhangi bir işe dair bir fikri söylerken bu teklifimizin bir kıymet olmasını istiyorsak, onu ilimle, tecrübe ve sağlam müşahedelerle beslememiz lazımdır. Sağlam temelli bir talim ve terbiye teşkilatını ilim, ihtisas ve tecrübeden bekleyebiliriz.

2) Esas meseleler ve prensipler :

Maarif işlerine ait noktai nazarların, tekliflerin ve kanaatlerin hakikaten kıymet olanı ile olmıyanını birbirinden ayırmak ve kıymet olanlarını zihinlere yerleştirmek, umumun kabul edebileceği birer prensip haline getirebilmek için uzun, münakaşalı ve mücadeleli bir devir geçirilecektir. Bu münakaşalara, göreneğe tâbi olarak enfüsî kanaatlerle iştirâk edenler yavaş yavaş ortadan kaybolacaklardır. Ticarî bir muamele gibi herkesin serbestçe iştirâk edebildiği bu mevzu da, günün birinde mütehasıslarının reylerine terkedilecektir. Bu suretle bir alış veriş, bir pazarlık şeklinden çıkacaktır. Bunun da bir ilim ve araştırma işi olduğu anlaşılacaktır. Maarif meseleleri tetkik edilirken, kültürün, iş hayatının, çocuğun neşvünema şartlarının, cemiyet ülkülerinin de birlikte tetkik edilmeleri lazımlı geleceği kanaati sarahatle meydana çıkacaktır. O zaman bu sahanın

aydınlatılabilmesi için kuvvetli projektörler gibi etrafa ziya saçabilmek kabiliyetli mütehassıslara el uzatılacaktır. Talim ve terbiyenin girift meselelerini halletmek için, ister istemez ilmin kurtarıcı ışığına sığınılacaktır.

Milli bir talim ve terbiye mevzu bahs olur olmaz, şu neviden birçok meselelerle karşılaşılır: Mecburiyeti tahsiliye nasıl temin edilecektir? Ümmilikle nasıl mücadele edilmeli? Orta tahsil meselesi bütün vatandaşları tatmin edecek bir şekilde nasıl halledilmeli? Teftiş şekilleri ne tarzda ıslah edilmeli? Tecrübe mekteplerinden nasıl istifade edilmeli? İlmî araştırmaları temin maksadiyle ne gibi pedagoji müesseseleri vücade getirilmeli? Kütüphaneler, müzeler nasıl istifade edilebilecek bir şekle konulmalı? Anormal ve geri çocukların terbiyeleri için ne gibi tertibat alınmalı? Halk terbiyesi teşkilatını nasıl kurmalı? Meslek mekteplerini nasıl teşkilatlandırmalı? meslekî irşadat hususunda ne gibi bir siyaset takip etmeli? Bugünkü mektep tipleri cemiyetin müstakbel ihtiyaçları bakımından en muvafık tipler midir? Bunu hangi ölçülerle tayin etmeli? Ders programları çocukların bünyelerine uygun mudur, değil midir? İmtihan şekillerinin en mükemmelleri hangileridir? v.s.

Bütün bu meseleler gözönüne getirilince talim ve terbiye işinin enfüsî kanaatlerle, günün hadiselerine muvakkat hal çareleri bulmakla halledilemeyeceği bütün sarahati ile meydana çıkar. Bu meselelerin herbiri an-

cak ilim gibi tasnif, tahlil ve ikna edici bir kudretin pençeleri içinde yumuşatılarak muayyen şekillere kalbedilebilir. İlme istinat etmiyen hiçbir organizatör bu müşkülliye yenemez. Halbuki ilim, müspet tecrübeye inanan bir mütehasssın elinde, tesadüflerin sürükleyici tesirlerine kap tırılmaz. Böyle bir kuvvet sayesinde halli gayrı mümkün görünen her iş, milli bir karakter kazanarak, hayatf bir dava şekline getirilebilir.

Bazı milletler talim ve terbiye işlerini ilim ve ihtisas süzgecinden geçirmeğe henüz muvaffak olamamışlardır. Halbuki talim ve terbiyenin esas prensipleri ilmî mesaiden çıkarılmaktadır. Bu yapılmadıkça terbiye, ilim ve sanat teşkilatına istikamet verecek kanunları bilmeğe imkân yoktur. İdare işlerinin dar ve üzücü tazyiki altında inliyen organizatörlerden orijinal ve ilmî prensiplere müstenit işler beklemek boş ve beyhude bir ümittir. Talim ve terbiye işleri ilmî kanaatler yerine, idarî endişe ve tasavvurlarla yapıldığı müddetçe gürültülerin, hoşnutsuzlukların, şikâyetlerin önüne geçmeğe de imkân yoktur.

3) İslahat hedefleri:

Cihanda talim ve terbiye teşkilatından, mekteplerinden şikâyet etmiyen hiçbir millet yoktur. Bu mevzu etrafında ileri cemiyetlerdeki neşriyat, dikkatle takip edilince bu hal hemen göze çarpar. Müstakbele bağlı terbiye mefhumunun mahiyeti her zaman ve her yerde tasavvurları, iotekleri doğuracaktır. Terbiye tarihinde yaşadıkları devrin terbiye işlerini

adları geçen bütün büyük mürebbiler tenkit ederek idealler yaratmışlardır. Mekteplerin, talim ve terbiye teşkilatının noksan ve bozuk taraflarını muasır terbiyeciler de tenkit etmektedirler. Terbiyede ıslahat hedefi olarak birçok meseleleri tahlil ve münakaşa mevzuu yapmaktadırlar. Bu işte ihtisası olmıyanların enfüsü noktai nazarları ve kanaatleri yerine üzerinde durulacak ve düşünülecek noktalar bunlardır. Bu ıslahat hedefleri gözden geçirilince bizde de şikâyeti doğuran dertlere temas edilmiş olur. Onun için bütün milletleri alakadar eden bu hedefleri kısaca gözden geçirmeği faydalı buluyorum:

1. Dünya mekteplerinin birçoğunda bedenle ruh ayrı ayrı terbiye edilmeğe çalışılmaktadır. Bu hata müthiş ve çok korkunçtur. Nazarî terbiyenin bu hatası yüzünden bilhassa maarif hayatı çok münkeşif cemiyetlerde, fikir cephesi gayrı tabii inkişaf ettirilmiş, münevverler tabakası denilen bir sınıf peyda olmuştur. Bu tabaka cemiyetin temelini teşkil eden halk külesinden hisslen, ruhan. zevk ve düşünce itibarıyla tamamen ayrılmıştır. Cemiyetler bu tezadın ızdırabını uzun müddet çekeceklerdir. Bugün, nazarî terbiyenin, cemiyetin hayatma kas-teden bu hatasına, pratik terbiye müesseseleri iştirak etmedikleri için birbirinden uzak bu iki tabaka arasında zahîrî de olsa bir muvazene tesis edilebilmektedir. Her cemiyet, hayatını tehlikeye sokmamak için, talim ve terbiye teşkilatını, bu tezadı ortadan kaldıracak bir şekilde ıslah etmeyi

neden birinci hedef olarak kabul etmesin?

2. Cihan mekteplerinin çoğuna talebenin tahammül edemeyeceği, nefretle karşıladığı bir *malumatçılık* hâkimdir. Buna mukabil talebeyi neş-elendirecek, kuvvetlendirecek, şahsiyet sahibi yapacak işe, güzel sanat-lara, meşguliyetlere pek az yer verilmektedir. Programlarda bu sahalarda ayrılan dersler âdeta bir tavizat mul kabilidirler. Bu yüzden mekteplerin çoğu tamamen kitabî mekteplerdir. Bu mekteplere müdavim talebenin yüzde 80' ni kitap ezberliyerek üniversiteyi ikmal etmektedirler. Reel hayatta gördüğümüz ve tatbik edilmekte olan programlarla yapılması zarurî bulunan laboratuvar, atölye, mut-bak, tarla, bahçe bugünkü mekteplerin birçoğunda lüks tesisat addedilmektedir. Birçok cemiyetlerde bu muasır ihtiyaçlara göre — bilhassa orta ve yüksek tedrisat mekteplerine — muallim yetişmeğe henüz başlanmamıştır. Bu meselelerin ıslahı ikinci hedefdir.

(Burada birkaç enerjik hamle ile ilk tedrisat muallimlerinin ekseriyetini meslek mekteplerinden, az bir zaman zarfında yetişmeğe muvaffak olan idealist Cümhuriyet Hükümetimizi takdir ve minnetle hatırlamak bir vicdan borcudur).

3. Dünya mekteplerinin çoğunda *ferdiyetçi*, hotkâm bir talim ve terbiye sistemi tatbik edilmektedir. Cemiyete lüzumlu, kendi kendini idareye muktedir, meslekî hayatta muvaffakiyetle tutunabilecek *vatandaşlar* yetiştirmek prensipi birçok memleket-

lerde —henüz— kitaplarda okunan, muallim toplantılarında konuşulan bir mevzudur.

Birçok memleketlerde müstait vandaşları tahsilin en yüksek kademesine kadar çıkarabilmek için kâfi terbiyat alınmış değildir. Müsteitler için bu imkân temin edilemeyince yüksek tahsil şahadetnamesi almış ehliyetsizlerin azalmasına imkân var mıdır? Bu meseleler en mühim islahat hedefi olamazlar mı?

4. İmtihan meselesi bütün dünya mekteplerinin müşterek ıztırap mevzuudur. Talebeyi intihara kadar sürükliyen bugünkü imtihanların feci neticelerini tasvir eden romanlar bile yazılmıştır. Neticelerin menfi oluşu, ne yanlış tertip edilen suallerden, ne de muallimlerin iktidarsızlığındandır. Laboratuvar istiyen programlar laboratuvarsız mekteplerde tatbik edilince, ebeveyn çalışmıyan çocuğunu himaye ederek muallimlerden numara dilenince, her sene ayrı bir imtihan şekli tespit edilince netice böyle oluyor. İdeal olan şekil, bir ticarethaneve işçi almırken tatbik edilen ezici-tasfiye edici metotlarla talebeyi imtihan etmek, sonra da sınıfta bırakmak, mektepten atmak değildir. Muallim talebe karşısında aslâ mücrimi tecziye eden bir hâkim rolü oynamamalıdır. Mektep teşkilatını, programları, hattâ metotları tayin ve tespit eden ne muallimdir, ne de talebe. Muallimin vazifesi talebe ile mesai arkadaşlığı yapmak, talebenin her günkü mesaisini muntazaman takip ederek kabiliyetinin derecesini tespit etmektir. Mektepten, bir fabrikadan bekle-

nen eşya gibi aynı cins ve evsafıta talebe yetiştirmeyi beklemek kadar gülünç bir şey olamaz. Talim ve terbiye ferdiyetin fıtrî kabiliyetlerini nazarı itibara almak mecburiyetindedir. Netekim fertlerin askerî talim ve terbiyelerini deruhte etmiş bir teşkilât, fıtrî kabiliyetsizliğinden dolayı hiçbir ferdi askerlikten istisna etmemektedir. Mesuliyet ve idaresi devletçe deruhte edilmiş millî talim ve terbiye teşkilatına dahil mekteplerde bu kadarlık olsun bir tekâmül görülmemeli mi? Gerçi talim ve terbiye işi devletin eline geçmediği devirlerde muayyen alaka ve gayelere göre adam yetiştirmek üzere açılan tedris müesseselerinde bugünkü imtihan usullerine yakın metotlar tatbik edilebiliyordu. Fakat bugün bu işin birçok noktalarında bizi tenvir edecek ilimlerin inkişaf ve terakki ettiği bir devirdyiz. Çocuğu inkılâpçı devletin eliyle skolastiğe niçin kurban verelim. İşte süratle islahı lazım gelen bir hedef daha.

5. Birçok memleketlerde orta tedrisat mektepleri göreneğe göre gayesiz işletilen mekteplerdir. Gençlik çağı gibi buhranlı bir devirde bu müesseselere devam eden talebenin ruhiyatına dair pek az mesai sarfedilmektedir. Birçok yerlerde bu müesseselerin tedrisatında pek eski usuller tatbik edilmektedir. Bu mekteplerde geniş mikyasta yer tutması lazım gelen meslekî irşadata ve bir meslek terbiyesinin ilk bilgilerine hemen hiç yer verilmemektedir. Birçok cemiyetler bu müesseselerin gayelerini, iktisadî ve içtimaî hayatta yapmağa muvafak

oldukları değişikliklere göre tespit edememektedirler. Bu sebepten orta tedrisat müesseseleriyle hakiki hayat arasında büyük uçurumlar açılmaktadır. Buradan mezun gençlerin çoğu hakiki hayatta, sele tutulmuş bir tahata parçası gibi mukadderin önünde sürüklenmekten başka bir şey yapamamaktadır.

Orta ve meslekî tedrisat işini plânlı bir şekilde inkişaf ettirmiyen cemiyetlerde meslekî tahsil şahadetnamesini almış mektepte öğrendiğinden başka bir işi yapamıyan sürü sürü gençlerle karşılaşılmaktadır. Devletin para ve emek sarfederek yetiştirdiği bu okumuş işsizler ne olacaklardır? İslahı lazım gelen beşinci ve mühim bir hedef daha!

6. Mecburiyeti tahsilileyi temin edememiş, ümmilikle mücadele etmesi hayati bir zaruret olan bazı milletler bir türlü skolastik terbiyenin bağlarını kırarak kolayca sinema, radyo ve sahne gibi modern terbiye vasıtalarından istifade edemiyorlar. Geniş miyasta bir halk terbiyesi işine girişmek hususunda, sıtma membarı olan bir bataklıkta kurutmak için gösterdikleri cesaret ve fedakârlığı bile gösterememektedirler. Salgın bir hastalık gibi bütün fertleri içinden yiyen cehalet ünsiyet edilecek bir vakıa mıdır? Cemiyetler, uzun bir maziden aldıkları bir itiyatla, sahibi oldukları toprağın bir parçasına bile el uzatan düşman milletlere karşı bütün kuvvetlerini kullanarak mücadele açarlar. Fakat kendilerini bir kurt, bir mikrop gibi içten yiyen cehaletle de bu tarzda mücadele etmeyi benimsemeyiz. On-

ları modren hayatın icap ettirdiği böyle bir mücadeleye de alıştırmak millî talim ve terbiyede yapılacak en mühim işlerden biridir.

7. Talim ve terbiye, sanat ve ilim işi, birçok cemiyetlerde —henüz— sadece mektebin başarabileceği bir iş telakki edilmektedir. Onun içindir ki bu iş bir türlü devletin şümüllü ve müspet kültür siyaseti çerçevesine girememektedir. Millî talim ve terbiye işini aktüel içtimâî ve iktisadî siyasetin ön planına geçirmiş cemiyete pek az tesadüf edilir. Halbuki her şeyden evvel yapılması lazım gelen budur. Zamanın ve hadisatın getireceği fırsatlardan talim ve terbiye için imdat beklemek beyhudedir. Diğer birçok işlerde olduğu gibi talim ve terbiye, ilim ve sanat meseleleri için de planlı bir siyasete, sistemli bir mesaiye ihtiyaç vardır. Şimdiye kadar sayılan ıslahat hedeflerinin en mühimi de budur.

Mekteplerimizde yeni ders senesi işlerine başlanırken yukarıda tespit ettiğimiz noktaların gözden geçirilmeleri maarif işlerimizin heyeti umumiyesi hakkında daha geniş ve etraflı bir görüşe sahip olmamıza yarıyacaktır. Görülüyor ki, millî talim ve terbiye işi sadece şu veya bu şekilde bir *istek* veya *arzu* meselesi değildir. Bu işte istemek kadar bilmek ve yapabilmek de mühimdir. Talim ve terbiye meselelerini; günün geçici taleplerine, göreneğe, taklitçiliğe feda etmemek -bugün için- maarife yapılabilecek en büyük hizmetlerden biridir. Bu noktanın ehemmiyetini takdir eden ve vaktinde tedbirler almasını bilen

Cümhuriyet Hükümetimiz, geçen seneye Büyük Millet Meclisinden çıkardığı Maarif Vekâleti Merkez Teşkilatı Kanunu ile maarifin bütün teşkilat işlerini "Maarif Şûrası"nın tetkikine bırakmıştır. Bu teşekkülün işe başlaması birçok şeylerin aydınlanmasına fırsat verecektir.

Maziden tevarüs edilmiş ıztıraplar

harp sonu zaruretleri gibi çetin hadiselerle mücadele ede ede yaşamak hakkını kazanmış Türk cemaatına yapılacak en büyük iyiliklerden biri onu, kültür hayatı itibarıyla bir an evel muasır ve medenî cemiyetler seviyesine yükseltmek olduğunu biliriz. Bu gayenin tahakkukuna çalışanlara bütün kuvvetimizle yardıma mecburuz.

FİRDEVSİ ve ŞEHNÂME

[*Firdevsî'nin bininci yıldönümü münasebetiyle Tahran'da yapılacak merasime müsadif 30 Eylül akşamı saat 17.30 da Ankara Halkevi merasim salonunda Firdevsî'nin büyüklüğünü anmak için yapılan toplantıda Maarif Vekili Abidin Bey namına edebiyat muallimlerimizden Ankara Erkek Lisesi Müdürü Necmettin Halil Bey tarafından okunmuştur.*]

ONUNCU asrın ortasında müslüman âleminin vaziyeti hakikaten pek karışıktı. Bağdat Abbâsî Halifesi artık bütün kudretini kaybetmiş, üzerindeki dinî reislik vazifesini dahi yapamıyacak bir hale gelmişti.

Garpte Mağrip, İspanya, Berberî Afrika âdeta müstakil bir halde yaşıyorlardı. Mısır Fatimileri Bizans İmparatorlarının hücumunu defedemiyorlardı. Garbî İran Âli Büveyh elinde taksime uğramıştı. Samaniler Şarkî İran'ı müstakillen idare ediyorlar, kendilerinde Şiilik temayülü olduğu için Sünnî Halifeyi iyi bir nazarla görmüyorlardı. Saman Oğulları devletinden ayrılıp Gazne'de çok kuvvetli bir devlet kuran Şevüktekin gene Samanileri metbu anıyor, şimalden gelen hücumlara karşı onlara yardım ediyordu. 997 de Şevüktekinin vefatı üzerine küçük oğlu İsmail tahta geçmiş fakat Mahmut onu iskat ederek Gazne Hükümdarlığını elde etmişti. Mahmut çok kudretli bir

baştı. Horasan'da Saman oğullarının devletini tevarüs etti. İrakı Acem, Harizm, Hindistan'da Pencap, Mül-tan ve Sind'in bir kısmı Mahmut zamanında Gaznevîler devletine mal edilmişti. Büyük bir imparatorluk kuran Gazne Sultanı, ilim ve şiiri de himaye etmiştir. Etrafında bir rivayete göre Unsuri'nin reisliği altında dört yüz şair vardı. Unsuri'nin zenginliği gözler kamaştırarak bir dercede idi. Hükümdar bu şairler arasında müsabakalar tertip eder, caizeler dağıtırdı. İslâmiyetten sonraki İran edebiyatının çok feyizli inkişafını Gazneliler devrinde görürüz. Kurduğu imparatorluğun azametini şiir diline maletmek suretiyle mevkiini mânen kuvvetlendirmek için Mahmut buna ihtiyaç duymuştu. Zengin ve debdebeli olan bu saltanatın etrafında Türk sanatı da ilerliyordu. Gazne'de büyük saraylar, câmiler yaptırılmıştı. Saray ve ordu dili Türkçe olduğu halde resmî dil Arapça, edebiyat dili Farsça idi. Baba tarafından halis bir Türk olduğu halde İran Hükümdarlığını elde eden Mahmut, gördüğü talim ve terbiye neticesi yalnız Arapçayı değil, Farsçayı da biliyordu. Bu devirde Gazne bir ilim ve sanat merkezi haline gelmişti. Gazneliler namına Arapça yazılan ilmi eserler Fars dili ile tertip edilen Divanlar son zamanlarda o havalide meydana çıkan Türk sanat eserleri bu

geniş Türk İmparatorluğunun zengin medeniyet hayatına canlı şahitlerdir.

Bugün kardeş İran Devletinde bininci yıldönümü kutlulanan Firdevsî Saman Oğullarından Nuh İbni Mahsur ile Gazneli Mahmudun zamanlarında yaşamış bu sonuncusunun ismi Firdevsî ile beraber efsaneye karışmıştır. Firdevsî'nin hayatı etrafında şairâne bir menkıbe teşekkül etmiştir. Şairin ismi dahi doğru olarak bilinmiyor. Ancak künyesinin (Ebülkasım) ve mahlasının (Firdevsî) olduğu malûmdur. 1872 tarihinde Nasırüddin Şah namına yazılan Mecmaülfüsaha tezkeresinde şairin künyesi ve nesebi şöyle zaptedilmiştir "Hâkim Ebülkasım Hasan ibni İshak ibni Şereşah Mehmet ibni Mansur ibni Fahrettin Ahmet ibni Hakmî Mevlâna Ferruh." Belli başlı tezkerelerle şairin ismi bazan Mansur, bazan Ahmet olarak kaydedilir. Firdevsî'nin yalnız ismi değil, hayatı dahi laykiyle bilinmiyor. En eski memba olan (Nizamî Aruzî)nin Çehar makalesinde Firdevsî'nin (Taberan) Nahiyesine tâbi (Baj) Köyünde doğduğu, oldukça refah içinde yaşadığı ve kızına çehiz yapmak için Şehnameyi yazdığı kaydedilmiştir. Bu malumatın doğduğu yere ait olan ciheti kısmen doğrudur. Çünkü Firdevsî Tosludur. Taberan Makdisiye nazaran Tos'un merkezi, (Yakut)a göre de Tos şehrinin iki kısmından büyük olanın adıdır. Garp müdekkiklerine nazaran şair, Tos havalisinde (Şâdap)ta doğmuştur. Firdevsî pek uzun süren Şehname içinde bazı istitratlar yaparak ha-

yatı hakkında bize malumat verir. Muhtelif yazma nüshalarda yapılan bu tetkiklere nazaran şair 320 ile 323 arasında doğmuştur.

Mecmaulfusaha: (Firdevsî'nin pederi Tos'un Rezan karyesinde yerleşmiş bir köylüdür) der. Çehar mekalede oldukça müreffeh bir köy zengini olarak bize takdim edilen Firdevsî hakikaten çifliğinde mesut bir hayat sürecekti, eğer Şehname yazmağa ve ondan büyük menfaatler beklemeğe kalkışmasaydı. Lâkin o zaman da Firdevsî olamazdı. Ancak kızına çehiz yapmak için böyle bir eser yazması akılların alamıyacağı bir şeydir. Bunun efsane olduğunu anlamak için eserin otuz sene sürdüğünü söylemek kâfidir.

Şehname şairi bir rivayete göre, Tos Valisinden gördüğü zulme dayanıyarak memleketinden çıkıp Gazneye gelmiştir. Şark membarları bu gelişini zarif bir şekilde yazarlar: Gûya Firdevsî Gazne'ye geliyor, bir bahçede üç kişiye tesadüf ediyor. Kendisi köylü kıyafetindedir. Bu üç şahıs Mahmudun sarayında yaşayan şairlerden Unsuri, Ascüdi ve Ferruhi'dir. Köylü ile konuşmayı manasız bulan şairler Firdevsî'yi bir bahane ile başlarından savmak isterler. Ve ona derler ki: (Biz padişahın şairleriyiz; şair olmıyanlarla konuşamayız. Eğer sen bizim söyliyeceğimiz üç mısraa bir dördüncüsünü ilâve edebilirsен mec-lisimize girersen).

Üç şair birer mısra söylerler. Unsuri:

Çün ârızı tû mâh nebâşet rûşen

(Ay senin yanağın gibi parlak de-

ğildir).

Ascudî:

*Mânendi ruhat gül nebüvet der
gülşen*

(Gülüstanda senin yanağına benzer
bir gül yetişmez).

Ferruhî:

*Müjgânet güzer künet hemî ez cev-
şen*

(Kirpiklerin zırhı delip geçer).

mısralarını söyleyince, Firdevsî Fars-
çada (şen kafiyeyle başka bir kelime ol-
madığı için hususî isim olan "peşen"
kelimesini kafiye yaparak şu dördün-
cü mısra ile kıtayı tamamlar:

Mânendi sinanî Giv der Cengi Peşen
(Peşen muharebesinde Giv'in mızrağı
gibi).

Şairler karşılarında bir köylü de-
ğil, İran Ustûrelerini bilen kudretli
bir sanatkâr görünce onu hürmetle
karşılarlar. İran Padişahlarının tari-
hini bilen bu şair, sonradan Şehname
tanzimine memur olur.

Âteşgede tezkeresi bu efsaneyi
zikrettikten sonra Firdevsî'nin Şeh-
name tanzimine şu suretle memur ol-
duğunu söylüyor: (Bu çetin imtiha-
nı geçiren şair Unsurî ve iki arkadaşı
tarafından ehemmiyetle karşılanmı-
yor. Bundan müteessir olarak oradan
kalkıp şehre gidiyor. Sultanın "Hâ-
met" isminde bir nedimi ile görüşü-
yor. Nedim Unsurî'nin "Rüstem ve
Söhrap" efsanesini yazıp Sultana tak-
dim ettiğini söylüyor. Firdevsî de az
zamanda "Dâsitanî Rüstem ve İsfen-
diyar," Şehnamede olduğu gibi naz-
medip Padişaha takdim ettiriyor. Bu

suretle Şehnamenin tanzimi mesele-
sini üzerine alıyor).

Bu iki rivayet de doğru değildir.
Firdevsî eserine 975 senelerine doğru
başlamıştı. O zaman 45 yaşlarında
vardı. 975 tarihinde Mahmudu Gaz-
nevî henüz çocuktuktu. Bu büyük İran
Dâsitanî Sünnî bir hükümdar olan
Sultan Mahmudu pek alâkadar etme-
mişti. Firdevsî eğer Gazne sarayın-
da mevki sahibi oldu ise — ki bu da
şüphelidir — başka eserleri sayesinde
olsa gerektir. Tos'tan çok bahseden
müverrih "Utbi" Firdevsî'yi ve onun
şiiirlerini hiç zikretmez. Buna rağmen
Şehname kendisinden evel yazılan bü-
tün dâsitanî eserleri söndürmüş ve
Müslüman muhitinde pek çok oku-
nan kitaplar arasına girmişti.:

Olgun çağlarında eserine başlayan
Firdevsî, belki evelce böyle dâsitanî
şiiirlerle meşgul olmuştu. Fakat bu-
na dair malumatımız yoktur. Şehna-
me gibi mükemmel bir eser her halde
uzun bir hazırlanma neticesinde mey-
dana gelebilir. Firdevsî dâsitanî'nin
mühim bir kısmını Samanî tebaası
iken vatanında yazmıştır. Mehmet
Leşkerî isminde bir dostu Firdevsî-
ye mensur bir şehname vererek buna
nazmetmesini söylüyor. Bu mensur
Şehname, ilk İran Hükümdarlarından
başlayıp (Yezd Cürt) zamanına kadar
gelen vekayii hâvi olan ve Arap ıstı-
lahı üzerine Habeşistan'a götürülüp
Habeş, Hint dillerine tercüme edilen
eser değildir. Bu Şehname Mecmaul-
fusaha'da da kendisinden bahsedilen
Aslan köylü bir moğbedin toplayıp
yazdirdığı rivayetler olsa gerektir.

Bu mensur eser çok büyük olduğu için intişar edememiş, manzum Şehname de ortaya çıkınca büsbütün sönüp gitmiştir. Firdevsî'nin bir de Ebu Mansurulmuammerî tarafından Ebu Mansur Abdürrezzak namına yazılan mensur şehnameyi esas ittihaz ettiği rivayeti vardır. 999 senesi başında Firdevsî eserini bitirip Ahmet İbni Hanlencânî'ye verdiği zaman Gazneli Mahmut henüz tahta geçip Horasan Hâkimi olmuştu. Hattâ Londra yazmasına göre şair bir müddet Hanlencân'da Ahmet İbni Mehmet yanında kalmıştır. Eseri Ebu Delâm yedi cilt olmak üzere istinsah etmiş, Ebu Düllef de Şehnamenin râvisi olmuştu. Şehname, Gazneli Mahmuda 1010 tarihinde takdim edilmiştir. Firdevsî Hüseyin İbni Ahmet vesatetiyle Gazneli Mahmuda takdim ettiği nüsha üzerinde epiy tadilât yapmıştır. Sultanın Şehname ile alakadar olduğu şüphelidir. Farsça bilen Mahmudun bu şiirin kıymetini anlıyarak derecede edebiyata vukufu varmı idi? Esasen iddia edildiği gibi bu eseri siyasi sebeplerle de yazdırmamıştır. Çünkü İ-ran dâşitanının aşılacağı milliyet hissi Mahmudun aleyhine bir hareket doğurabilirdi. Şark zenadikasına karşı gaza eden bir hükümdarın ruhan zerdüşti olan bu eserden memnun olması da uzak bir ihtimaldir. Velhasıl bütün bu sebepler gösteriyor ki, Mahmut Şehnameye ehemmiyet vermemiştir ve şair eserinin birçok yerlerinde bahsettiği gibi zarurettten kurtulamamıştır. Mevsuk olmayan bir rivayete göre de eserin her beytine bir dinar caize vermeği vadeden sultan, şairi

çekemiyenlerin ve onu Sünnî hükümdar nezdinde râfızilikle ittiham eden düşmanların tezviratı üzerine altmış bin dinarı yirmi bin dirheme indirmiş ve Firdevsî senelerce uğraştığı ve çok şey ümit ettiği dâsitani mukabilinde bu kadar az bir mükâfat görünce fena halde müteessir olmuş. Mahmudu Gaznevî şairin mükâfatı beğenmediğini ve o yirmi bin dirhemi dağıttığını duyunca Firdevsî'yi fil ayağı altında çiğnettireceğini bildirmişti. Meşhur hicviyede buna dair kayıt vardır. Meyus şair, bu sükutu hayal üzerine Gazne'den Herat'a kaçıyor. Bir müddet (Edip Sabir)'in babası (İsmail Verrak)'ın evinde saklanıyor, orada meşhur hicviyesini yazıyor. Bu hicviyeyi sonradan Taberistan Hâkimi Sipehbüt Şehriyar yüz bin dirheme satın alıp onu imha etmek istemiştir. Fakat hicviye, şairin dediği gibi kıyamete kadar bâki kalacak eserlerdendir. Hattâ şehname-lerin başına geçmiştir.

Şairin bu gönül kırıklığı şark âleminde akisler yaptı. Şehname müstensihleri mısralar arasına Mahmut aleyhinde birçok ilâveler de yaptılar. Sadî (Mahmudun şevket ve azemetinden bugün bir şey kalmadı. Ancak Firdevsî'nin kadrini bilmemesi bir efsane gibi dillerde dolaşıyor) derken aynı duyguya tercüman olmuştur.

Alman müştârikleri Firdevsî'nin Âli Büveyh'ten (Sultanüddevele veya Bahaüddevele)'nin yanına gidip orada (Yusef ve Züleyha)'sını yazdığını söylerler. Aradan epiy bir zaman geçtikten sonra Mahmudun gazabının söndüğünü tahmin eden Firdevsî To-

s'a dönüyor. Fakat artık çok ihtiyardır. Memleketinde vefat ediyor. Mahmudun yaptığı kadir bilmemezlikten pişman olup şairi taltif için Tos'a altmış bin altın ve yahut deve yükleriyle çivit gönderdiği rivayeti doğru olsa bile, herhalde Sultan bunu itiraz ederek yapmamıştır. Şairin mahrumiyetini hayalen telâfi için uydurulmuş olan bu rivayete nazaran Mahmudun hediyesi şehrin (Rezan) kapısından girerken Firdevsî'nin cenazesi (Rüdbar) kapısından çıkıyormuş. Padişahın ihsanını Firdevsî'nin kızı veya hemşiresi dahi kabul etmemiş. Mahmut da o para ile (Ribâtı Çaha) isminde bir kervan saray yap tırmış. Şairin namını ebedileştirmek için o kervan sarayın inşasına böyle bir sebep gösterilmesi akla daha yakındır.

Firdevsî'nin eseri Şahname adıyla anılan (İran Millî Destanı)dır. Büyük bir maziye malik olan İran, birçok istilâlar altında kaldığı halde millî benliğini hiçbir zaman kaybetmemişti. Bu derece kuvvetli milliyet duygusu uzun bir maziden süzüle süzüle nihayet Arap istilâsından sonra destanını yaratmıştır. Fertler cemiyetin mahsulü olduğu gibi, cemiyet üzerine kuvvetli tesirler yaparlar. Kendine mahsus varlığını bu derece derinden duyan İran milliyeti olmasaydı, Firdevsî vücade gelmezdi. Fakat gene itiraf etmeli ki, din ve kültürü ile bu istilâların en ezicisi olan Arap hâkimiyetinden sonra Firdevsî yetişmeseydi ihtimâl, İran bugünkü millî simasını kaybetmiş olurdu.

Dasitanlar milletlerin tarihten e-

velki devirlerine ait anane ve üstürelerini ihtiva eden masallardır. Dasitanî şuuru ruhunda bulan bir şair, cemiyet içinde dağınık olan bu efsaneleri toplar, onlara bir şekil ve üslup verir. Bu masallar okunursa insan öyle harikulâdeliklerle karşılaşır ki, fakat işte bu harikulâdelikler hakikatın de kendisidir. O masallarda biz bir cemiyetin kendisine verdiği benliği, millî gururu, millî asaleti okuyoruz. Bunun için dasitanlardaki masalları hakikat ölçüsü ile ölçmek hatalıdır. Çünkü kıymet vereceğimiz mevzu afakî hakikat değil, milletin maşarî hayalinde hakikî eb'adını bulan enfüsî varlığıdır. Firdevsî'nin eserini Lâtin destanı (Enied) gibi âlimâne dâsitan nevine ithal edebiliriz. Çünkü onda şeklen iptidailiğin dağınıklığı yoktur. Şehname kısmen esatirî İran tarihidir. Hattâ o zaman Fars diliyle yazılmış şiire kıymet vermeyen ve (İlmi edep)in mevzuu (Kelmâ Arap)tır nazariyesinde ısrar eden Aarap tarihçilei onu edebî eserden ziyade tarih addederler.

İran tarihi bize iki membadan gelir. Biri (Mazdeizm)in mukaddes kitabı (Zend-Avesta)dan halk arasında yayılan ve belki Firdevsî'den evel birçok şairler tarafından yazılmış olan anane ve rivayetlerdir ki, bunları Şehname toplamıştır. Hattâ (Zend-Avesta)da müphem kalan birçok noktaları garp mütetebbileri Şehname ile izah ederler. Bu ananeler münferit hadiseler olmayıp sistem halini almış ve eskiler tarafından tarihleştirilmiş bir vaziyettedir. Bunlardan bir kısmı Ariyâni Hint üstürelerinin İran'a

geçmiş olanlarıdır. Diğer bir kısmı da yerlidir. Üstürelere tarih halinde göstermek istiyen Avestada kronoloji mevcut olduğuna göre İran'ın mitolojik tarihi Avestadan evel yazılmış bir halde idi denilebilir. Rühpan sınırında kısa ve sistematik olan bu tarihin kökleri daha mufassal, fakat dağınık bir halde halk arasında yaşıyordu. Yunan membarları bu hurafeleri Ahamenitler zamanında Fars veya Medlerden işitmiş olacaktırlar. İkinci (Erdişir)in hususi hekimi (Ktezias)ın Milattan evel dördüncü asrın başında yazılmış olan eserinde ve Herodot, Diodor gibi Yunan tarihçilerinden İran tarihini kısmen bulabiliriz.

Fars dilinde yazılmış en eski kahraman hikâyeleri (Zerir ve Erdişer) e ait iki eserdir. Bunlardan başka bazı eserler yazılmış olması ihtimâl dahilinde ise de zayi olmuştur.

Daha ziyade rühpan ve aristokrat sınıfından gelen bu millî ananeler rivayete göre son Samanî Hükümdarı (Yezdü Cürt) zamanında (Hodayname) ismi altında Pehlevî diliyle yazılmıştır. Bu eser sonradan (İbnül-mukaffa) tarafından tadilen Arapçaya tercüme edilip Arap edebiyatında da akisler yapmıştır.

Saman Oğullarının sarayında muteber bir mevkii olan (Dakikî) bu ananelerden (Güştasp)a ait olanını zaptetmiştir. (Güştâspname) adını taşıyan bu bin beyitlik fasıl şehnameye girmiştir. Dakikî zerdüştiliğe mütemayil idi. Saman Oğulları zamanında Arap istilâsına ilk aksülameli yapan Dakikî Firdevsî'nin üstadıdır. Bu

iki şairin üslupları arasında pek az fark vardır. (Dakikî) de epiy bir şairdi. Hattâ Dakikî ve Firdevsî'de kemalini bulan bu tarz yepyeni bir şey olmasa gerek. Firdevsî eserinde kendisinden evel üçbin beyitlik bir eser bile yazılmadığını söyler ise de, her halde bu tekâmül zinciri maziye bağlanmalıdır. Yukarda (Şehname İran'ın esatirî tarihidir) demiştik. İlk zamanlardan Arap istilâsına kadar olan bu eser içinde en parlak parçalar (Cemşit, Dahhâk, Feridun) efsaneleridir. (Rüstem) ile oğlu (Seyaveş)in kahramanlıkları da hakikaten şairâne-dir.

Firdevsî İran'ın büyük millî ananelerini malzeme halinde kullanıp büyük bir eser meydana koymuştu. Vakalar arasındaki bağlantılar pek gevşek olmakla beraber buna gcne umumî bir tarih denebilir. Şehname kütleden ziyade ferde ehemmiyet verilmiştir. Eserin ilk plânında muayyen kahramanlar gelir. Firdevsî'nin bize gösterdiği İran ordusu Sasanî devirlerinin teçizatı mükemmel ideal bir ordusudur. Elindeki ananeyi Firdevsî şiir haline koymuştur. Şahıslarda hitabet kudreti harikulâdedir. Ananede ki sade vakaları mübalağalı tasvirlerle yaşatır. İskender devrine kadar harp sahneleriyle dolu olan Şehname İskender'den sonra ince duygulara temas etmeğe başlar. (Zâl) ile (Rüdabe)nin daha cinsî (Bijen) ile (Menije)in (Güştasp) ile (Ketaryon)un daha garamî ve temiz aşkları görülür.

Bu parçalardaki sade tahkiye üslubu çok güzeldir.

Bunlardan başka Şehnamede anı evlât evgisi, kan davaları gibi bazan masum, bazan facialı sahnelere de şahit oluruz. Eserde en normal kahraman (Cöders)tir.

Mühim bir kısmı (Rüstem) ile (İsfendiyar) arasında geçen harpleri hikâye eden bu destanda kadınlar ancak aşk mevzuunu teşkil ederler. Kahramanlar ideal İran kahramanlarıdır. Hepsisi cessus, şen mağrur, hatip, merasimperver ve dindardırlar.

Lisanı umumiyetle sadedir. Fakat epope yazan şair gözlerine hadiseleri bazan namütenahî büyüten adeseler takmak mecburiyetindedir. Firdevsî bunu yapmış. Hakikat onun nazarında iltifata değer bir şey değildir. Meselâ denizde bin fersahlık bir yeri gemiler ve kayıklarla geçerler. Bir sene süren deniz seferinde bir defa fırtına çıkar. Ve nihayet (Efrasiyap) deniz üstünde yürür. Yüzbin kişilik orduların hazırlanması için pek az zaman kâfidir. Velhasıl görülüyor ki, şair zaman ve mekâna istediği gibi tasarruf ediyor.

Firdevsî esasen âlim değildir. Ara sıra dört unsurdan ve dört keyfiyetten bahseder. Bazı hakimâne cümleler söyler; fakat, hiçbir zaman âlimlik taslamaz. Mısraları sade ve kısa kısadır. Büyük periotlar nadirdir. Cümleler ekseriya bir veya yarım mısra içindedir. Fakat bu yarım mısralar bazan kuvvetli olur. Birçok destanlarda olduğu gibi Şehnamede de kalıp beyitlere rasgelinir.

Firdevsiden evelki lirik ve epik eserler pek mahdut olduğu için bu edebiyat âlemi içinde Firdevsî'nin ne

dereceye kadar eskiye sadık kaldığı ve ne derecede yenilik gösterdiği tayin edilemez. Şehname ellibin beyit kadardır. Kuvvetli bir selâsetle akan bu eserden harikulâde metin mısralara rasgelinir. Destânî âhengi çok yüksektir.

İran'a millî varlığını tanıtan bu emsalsiz şair eserinin bazı yerlerinde fakirlikten çok şikâyet eder. Padişah-tan çok şeyler bekler; bu onun için bir noksan değildir. Çünkü şairler o zaman ancak himaye ile yaşayabilirlerdi. Ve bu kadar mühim bir eseri yalnız maddî menfaat için yazmıştı demek doğru olmasa gerek. O, İran milliyeti hakkında ideal bir heyecan duymuştu. Çünkü o zaman devlet birliği ve kudreti kaybolmuş İran milliyeti bir nevi inhilâl haline gelmişti. Emevîlerin inkırazı sıralarında bazı mntakalarda kendini gösteren İran milliyeti ise, Firdevsî zamanında siyasî kıymetini kaybetmişti. Ancak gene bu milliyet kudretinden yeni bir İran edebiyatı doğdu. (Yusuf ve Züleyha) mukaddimesinde İran kahramanlarını tebci ettiğine pişman olan ve Müslümanlara çok bağlı kalan şair, yeis içinde bu pişmanlığa düşmüştü. Yoksa o hayatının sonuna kadar İran milliyetine sadıktı. Yumuşak ruhlu bir adam olduğunu eserden anladığımız bu ihtiyar şairin bu kadarcık metanetsizliği affedilebilir. Firdevsî'nin dinî zihniyeti genişti. Az çok aklıleşmiş bir zerdüştlüğe romantik bir meyli vardı. Mazdeizmin Müslümanlığa değil, akla aykırı olan bazı noktalarını tevil etmiştir. Zer-

düşüflükten, yahudilikten, hristiyanlıktan, müslümanlıktan bahseden şair Müslümanlığın bunlara üstün olduğunu müdafaa eder. Esasen din ihtilâfından ve dinî meselelerin münakaşasından pek hoşlanmaz. Vicdan serbestliğine mütemayildir. Putperest Hint Hükümdarı ile Yazdanperest İran Padişahının dostluğunu hoş görür.

* * *

İran destanı garp ve şark dillerine tercüme edilmiştir. Şehnameyi Atkinson İngilizçeye, Mól Fransızçaya, Pizzi İtalyancaya, Fridrich Rükert Almancaya tercüme etmişlerdir. Arapça ve Türkçe manzum ve mensur tercümeleri vardır. Profesör Bravn Şehnameyi pek beğenmez. Şark ve garp münekkitlerinin en yüksek takdirlerine mazhar olan bu eserdeki sırkıcı uzunluk ve yeknesaklığı ileri sürerek onu Arap ve Fürs lirik şairleriyle mukayese edip Firdevsî aleyhine hüküm verir. Bu hiç şüphe yok ki, profesörün kendi itirafı veçhile epik şaire karşı fitrî alâkasızlığından ileri gelir. Şehname cihan edebiyatında mühim bir eserdir.

Bu kadar muazzam bir eserin her tarafında büyük muvaffakiyetler aramak haksızlıktır. Evvelâ böyle bir

eseri başlayıp başaran ruhî kudreti düşünmek lazımdır. Destanını derin bir milliyet sevgisiyle doldurarak millî gururu ebedileştiren, samî de-haya karşı arî dehanın yükseldiğini müdafaa eden ve nihayet Arap istilâsı altında kaybolmağa mahkûm millî ananeleri canlandıran bu büyük şair İran milletinin yüksek bir şerefidir. Çünkü Firdevsî yaptığı işin suuruna maliktir. (Otuz senede çok zahmet çektim fakat bu dil ile İran'ı diriltim) dediği zaman kendi namının eseriyle beraber ebedileşeceğine inanıyordu. İran "tezkirei şuara"ları onun şiirde ustalığını müttefikan teslim ederler. Nizâmî, Sâdî, Enverî gibi en büyük İran şairleri üç şiir peygamberinden birisi addedilen Firdevsî'yi çok takdir etmişlerdir. Hattâ Enverî, (o üstat, biz şakirt değiliz; o efendi, biz kuluz) der.

Yalnız dost milletin destanını yazdığı için değil, cihan edebiyatında mühim bir mevki sahibi olması dolayısıyla de burada namını tepcil ettiğimiz Firdevsî, İran milletinin artık temel taşıdır. Sanatin ve onun içtimaî rolünü yüksek suurunu duyup Firdevsî'yi kutlulıyan İran milleti böyle büyük bir şaire malik olmasından dolayı tebrike layıktır.

TÜRK DİLİNİN KOMŞU MİLLET DİLLERİ ÜZERİNDEKİ TESİRİ

Krakov Yagellon Darülfünunu Şark dilleri Müderrislerinden
 Prof. Dr. TADEUSZ KOWALSKI

— 1 —

DİLLERİ başka olan iki millet arasındaki temasa tâbi harsî münasebatın neticesinde dillerin dahi yekdiğereğine tesirini ve bu tesirin ilk önce lûgata dair olduğunu her zaman ve her yerde isbat edebiliriz. Her türlü harsî eşya mübadelesine ekseriyetle kelime mübadelesi de murafakat eder. İki millet arasındaki harsî münasebat sık olunca, dillerinin birbirine tesiri de artar. Dünya yüzünde büsbütün münferit bir millet olmadığından, üzerine başka bir dilin tesiri olmıyan dil de bulamayız.

Bir lisanca başka lisandan alınan kelimeler işbu lisan sahipleri olan milletler arasındaki harsî münasebatın yaşar âbideleridir, diyebiliriz. Bunlar, bazan hattâ tarihte bile haklarında hiçbir malûmat bulunmıyan muhtelif münasebatın yegâne şahitleridir. Binaenaleyh, dil tesirlerini tetkik eden lisaniyat arasına, bilhassa pek eski zamanlara dair tarihî tetebüatın neticelerini de itmam edebilir.

Müstear kelimelerin mahiyetinden, harsî münasebatın ne gibi, meselâ siyasi mi, ticarî mi, ve yahut fennî mi olduğu anlaşılır. Medeniyeti daha yüksek bir millet, kendisinden harsen daha zayıf milletlere kendi keli-

melerini cebren kabul ettirmeğe çalışıyor. Hattâ bazan başka milletin hükmü altında yaşayan bir kavim gittikçe kendi lisanını bile unutuyor. Yabancı bir kelimenin kabul olunması, bazan zaruret neticesi olup, bazan ise yalnız modadan ileri gelir. Bir mefhuma tamamiyle muhtabık millî bir kelimenin yerine başka bir dilden lüzumsuz alınan kelimenin bazan asıl kelimenin sürülmesine sebep olduğunu da sık sık görürüz.

Fakat bunlar herkesçe malûm şeylerdir ki, haklarında daha mufassal izahat vermeğe de lüzum yoktur. Türk lisanının verdiği malûmat sayesinde bunları çok güzel tetkik edebiliriz. Türklerin, asırlarca tesiri altında kaldıkları muhtelif medeniyetler Türk lisanında derin iz bırakmışlardır. Bilhassa, Türklerin islâmiyeti ve onunla birlikte islâm medeniyetini kabul etmeleri, Türk dilinin Arap ve Acem kelimeleri tarafından istilâsına sebep olmuştur. Bu kelimelerin mıkdarı, Türk edipleri tarafından asırlarca devam eden moda neticesinde hakikî lüzumundan fazlâ olup halk arasında maarifin taammümü ne büyük bir mania ve hattâ münevver tabakalarda bile millî dil hissini zayıflanmasına sebep olmağa başlamıştır.

Binaenaleyh, milliyetçilerin lüzumunu çoktan duydukları bu vaziyetle mücadele bir zaruret haline girdi; fakat ancak son senelerdeki manevî inkılâp bu mücadelenin tamam iyi bir netice ile biteceğini temin edebildi.

Bir taraftan birçok yabancı diller tesirine maruz kalan Türk dili, başka taraftan kendisi dahi komşu kavim dillerine tesir ediyordu. Bu tesir, ancak Avrupa, Asya ve Afrika'nın büyük kısımlarını zaptetmiş olan muhteşem Türk devletinin hükmü altında yaşayan muhtelif kavimler dilinde değil, hattâ devletin hudutlarından uzak müstakil memleketlerde bile duyuluyordu. Çünkü bu tesir, yalnız idarî ve siyasî olmıyarak, Türk medeniyetinin yüksekliğinden de ileri geliyordu. Meselâ, onyedinci ve onsekizinci asırlarda Türk sanayii nefisesinin mahsulâtı, Orta ve Şarkî Avrupa'yı basarak, bilhassa kıyafet, silâh, eyer takımı, mensucat (halı ve kilim) v.s. sahalarında hakikî bir şark modasını tesis etmiştir. Tabii bu mallar muhtelif Avrupa memleketlerine Türkçe olan isimleriyle birlikte ithal olunuyordu. İlâve edelim ki, Şarkî Avrupa, Arap ve Acem kelimelerini dahi, kendisi için islâmiyetin hemen yegâne mümessilleri olan Türklerin vasıtasıyla kabul etmiştir.

Komşu millet lisanlarındaki Türk müstear kelimeleri meselesi gerçi çoktanberi merak uyandırmış ise de, bu merakın neticesi, meselenin asıl mahiyetine mutabık olmamıştır. Bu sahada şimdiye kadar neşredilen eserler, yalnız ham malzeme toplamadan ibarettir. Müellifler, bir lisanda Türk-

çeden alınan kelimeleri toplamak ve mezkûr kelimelerin Türkçe telâffuzunu isbat etmekle iktifa ediyorlar, halbuki bu meseleyi daha derince tetkik edip, müstearların kronolojisi ile ve iki lisan arasındaki harsî münasebatla dahi iştilal eden eserler yok gibidir. Lisaniyat noktaî nazarından memnun edecek eserler de pek azdır.

— 2 —

Cenubu Şarkî ve Şarkî Avrupa lisanlarındaki Türk kelimelerine ait eserlerin en mühimlerinden biri, Viyana Akademisine neşredilen, meşhur islavcı Fr. Miklosich'in *Die Türkischen Elemente in den südost-und osteuropäischen Sprachen* (1) adlı eserini zikretmek lâzımdır ki, Miklosich bu eserinde Balkan yarımadası lisanları olan Yunan, Arnavut, Rumen, Bulgar ve Sırp dillerinden maada Rus, Ukrayna ve Leh gibi üç İslav dilinden de bahsediyor. Fakat müellif bir müsteşrik olmadığından, eserinde bilhassa alınan kelimelerin Türk, Arap, ve yahut Acem kelimele-ri olduğunu teşhiste birçok hatalar yapmıştır. Bu hatalar, Türk tarihi vesikaları meşhur mütehasısı olan Viyanalı türkiyatçı, merhum Profesör Kraelitz - Greifenhorst tarafından *Corollarien zu Miklosich "Die türkischen Elemente in südost-und*

(1) *Denkschriften der Kais. Akademie der Wissenschaften xxxiv — xxxviii.*

osteuropäischen Sprachen" (2) adlı eserinde toplanarak tashih edilmiştir.

Türk lisanının Cenubu Şarkî Avrupa lisanlarının sarfû nahvine yaptığı tesirle de gene *Miklosich, Über die Einwirkung des Türkischen auf die Grammatik der südosteuropäischen Sprachen* (3) unvanlı eserinde iştilig etmiştir ki, ancak bu eseri okuyunca, mezkûr lisanlardaki Türk dilinin tesirini lâıkiyle takdir edebiliriz.

Burada zikrolunabilecek, daha umumî surette yazılan eserler, *Miklosich*'in eserleri gibi, yalnız Türk lisanından bahsetmiyerek bilakis muhtelif şark lisanlarıyla iştilig etmektedir. Misal olarak son senelerde neşredilen *K. Lokotsch'un Etymologisches Wörterbuch der europäischen (germanischen und slavischen) Wörter orientalischen Ursprungs* (4) adlı iştikakî lûgatını gösterebiliriz ki, bu eser Türk lisanı gibi başka birçok şark lisanlarından da bahsediyor. Havi olduğu meseleye dair bol bol bibliyografya bu eseri okuyuculara göstermenin başlıca sebebidir.

Bizim meselemiz için ise, daha dar manada yazılıp, yalnız Türk lisanı ve onun komşu diller üzerinde yaptığı tesirden bahseden eserler daha büyük ehemmiyeti haizdir.

Ermeniceden başlayalım: Türkiye

(2) *Sitzungsberichte der Kais. Akademie der Wissenschaften, CXLVI (1911).*

(3) *Sitzungsberichte der Kais. Akademie der Wissenschaften, CXX (1890).*

(4) *Heidelberg 1927.*

dahilinde yaşayan Ermenilerin bir kısmı ana dillerini tamamen unutup yalnız Türkçe konuştukları malumdur. Bu Ermeniler arasında kullanılan Türk lehçesini Profesör Fr. *Kraeplitz, Studien zum Armenisch-Türkischen* (5) adlı eserinde tetkik etmiştir. Halbuki Türk dilinin Ermeniceye tesiriyle H. *Adjarian, L'influence de la langue turque sur l'arménien et les mots empruntés au turc dans l'arménien vulgaire de Constantinople comparés avec ceux de Van, de Karabagh et de Nor-Nakhitschévan* (Moskova 1902) isimli eserinde iştilig ediyor. Bu vesile ile, Prof. *Kraeplitz*'in *Fatev*'li *Gregor*'un islâmîyet aleyhindeki eserindeki Arap, Acem ve Türk kelimelerinden bahseden ve *Handes Amsorya* (6) unvanlı Ermeni mecmuasında neşrolunan makalesini zikretmek de lâzımdır.

Ermeniler hakkında söylediğimiz, Türk tebaası olan *Rumlar* meselesinde de doğrudur. Onların da bir kısmı Rumcaı unutup yalnız Türkçeyi kullanmaktadırlar. Karamanlı, yahut Karamanlı ismini taşıyan bu Rumların Türkçe lehçelerinin tetkikini N. *Dmitriyev*'in, *Materialı po osmanskoy dialektologii. Fonetika Karamalitskogo Yazıka* isimli Rusça yazılan e-

(5) *Sitzungsberichte der Kais. Akademie der Wissenschaften CLXVIII (1912).*

(6) *Die arabischen, persischen und türkischen Wörter im Buche gegen die Mohammedaner des Gregor von Tat'ew. Handes Amsorya 1927.*

serinde buluyoruz. (7) Rumcaya gelince, *L. Ronzevalle, Journal Asiatique* (8) mecmuasında neşrettiği, *Les emprunts turcs dans le grec vulgaire de Roumélie et spécialement d'Adri-nople* isimli büyük bir makalede Rumeli Rumcasında ve bilhassa Edirne Rumları arasında kullanılan Türkçeden müstear kelimeleri toplamış ve gene Berut'taki Katolik Darülfünunu tarafından çıkarılan *Mélanges de la Faculté Orientale* (9) mecmuasında aynı mesele ile iştigal etmiştir. Aynı zamanda aksi tesirden bahseden eserlerin de mevcut olduğunu ilâve etmek lâzımdır. Meselâ, Yunan lisanının Türk dili üzerinde yaptığı tesirden G. Meyer'in Viyana Akademisi tarafından tab olunan *Türkische Studien* (10) eseri bahsetmektedir.

Türkiye'nin muhtelif şehirlerinde ve bilhassa İstanbul'da sakin Yahudilerin, eski vatanları olan İspanya'dan getirilmiş olan İspanyolca lisanını kullandıkları ve bu lisanın Türkçenin kuvvetli tesiri altında kaldığı malûm olsa gerektir. Bu meseleye dair, Viyana Akademisi Balkan Komisyonu neşriyatından biri M. S. Wagner'in *Beiträge zur Kenntnis des Yudenspanischen von Konstantinopel* (11)

(7) *Zapiski Kollegii Vostokovedov III* (1928), 417-458. z

(8) Paris 1911.

(9) *Beyrouth* 1912.

(10) *Sitzungsberichte der Kais. Akademie der Wissenschaften cxxviii* (1893).

(11) *Schriften der Balkan Kommission, Linguistische Abteilung XI* (1914).

nam eseriyle, A. Danon tarafından tertip ve Macar *Keleti Szemle* (12) mecmuasında tab edilen Türk Yahudilerinin İspanyolcalarındaki Türk kelimelerin cetvelidir.

Gene Türkiye dahilinde yaşayan Çingenelerin dili de Türkçeden müstear kelimelerle doludur. Maatteessüf şimdiye kadar *Paspati*'nin biraz eskimiş olan *Etudes sur les Tchinghamianés ou Bohémiens de l'empire Ottoman* (Constantinople 1870) eserinden başka bu meseleye dair hiçbir eser yoktur. 1927 senesinde Garbî Anadolu'da iken kaydettiğim bir parça Çingene kelimeleri arasında dahi Türkçeden müstearlar eksik değildir. (13) Fırsat varken, İstanbul küllhanbeyleri ve hırsızları lisanında Çingenecedden alınan çok kelimeler bulunduğunu da zikretmeliyiz. Son zamanlarda bu meseleye oldukça ehemmiyet verilmiştir. Nazarı dikkati celbedebilecek eserlerden V. A. *Gordlevskij'in Les Kulkhanbays de Constantinople et leur argot*, (14), *Mikhaïl Mikhaïlov'un Matériaux sur l'argot et les locutions populaires turcs-ottomans* (15) ve O. *Spies'in Zur Stambuler Geheim-und Berufssprache* (16) eserlerini gösterebilirim.

(12) *Keleti Szemle IV* (1903), V (1904), XIII (1912).

(13) *Romani words from Bithynia, Journal of the Gypsy Lore Society X* (1931).

(14) *Comptes—Rendus de l'Académie des Sciences de l'URSS* 1927.

(15) *Morgenländische Texte und Forschungen II*, 3 (1930).

(16) *Orientalistische Literaturzeitung* 1931, Nr. 12.

Rumencedeki şarkî ve demek ki, Türkçe kelimelerden de, *L. Saineanu, Elemente turcești in limba Romana* (București 1885) adlı Rumence eserin de ve gene uzun zaman sonra Fransızca *L'influence orientale sur la langue et la civilisation roumaines* (Paris 1902) eserinde bahsediyor. Bundan maada K. Löbel'in Rumence *Elemente turcești, arabești și persane în limba Română (Constantinople Sipsca 1894)* eserine de malikiz.

Türk ve İtalyan lisanlarının birbirleri üzerinde asırlarca yaptıkları tesirden *Luigi Bonelli, L'Oriente (Roma 1894)* adlı İtalyan mecmuasında neşrolunan *Elementi italiani nel turco ed elementi turchi nell'italiano* eseri bahseder. Türk dilindeki İtalyan kelimeleriyle evelcede zikrolunan G. Meyer'in *Türkische Studien* eseri dahi iştilgal ediyor. Bilhassa gemicilik ıstılahları İtalyancanın kuvvetli tesiri altında bulunduğunu *alavga, alesta, apsiko, bora, funda, fırtına, gabya, güverte, yisa, kamara v.s.* buna benzer birçok kelimeler isbat eder.

Macar-Türk lisanı münasebatına dair malûmatı ise Z. Gombocz'un *Die bulgarisch-türkischen Lehnwörter in der ungarischen Sprache* (17) isimli ve lisanîyat noktaî nazarından fevkalâde kıymeti haiz olan eserinin ilk sözünde bulabiliriz.

Türk dilinin Sırp dili üzerindeki tesiri çoktanberi Sırp lisanîyatçılarının nazarı dikkatini celbetmiş ise de, şimdiye kadar bu hususta büyük ilmi

kıymeti haiz bir eser yoktur.

Bugün ancak Gj. Popoviç'in *Turske i druge istoçanske reyi u našem jeziku* (Belgrat 1889) ile M. D. Prince'in *Surviving Turkish Elements in Serbo-Croatian* (18) eserleri ve bir de Türkçenin Sırpçaya ve aksi tesirden bahseden Rus Akademisinde neşrolunan Dmitriyev'in kısaca *Etyudı po serbsko-turetskomu yazıkovomu vzaimodeystviyu* (19) nam makalesini zikredebiliriz.

Müslüman Boşnaklar arasında geçende kullanılan karışık Sırp-Türk dili misallerini O. Blau'un *Bosnisoh-türkische Sprachdenkmäler* (20) isimli eserindeki bazı metinlerde tetkik edebiliriz. Bugünkü Bulgar dilinde kullanılan Türk müstearlarını Profesör B. Tsonef, *Turski dumı v bilgarskiy yezik* (Annuaire de l'Université de Sofia, xxv, 1929) isimli makalesinde toplamıştır. İslav lisaularındaki Türk müstearlarının ehemmiyetini ve onların metodik tetkik'lerinin zaruretini 1929 yılında Prag'da toplanan Birinci İslav Filologları Kongresi için hazırladığım kısa bir makalemde (21) göstermişim.

Nihayet Türk lisanının Leh dili üzerinde yaptığı tesire ait birkaç söz söyleyelim:

(18) *Journal of the American Oriental Society LI.*

(19) *Comptes—Rendus de l'Académie des Sciences de l'URSS (1928).*

(20) *Abhandlungen für die Kunde des Morgenlandes, V. Leipzig 1868.*

(21) *La méthodologie des Recherches sur les mots empruntés du Turc dans les langues slaves.*

(17) *Mémoires de la Société Finno-Ougrienne XXX (1912).*

Gerçi Lehistan Türk devletinin vasıtasız siyasî tesiri haricinde idiye de, iki devlet arasındaki münasebat çok sıkı. Leh lisanında tesadüf edilen ve ekserisi XVII ve XVIII inci asırdan kalan birçok Türk kelimeleri bunu kâfi bir derecede isbat eder. Böyle kelimelerin listesini gözden geçirsek, onların çoğu elbise, silâh, eyer, at beslemek, harp etmek usulü gibi askerî sanata ait manaları haiz olduğunu görürüz. Bu kelimeler, Leh dilince yalnız Türkiye'den değil, kısmen Lehistan'la yakın münasebatta bulunan Kırım'dan da gelmişlerdir. Onun içindir ki, mevzubahs kelimelerin bazısının aslı Anadolu Türkçesi değil, Kırım-Tatar lisanıdır. Bu kelimeleri garba getirenler arasında ise, Lehistan'ın şark hudutlarında yerleşen Leh ve Ukrayna askerlerinden maada, memleket dahilinde yaşayan Lipka Tatarları, Türk Kıpçak şivesiyle konuşan Karay Türkleri ve nihayet gene Türkçe konuşan Ermeniler gibi şark kavimleri de bulunur. Türkçe ve Tatarcadan müstear bu kelimelerin ekserisi artık kullanılmadıkları gibi, hâlâ kullanılanları da pek çoktur. Meselâ, *Kary* (= kara at), *bulany* (= bulanık renkli at), *bunczuk* (= moncuk), *arkan* (= urgan), *orda* (= ordu), *janczar* (= yeniçeri), *tyton* (= tütün), *tasma* (= tasma), *torba* (=torba), *kaczan* (= koçan), *koczownik* (= göçebe), *ogier* (= aygır), *ulan* (= oğlan) v.s. kelimelerini her Lehli bilir ve bazan bu kelimelerin aslı Türk olduğunun farkında bile değildir.

Evelce verilen bibliyografik ma-

lûmatı tamamlamak maksadiyle Lehçede rastgelinen ve umumen şarkî müstearlara, bilhassa Türkçeden alınan kelimelere ait birkaç mühim eseri de göstereyim ki, bu eserlerin birincisi A. *Muchlinski* tarafından yazılmış ve *Zrodlosownik wyrazow, ktore przeszly wprost, czy posrednio do naszej mowy* (22) (= şark dillerinden vasıtasız olduğu gibi vasıta ile de dilimize geçmiş olan kelimelerin iştikak lûgati) ismini taşır. Y. *Karłowicz* dahi Altıncı Beynelmîlel Müsteşrikler Kongresinde *Mémoires sur l'influence des langues orientales sur la langue polonaise* adlı konferansında aynı mesele ile uğraşmıştır. A. *Brückner* de Leh Akademisi tarafından neşrolunan Leh ansiklopedisindeki *Jezyk polski i jego historia* (=Leh dili ve onun tarihi) adlı, birkaç müellif tarafından yazılmış toplu eserde, ve ayrıca kendi eseri olan *Slownik etymologiczny jezyka polskiego* (23) (= Leh dilinin iştikak lûgati)nde bu meseleye dair epiyce malûmat toplamıştır. Nihayet Leh lisanındaki müstearların mem balarından biri olan Türk-Kıpçak lehçelerinin ehemmiyetini gösteren *W sprawie zapozylzen tureckich w jezyku polskim* (24) adlı makalemle, *Tatar Yıllığının* birinci cildinde neşrolunan ve Türk dilinin, İstanbul'dan on onbeş kilometre mesafesinde Boğaziçi'ndeki Leh muhacirleri köyü o-

(22) *Petersburg 1858.*

(23) *Krakov 1927.*

(24) *Leh dilindeki Türk müstearları hakkında. Symbolae Grammaticae in honorem j. Rozwadowski II(1927).*

lan maruf Polonezköy Lehlilerinin dili üzerinde yaptığı tesirden bahseden makaleme (25) dahi okuyucuların nazarı dikkatini celbetmeğe cesaret ederim.

Şimdiye kadar Türkiye dahilinde olduğu gibi, haricinde de garba doğru yaşayan milletlerin dillerine Türkçenin tesirinden bahsetmiştik ve bu meseleyi, gerçi istenildikçe ve lisaniyat noktai nazarından belki kâfi derecede tetkik edememiş iseler de, oldukça tenvir edebilen birçok eserleri dahi zikretmiştik. Şimdi ise şarka doğru dönelim.

Bu noktaya gelince, meselemiz fenalaşmağa başlıyor; çünkü şimdiye kadar neşrolunan eserler bu meseleyi yalnız bir tarafından tetkik edip, ancak başka dillerin Türk diline tesirinden bahsetmektedirler ki, bu nevi eserlere misal olarak *M. Bittner*'in *Der Einfluss des Arabischen und Persischen auf das Türkische* (26) (Viyana 1900) eserini gösterebiliriz. Halbuki aksi tesir, yani Arap ve Acem lisanlarına Türkçenin tesiri ise hâlâ bir istikbal işi olarak kalıyor. İlimin bugünkü halinde Arap dilindeki Türk müstearlarını toplıyan ve *Zapiski Kollegii Vostokovedov* adlı Rus mecmuasının beşinci cildinde neşrolunan *V. Gordlevski*'nin *De l'influence du turc sur l'arabe* küçücük ma-

(25) *Nieco o wplywie tureckim na Język Polakow z Adampola (Polonez köylü Lehlilerin diline Türkçenin tesiri hakkında birkaç söz)*, Wilno 1932.

(26) *Sitzungsberichte der Kais. Akademie der Wissenschaften CXLII (1900)*.

kalesi bu meseleye dair yegâne eser olarak, Acem, Kürt ve Kafkasya kavimleri dillerindeki Türk müstearlarının tetkiki ise onlarla alâkadar olabilecek mütehassısları beklemektedir.

— 3 —

Türk dilinin komşu millet dilleri üzerindeki tesiri meselesini gözden geçirmemiz sonuna yaklaşıyor. Türk tesiri altında kalan muhtelif diller zikrolundu; bizim meselemizle merbut eserlerin bibliyografyasından dahi bahsedildi. Mezkûr bibliyografya büsbütün tamam olmayıp, belki biriki müellif ve eserlerin isimleriyle tamamlanabileceği tabif olmakla beraber, hakikî kıymeti haiz hiçbir eserin bu listede eksik olmadığını ümit ederiz.

İşbu makalenin adı dahi gösterdiği gibi burada yalnız şimdiki Türkiye Cumhuriyeti ahali tarafından kullanılan lisanla iktifa ederek, başka Türk dillerini amden yanda bıraktık. Çünkü bütün Türk dillerinin komşu millet dilleri üzerindeki tesirinden bahsetmek isteseydik böyle kısa bir makale ile iktifa etmiyerek ayrıca bir kitap telif etmek mecburiyetinde kalırdık.

Sona yaklaşırken geçtiğimiz yolu bir daha gözden geçirelim. Türk dilinin tesiri muhtelif kavim dillerine ve çok geniş sahalara dağıldığını isbat ettik. Bu tesir, mahiyeti noktai nazarından olduğu gibi, kuvvetinin derecesinde de aynı değil idi. Bazı dillere bir parça dokunmuşken, başka bazı dilleri tufan gibi Türk müs-

tearlar istilâ etmiştir. Eğer bu meseleye dair tekml malûmatı toplasaydık, böyle bir eser şark ile garp arasındaki medenî münasebat tarihinin mühim bir kısmını teşkil ederdi. Çünkü evelce de zikredildiği gibi, lisanî tesirlerin ancak bir medeniyetin başka medeniyete tesirinin âbidesi olduğunu unutmamalıyız.

Bizim tetebbüatımız, haklı olarak Türk dilinin Arap ve Acem müstearlarıyla dolmasına acıyanlara da biraz teselli verebilir. Böyle bir vaziyet, yani bir lisanın fazla olarak başka lisanıdan alınan kelimelerle dolması, şüphesiz, hoş görülen bir şey olmayıp, hattâ tehlikeli de olabilir. Fakat, böyle bir vaziyet yalnız Türk diline

mahsus değildir. Acaba dünya yüzünde tamamen yabancı tesirden hâli olan bir lisan var mıdır? Belki Avrupa'nın en medenî milletlerin lisanları.

Tabii yok! Eğer böyle bir lisan bulunsaydı, yabancı müstearların olmaması o milletin hiçbir zaman yabancı medeniyetten istifade etmiyerek, komşularından hiçbir şey öğrenmeğe çalışmadığına delalet ederdi.

Bunu da ilâve edelim ki, bir taraftan Türk dili başka dillerden birçok kelimeler aldığı doğru olmakla beraber, diğer taraftan komşu kavim dillerine dahi oldukça çok olarak kendi kelimelerini kabul ettirmesi de doğrudur.

NAKİL VASİTALARINA BİR BAKIŞ

ALİ İLHAMİ

D. Demiryolları Ticaret M. Muavini,

HENÜZ tam bir tarifi yapılmamış olan medeniyeti, şöyle basit bir şekilde de tarif edebiliriz:

İnsanların birbiriyle olan sıkı ve şümüllü münasebetlerinin muhassalasıdır.

Bu tarife göre, insanların arasındaki münasebetler ne kadar sıklaşırsa ve şümul peyda ederse, medeniyetler de o nisbette yükselir.

Medeniyetlerin, tâ eskilerdenberi deniz kıyılarında, büyük nehir kenarlarında teessüs etmesi, bu tarifi yüzbinlerce senelik tarihî bir müeyyidesidir.

İnsanlar arasındaki her münasebet tam bir münakaledir. Her münakale, mutlaka bir mübadeleyi intaç eder. Mübadele de muhassala yaratır. Hayatı, daima iyiye ve gayeye götüren tabiatın tekâmül ve ıstıfa kanunu bir muhassala kanunundan başka bir şey değildir.

Bu itibarla, hayatta münakale imkânları ve yolları ne kadar çoğalır, medeniyetin de o nispette hızlanması ve yükselmesi tabii bir neticedir.

İnsan bu hakikati, hemen doğuşundanberi sezmiş, her nevi münakale yollarına ve vasıtalarına, gittikçe çoğalan bir nispette ehemmiyet vermiştir.

Tabiatın insanlara verdiği maddî münakale kudreti pek mahduttur. Çok kırsa mesafelere ve küçük mıkdarlara gücü yeten bu kudreti, insanlar, her şeyde olduğu gibi zekâlarıyla ve müşterek çalışma kabiliyetleriyle nispetsiz derecelerde çoğaltmışlardır.

Gaz, mayi, enerji, ses, söz, fikir, resim gibi seyyalleri de dahil olduğu halde her şeyi dünyanın her mesafesine ve kolayca nakletmek imkânlarını bulan bugünkü insanlar ülkü medeniyetine doğru hızlanmışlardır.

Buhar makinesi, nakil vasıtalarına tatbik edilmeden evel mühim bir ihtira göstermemişti. Dünya üzerindeki bütün fabrikalarda kullanılan makine kudreti, nakil vasıtalarından kullanılan makine kudretinin yanında ehemmiyetini kaybeder.

Fabrika kuvvetinin işba haline geldiği memleketler pek çoktur. Bu yüzden bazı memleketlerde birçok fabrikaların da muattal kaldığı daha şimdiden görünmektedir. Fakat denizde, karada, havada birbirine benzeyen, birbirinin işini yapan bu kadar değişik ve çok nakil vasıtasından işsiz kalanı yok gibidir.

Dünyanın her noktası insanlara başka bir hayat, başka bir zevk vadederken, beşerin doymak bilmeyen de-

gişiklik ihtiyacı ancak seri ve ucuz nakil vasıtalarıyla tatmin edilebiliyor.

Değışmiyen tek bir güzellik, tek bir hakikat, tek bir büyüklük içinde yaşamak yaşamamaktan farksızdır.

Hayatı gayesine doğru koşturan nakil vasıtalarının hiç yoktan yarattığı maddî kıymetler de manevî kıymetlerden aşağı değildir.

Asrî bir nakil vasıtasına ağız açmıyan bir orman, bir maden, hattâ bir çiflik ne kadar zavallı, cansız ve kıymetsiz kalır.

Refah, iyilik ve güzellik unsurlarını tebarüz ettirerek medeniyeti kucağında taşıyan ve yükselten nakil vasıtalarının tekâmül gayeleri şudur:

Nakil müddet ve ücretlerini sıfıra yaklaştırmak.

Nakil müddet ve ücretinin ayrı ayrı manası yoktur. Ancak ikisi bir arada vralık gösterebilirler. Mesela, alelâde bir mesafe içinde on senede ikmal edilen bir naklin ücreti, sıfır da olsa, o naklin kıymeti olmayacağı gibi, binlerce kilometrelik mesafede yarım saatte yapılacak nakil, milyonlara malolursa bunun da faydası olmaz.

Halbuki, nakil vasıtalarında, nakil müddetini azaltmak için, sürat arttırıldıkça nakil masrafları da çoğalır. Muhtelif mukavemetler sürate karşı gittikçe büyüyen engeller yaratır.

Nakil müddet ve ücretlerinin teşekkülünde birbirinin zıddına çalışan makûs kuvvetlerin, yekdiğerini ifna edici tesirlerini kırmak bugünün hedefidir. Bu kuvvetleri, birbirinin lehinde kullanmak da yarınki terakkiyat için gaye olabilir.

Bugün deniz, kara, hava nakil vasıtaları birbirinden ilham alarak, birbirini ikmal ederek hep bu hedefe doğru koşuyorlar.

Yol inşasına ve bakımına para sarfetmiyen, istediği gibi genişleyip yükselabilen, hacim kaygusu çekmiyen, yokuşu inişi olmayıyan deniz vasıtaları, nakil masrafları noktasından en müsait vaziyettedir. Ancak sürat meselesi mavzubahs olunca bu müsait vaziyet tamamen değışir. Muayyen bir sürat dahilinde fazla bir ehemmiyet göstermiyen su mukavemeti, sürat çoğalınca kırılmıyacak dereceye yükselir. Gemilerin büyük bir satih kısmını sıkı sıkıya saran su, seyyâl zerrelerinin birbiri üzerinden kayma kabiliyeti nisptinde yumuşaktır. Fakat bu haddi tecavüz eden müteharriklere karşı parçalayıcı bir mukavemet gösterir.

Bunun için, nakil vasıtalarının karada ve havada yapmakta oldukları sürat yarışları, denizde durmuş gibidir. Bugün deniz vasıtalarında 20-25 mil, yani 35-40 kilometrelik süratin malolduğu masraflara bile tahammül edilmiyor.

Küçük göllerde, sakin sularda, henüz spor zevkinden fazla bir şey temin etmiyen motörlü küçük teknelerle elde edilen fazla süratler de, deniz vasıtaları için bir tekâmül alâmeti olamaz. Bu vasıtalarla temin edilen sürat, tekneyi sudan havaya kaldırmak ve istinat ettirmek suretiyle su delkü temas sathını azaltarak elde ediliyor ki, bu netice de, deniz vasıtalarının fazla sürate mütehammil olmadığını, fazla sürat yapmak istedik-

çe denizden havaya çıkmak lazım geldiğini gösterir.

Fazla sürat yapmak mecburiyetinde kalan balıkların havaya fırlaması ve bu suretle havada uçan balıkların meydana çıkması da, suda fazla sürat yapılamıyacağına tabii bir işarettir. (Bugünkü kuşlar, bu uçan balıkların tekâmül etmiş nesillerinden başka bir şey değildir).

Deniz vasıtaları, bu tabii şartlara uyararak, süratten ziyade nakil ucuzluğunu hedef ittihaz etmiştir. Bu ne-tice şöyle de ifade edilebilir:

Deniz vasıtaları ekspres olamaz; fakat ucuz bir marşandiz olmak için lazım gelen bütün vasıfları camidir.

Bu itibarla, ucuzluk noktasından, deniz vasıtalarıyla rekabet, bugün, diğer vasıtalar için imkânsız gibidir.

* * *

Hava vasıtalarında ise, iş tamamen aksinedir. Mukavemetinin azlığı nispetinde muharrik kuvvetlere istinat noktaları veren havanın içinde kalmak ve hareket etmek için en evel büyük sürate ihtiyaç vardır.

Azamiye yakın bir süratle havada kalabilen tayyareler, kısmı azamı, çok seyyal olan hava zerrecelerini geriye itmek veya çekmek yüzünden boşuna kaybettiği pek büyük bir enerjiye ve bunu istihsal etmek için de sıkletine nispetle ağır makinelere ve mahrakata lüzum gösterir.

Havada cazibe kuvvetine karşı gelmek için mütemadiyen enerji sarfeden tayyareler, mesafeleri müstakim istikametlerden almak suretiyle mühim tasarruf yapmalarına rağmen, da-

ha ziyade fazla sürati istilzam eden nakliyat için faydalı olabilir.

Bu nakliyat da, nakil müddeti zarfında kıymetini büyük mikyasta kaybeden ve yahut nakilden elde edilecek kıymeti pek büyük olan yükte hafif, pahada (veya atfedilen kıymette) ağır şeylerden ibaret olabilir.

Bu çerçevenin içine, gündelikleri ve mesaileri nispeten fazla kıymetli yolcularla posta, para, çiçek ve emsali nakliyatı girer.

Diğer kara ve deniz vasıtalarında da, beher yolcu sıkletine ait ücretler, eşya sıkletlerine ait ücretlerin 10-20 misli olduğuna göre, yolcu nakliyatı, tayyareler için elde edilebilir bir nakliyat membardır.

Aynı zamanda kara ve bilhassa deniz vasıtalarına ait nakil müddetlerinin uzunluğu dolayısıyla, yolcuya yatmak, gezinmek, yemek yemek, istirahat etmek imkânları verecek yerler tahsis ederek bu yerlere ait sıkletleri ve hacimleri boşuna sürüklemek ve bunlara sermaye ayırmak mecburiyetinde bulunmalarına mukabil, kısa nakil müddetleri içinde bu masraf ve külfetlere pek mecbur kalmıyan tayyareler bu noktadan da yolcu nakliyatı için rüçhanlı mevkidedir. (Bazı tayyarelerde, lüks nevinden yapılan yemek salonları gibi şeyler, ihtiyaçtan ziyade, henüz istikrar bulmıyan vaziyetlerde gösterilen ifratlar mahiyetinde telakki edilebilir).

Binaenaleyh, tayyarelerin mevzuu, yolcu nakliyatı, hedefi de sürattir. Taşdıkları siklete ait hacmin binlerce misli büyüklüğünde hacimler yaparak havada yüzebilen motörle mü-

teharrik balonlar, tabii ve iktisadi şartlar haricinde kaldıklarından, nakil vasıtaları arasında değerli bir yer almaları çok şüphelidir. Bu itibarla, bu nevi vasıtalara bu yazıda yer verilmemiştir.

Deniz ve hava nakil vasıtalarının, her cihetten, tam ortasında yer alan kara nakil vasıtaları tabii ve iktisadi şartlara çok uygundurlar.

Kuşların bile gittikçe kanatlarını bırakarak, karaya istinaden süratle hareket eder dört ayaklılar nevine istihale etmesi, kara nakil vasıtaları için çok ümit veren bir tabiat işaretidir.

Süratte tayyarelere, masrafta deniz vasıtalarına doğru mütemadiyen yaklaşan kara vasıtaları her ikisinin meziyetlerini nefsinde toplamağa doğru yol alıyor. Bugün, düz yerlerde işliyen şimendiferler, tayyarelerinkine yakın sürat çokluğu ve deniz vasıtalarındaki de yakın masraf azlığı temin edebiliyorlar.

Kara nakil vasıtaları, hem kendi sıkletlerini ve hem de taşıdıkları ağırlığı, toprağın mütehammil sırtına yüklemişler, cazibe kuvvetine karşı yalnız yokuşlarda biraz fazla enerjiden başka bir şey sarfetmiyor, muharrik kuvvetlerini, yer değişmiyen sağlam noktalara tatbik edebildikleri için de deniz ve hava nakil vasıtaları gibi boşuna enerji kaybetmiyorlar.

Kara nakil vasıtalarını diğerlerine ne nazaran daha müşkül mevkide bırakan şey, yol meselesidir. Bunlar kendilerine yol yapmadan müfit olamıyorlar. Bunun için, kıra vasıtalarını yollarıyla beraber ele almak lâzım

geliyor.

Umumî ve zarurî olarak yapılan yollardan istifade edemiyen trenler için hususî yollar yapılması büyük sermaye masraflarını icap ettiriyor.

Ancak bu yolların, delkü temas mukavemetini asgarî hadde indirmesi sayesinde sermaye masraflarını kapatabiliyorlar.

Karaların iniş çıkışı ve arızaları yüzünden, yol için beşerin sarfettiği kudret pek muazzam ise de, karada bu suretle hasıl olan nakil kolaylığı, yol masrafı yapmadan iş gören hava vasıtalarına nazaran çok yüksek, deniz vasıtalarının, yolcu ve eşya nakliyatında yaptıkları kıymet vasatisine göre de, müsavi değerdedir.

Meskûn noktalar arasında zarurî şekilde yapılmakta olan umumî yollardan bedava istifade ederek nakil maliyetlerini ucuzlatabilen otomobiller, diğer taraftan şimendiferlere nazaran on misilden fazla nispette maruz kaldıkları delkü temas mukavemetine karşı sarfettikleri enerjiyi bu suretle kısmen telâfi edebildiklerinden müfit olabiliyorlar ve dünyanın her noktasını şimendiferle bağlamak imkânsızlığı yüzünden hasıl olan boşluklardaki nakil ihtiyacını temin etmekle beraber demir ve deniz yollarını da besliyorlar.

Mevcut nakil yollarının ve vasıtalarının karşılıyabildikleri ihtiyaçlar, yarattıkları kıymetleri ölçerek aralarında iş bölümü yapmak ve buna göre de ücret esaslarını ve nakil şartlarını tespit etmek yolundaki mütalealara müteakip yazılarla devam edilecektir.

VERGİ BORÇLARINDA KOLAYLIKLAR

KEMAL TURAN

BORCA bağıllık vazifesiyle borçlu kalmak güçlüğünü anlatan güzel ata sözlerimiz vardır. Türk haysiyet ve vekarı; söz borcunu, vicdan borcunu, para borcunu yerine getirmek için geniş fedakârlıklar emreder.

Asıl Türk camiası içinde herkes en ufak borcunu en ciddi bir endişe ile takip eder. Borç, devlete karşı olursa ayrı bir ehemmiyettedir. Bizde her devirde orduda vücudıyla, vergi işlerinde parasiyle devlet borcunu ödemek vazifesi necip bir hisle sevilmiş ve onun uğrunda her güçlüğe katlanılmıştır.

Onbeş senedenberi memleket büyük değişikliklere uğradı; birçok harp ler iş ve aile sahiplerini uzak cephelerde dolaştırdı. Uzun harp yılların da şehirli, köylü nesi varsa devletine verdi.

Ana yurdun geniş bir kısmı, düşman istilâsına uğradı. Bunlar kaçarken canlara kıydılar, malları yakdılar, şehirleri yıktılar. Oniki senedir bütün bu geniş yangın üzerinde güzel ve şen bir vatan yapmağa çalışıyoruz. Herkes hem kendi iç yoksulluğunu, hem de büyük vatanın eksiklerini tamamlamak gayretinde. İşte bu gayret içinde devlet birçok vergi tecrübeleri yaptı. Aşar gibi halkı ezen ağır yükleri kaldırdı. Başka yerlerden gelirdi.

Bu tecrübe ve kurtuluş devrinde vergilerini gününde veremiyenler oldu.

Geçen Birinci Teşrinde on cümhuriyet yılını sulh ve saadet içinde yaşadığımızı kutlularken yeni bir devre girmek heyecanını duyduk. Birçok suçlular affedildi. Bilmiyerek, istemiyerek suç işlemiş binlerce vatandaş yeni on yıla faydalı birer unsur olarak karıştı. Bunun gibi devlet borcunu birçok mazeretler içinde ödeyemiyen vatandaşlara da yeni yıllarda müsterih bir çalışma imkânı hazırlamak lâzımdı. Bu geniş iş, suçların affi kadar çabuk hazırlanamazdı. Büyük Millet Meclisi geçen içtimainda aylarca bu mesele üzerinde meşgul oldu. Nihayet Temmuz sonlarında kanun çıktı. Bunun geniş halk kütlesiyle alâkalı olan kısımlarını sırasıyla hulâsa edeceğiz:

I — Hiç istenmiyecek borçlar:

A. Cümhuriyetin ilânından evvel devlete, hususî idarelere, belediyelere vergi, resim, harç veya bunların cezası olarak ne kadar borç varsa hepsi aranılmayacaktır.

B. Kurtuluş savaşı içinde ve pek az sonra bazı askerlik vergileri. (Mükellefiyeti nakliyei askeriye, mücceliyeti askeriye, muafiyeti askeriye).

C. Aşar kalkınca bazı mahsuller üzerinden alınmağa teşebbüs edilen ve nihayet kaldırılan Mahsulâtı Acziye Vergisi.

D. Köylerin topluca üzerine aldıkları aşarlardan kalan borçlar.

E. 1926 senesinden evel yapılmış intikal ve hibe işlerine düşen Veraset ve İntikal Vergisi.

F. Kaldırılmış olan Temettü Vergisi ve zam cezaları.

Borçlularından bir şey istenmiyecektir.

II Taksitle ödenecek borçlar:

A. Tüccarın harp kazançları vergileriyle mültezimlerin aşar bedelinin borçları:

I — Bunların yalnız faizleriyle gecikme cezalarından borçlu olanların borçları istenilmeyecektir.

II — Bu verginin veya iltizam bedelinin

1934 senesinde yüzde kırkını, yahut 1934 senesinde yüzde yirmisini. 1935 senesinde yüzde otuzunu, yahut 1935 senesinde yüzde altmışını. verenler borçlarını ödemiş olacaklardır.

B — Umumî ve hususî istihlak vergilerinden borçlu olanlar da yukarıdakine benzer kolaylıklar görecektir.

III Erazi ve bina vergileri:

Tahrir gören yerlerde 1933 senesi Tahrir görmiyen yerlerde 1931 senesi sonuna kadarki senelerin arazi vergisi borçları sekiz senede ve sekiz taksitte ve bina vergisi borçları dört senede, dört taksitte yeni senelerin

vergileriyle birlikte alınacaktır. Şu kadar ki, yukardaki arazi vergisi borcunun

yüzde otuzunu 1934 yılında, yahut yüzde ellisini 1935 yılında ödiyenlerin geri kalan borçları aranmaz.

Yukardaki bina vergisi borcunun yüzde altmışını 1934 yılında, veya yüzde yetmiş beşini 1935 yılında ödiyenlerin de geri kalan borçları artık istenmez.

IV Sayım, yani hayvanlar vergisi:

1931 yılı sonuna kadar sayım ve yeni adıyla hayvanlar vergisinden borçlu olanların

a — Yalnız zam cezasından borçlu olanların borçları istenilmeyecektir.

b — Zam cezasıyla beraber borçlu olanlar

1934 yılında borçlarının yüzde yetmişini verirlerse kalan vergi ve ceza borcu aranmaz.

c — Yalnız vergiden (yani cezasız) borçları olanlar

1934 yılında borçlarının yüzde yetmiş beşini, yahut

1935 yılında yüzde seksen beşini Verirse borçları istenilmeyecektir.

V Veraset ve İntikal Vergisi:

1926 senesinden evelki intikal vergilerinin hiç istenilmeyeceğini yukarıda yazmıştık. 1926 dan sonra 1929 yılına kadar tahakkuk etmiş Veraset ve İntikal Vergileri için de kolaylıklar düşünülmüştür.

a — Bunların yalnız gecikme ve zam cezalarından borçlu olanlardan artık bir şey istenilmeyecektir.

b — Asıl vergiden borçlu kalanların borçları 1934 ve 1935 yıllarında iki taksitte alınacaktır. Ancak 1934 yılında borcunun yüzde yetmiş beşini verenlerden gerisi aranılmıyacaktır.

VI Başka vergiler

1929 ve daha evelki seneler içinde tahakkuk etmiş kazanç, muamele vergileriyle pul, sigara kâğıdı kibrit, kav, çakmak, oyun kâğıdı ve oyun aletleri resimlerinden borçlu olanlar için de kolaylıklar yapılmıştır.

a — Bu vergi ve resimlerin aslını vaktiyle vermiş olup gecikme veya noksan yazma gibi sebeplerle yalnız ceza olarak borçlu kalanlardan artık bir şey aranmayacaktır.

b — Borçlarının aslını 1934 yılı içinde verenlerden gecikme veya zam cezası istenilmeyecektir.

c — Borçlarının aslının yarısını veya daha fazlasını 1934 yılı içinde verenlerden, verdikleri paraya düşen ceza hisseleri alınmayacaktır.

VII Tefevvız edilmiş mallar

Devletten mal alan, evelce âşar il-

tizam eden veya bu gibilere kefil olan yahut da vergiden borçlu kalanların malları satışa çıkarılır ve değeri, yahut alıcısı bulunamamış ise devlete geçer. Bunlar devletin malı olur. Tasfiye kanunu bu gibilerden, borçlarının yalnız aslını vereceklere mallarını geri almak hakkını vermiştir. Artık borçları için faiz, masraf istenilmeyecektir. Şüphesiz bu kolaylık mal devletçe başkasına satılmadığına göredir.

Bu hulâsalar, yapılan kolaylığın ne kadar geniş ve borçlu için ne kadar faydalı olduğunu rakamlarla göstermektedir. Bu yazıya vergileri Tasfiye Kanununun herkesi alâkalandıran kısımları konmuştur. Borçlular hususî hallerine göre kanunda ayrı hükümler bulacaklardır.

NOT:

Bu yazıdaki bütün yıllar Haziranda başlıyan maliye yılıdır. Bu satırlarda 1934 yılı denilince 1 Haziran 1934 ile 31 Mayıs 1935 tarihleri arasındaki zamanı hesap etmelidir.

ALSAS - LOREN HALK ÜNİVERSİTESİ NASIL ÇALIŞIYOR.

ZIYA FAHRETTİN

DÜNYADA hiçbir üniversite Strazburg'daki Alsas—Loren üniversitesi kadar siyasi ve millî davalara âlet olmamıştır, denebilir. Millî mefkûrelerle ilim müesseseleri arasındaki kuvvetli bağ, burada bütün giriftliğiyle kendisini gösterir. Bilhassa, üniversitenin (Halk Üniversitesi) adını taşıyan kısmı, bu ciheti daha canlı bir surette göstermektedir.

- Geçenlerde İstanbul Üniversitesi'nin açılışı münasebetile bir mecmuada ileri sürdüğüm mütalealar arasında İstanbul Belediyesi'nin bir Halk Üniversitesi fikrine doğru yürümesini düşünmüştüm (1) Böyle bir düşünceye nümune olmak üzere Alsas - Loren Halk Üniversitesinin nasıl çalıştığını, bu seneki programına göre, anlatmak istiyorum.

Mevzuumuz olan Halk Üniversitesi, iki Avrupa devletinin siyasi ve harsî davalarında büyük bir rol oynamış, vaziyete göre başka renklere girmişdir. Fakat değişen renkler içinde kuvvetli bir çizgi, daima kendisini muhafaza eder: Üniversite ve halk münasebeti. Alsas - Loren Üniversitesi, ister Fransa'nın elinde olsun, ister Almanya'nın eline geçsin, daima muhitin içtimaf, siyasi ihtiyaçlarına

cevap vermeğe çalışmakta, millî davaları aydınlatan bir fener olmak için savaşmaktadır.

1870 den evel Pasteur'lerin, Janet'lerin, Coulange'ların hocalık ettiği bu üniversite, Fransa namına çalışıyordu. Mamafi 1870 ten evelki devirde siyasi ve millî gayeden ziyade ilmi ve dinî taraf kuvvetli idi. Fransa'nın Alsas - Loren'i temsil için kuvvetli ve şuurlu bir siyaseti yoktu. Dersler gelişî güzel Fransızca ve Almanca verilirdi. Zaten xiv üncü Louis Alsas Üniversitesindeki Almanca için geniş bir hayat hakkı tanımıştı. Fransız bunu "an'anevî Fransız hürriyetçiliği, ile izah ederken Almanlar "Alsas - Loren'in Almanlığa karşı mukavemet edememesi" suretinde izah etmeğe çalışıyorlardı. Fakat 1870 hezimetî vaziyeti tamamen değiştirdi. 1872 de Almanlar muazzam bir Halk Üniversitesi yaptı. Üniversitenin yüksek duvarı etrafında felsefe tarihinin mümessillerinin büstlerini koydular. Dikkate şayan olan şu ki bu büstler arasında hiç bir Fransız feylosofuna yer verilmedi, buna mukabil üçüncü, dördüncü derecede Alman âlim ve feylosofları temsil edildi. Üniversite, Alman milletinin bir parçası olan Alsas - Loren'lileri terbiye edecek, Alman ilmini, Alman ruhunu kuvvetlen-

(1) "İş,, mecmuası, sayı I, sahife 73.

dirmek için çalışan bir "İmparatorluk müessesesi,, olarak yaşıyacaktı. Bu yeni kuruluş, Alman zihniyetine göre, biriki asırdanberi anasından uzak kalmış bir yetim gibi düşünölen Alsas - Loren'e ilim, milliyet ve cermenlik aşılıyacaktı. Fransızlara göre ise, tâ onyedinci asırdanberi yaşayan Fransız Üniversitesini, binaenaleyh hakikî ilim ve felsefe yuvasını yıkan, bunun yerine barbarlıktan başka bir şey olmıyan cermenliği koyan meşum bir teşebbüstü.

1870—1918 arası, işte gerek Strazburg Üniversitesinin, gerekse onun yardımı ile çalışan Alsas - Loren Halk Üniversitesinin Alman olan, almanlık için çalışan devrini teşkil eder. Aradan geçen 48 yıl zarfında, üniversite bu işte cidden muvaffak oldu. Zaten muvaffakiyet için zemin hazırđı: Halk, dil ve kan itibarile Cermendir. Yalnız Fransız ihtilâlciliği, Fransız hürriyetçilik an'anesi, idealist bir halk taraftarlığı, bir kısım Alsas - Loren münevverlerinde Fransız dostluğu uyandırmıştı. Bu dostluk bilhassa Loren'de daha barızdı. Fakat 48 yıl, bu dostluk hatıralarını oldukça sildi. Fakat "oldukça,, diyorum. Çünkü Fransa, 1870 hezimetinden sonra kendisini topladıkça "Fransız olan Alsas - Loren için,, propagandanı geri kalmıyordu. Alsas - Loren'in bir kısım Fransız taraftarı münevverleri, mütefekkirleri, gözlelerini Paris'e dikmişlerdi. Bunlar arasında ötedenberi Fransızların hürriyetçilik an'anesine ruhen bağılı olan Alsas Yahudileri mühim bir rol oynamakta idiler.

Bununla beraber halk ve kitle, nü-

fusun büyük bir ekseriyeti, almanlık terbiyesine memnuniyetle gönöl açtılar. Halkçılık cereyanı yeniden uyanđı. Alman halk bilgicileri, eski Cermen yurdunun bir köşesi olan "Alsas - Loren,, in üzerindeki sathî fransızlığı silip asıl Cermen olan tabakasını ortaya attılar. Folklor tetkikatı alabildiğine yürüdü. (2) Bir taraftan da Halk Üniversitesi, ilim yolu ile yürüyerek, Alman İmparatorluğunun siyasî davalarını takviye etti. Bütün bunlar neticesinde, denebilir ki, Alsas - Loren 1918 sonunda Fransa eline geçerken, bir Prusya'dan, bir Bavyera'dan farksızdı, o kadar almanlaşmıştı. Gerçi Alsas, dünya harbi neticesinde Fransızların hâkimiyetine girerken siyasî dalgaları heyecanı altında kalan halk (Kahrolsun barbar Almanya!), (yaşasın hürriyetçi Fransa!) diye günlerce ve aylarca bağırdı, Vilhelm'in heykelini sokaklarda do-laştırdı. Fakat bu, dört senelik yıkıcı harbin verdiği yorgunluk ve açlıktan kurtulma sevincinden başka bir şey değildi. Nitekim, bir Alsas mebusunun dediğı gibi, biraz sonra bu heyecan geçti. Alsas Fransa'yı, (Fransa için olmaktan ziyade Fransız ekmeği, Fransız kırmızı şarabı için(alkışlamıştı!

Asıl üniversiteye kadar Halk Üniversitesi de, Alsas - Loren'de bu siyasî havadan müteessirdir: 1918 denberi

(2) Alman şairi Goethe yirmi yaşlarında Strazburg'a geldiğı zaman bu havalı, Fransız idaresinde bulunuyordu. Bununla beraber şair, ilk ilhamlarını Alsas köylerindeki Alman halk türkülerinden almıştı.

Fransa'nın bu mntakada takip ettiği halk terbiyesi siyaseti, evelkilerin yanında pekçok kuvvetlidir. Daha aradan yirmi sene geçmeden Fransa gayet kesif bir kültürel temsil siyasetiyle Alsas-Loren'i Fransızlaştırmakta büyük neticeler elde etmiştir. Millî temsil vasıtaları bütün kuvvetlerle faaliyettedir. Almanca olan herşey ilim müessesatından çıkarılmakta, Almanca ancak buharan tevlit edecek vaziyetlerde yaşamak imkânı verilmektedir. Alsas - Loren Halk Üniversitesini çeviren ruh, işte bu ruhtur. Bazı zamanlarda bu siyaset, gerginliğini kaybeder ve Almancaya yol açar. Nitekim, Halk Üniversitesinin bu seneki programında bir kısım dersler Almanca verilmektedir. Fakat bu hal muvakkattir. Halk Üniversitesi olduğu, binnaenaleyh yaşı otuzdan fazla olan, terbiye ve tahsilleri 1918 den evelki Alman idaresinde gören iş ve meslek erbabına ders verildiği için daha ziyade Almanca göz önünde tutulmaktadır. Yirmi sene sonra nesil değişince, şimdi Fransız zihniyetine göre ve Fransızca ile tahsil gören Alsas - Lorenliler, bugünkü yaşlıların yerini tutunca vaziyet başkalaşacaktır.

Hülâsa Alsas - Loren Üniversitesini, bütün diğer Avrupa üniversiteleri gibi halk ile, muhit ile sıkı sıkıya alâkadardır. Bu alâka, ayrıca, mevzuumuz olan mntaka için iki katlı bir ehemmiyet alıyor. Bu ehemmiyet tabiidir: Avrupa vukuatı üzerine vakit vakit tesir yapmaktan geri kalmayan bir toprak davasının, Alsas - Loren meselesinin, âleti olmak, Alsas - Loren üniversitesine başka bir renk veriyor, siyasî havayı nesimi, ilmi faali-

yetlere millî hotgâmlığın damgasını basıyor. Bugünkü Alsas - Loren için Fransa'nın, ve onun direktifi altında çalışan Alsas Üniversitesinin elde ettiği muvaffakiyet, bilhassa lisan sahasındadır. Fransa için can alacak nokta, muhtelif propaganda müesseseleriyle bu havalinin Almancasını silmek, yerine Fransızca'yı koymaktır. Bunun için her sene, nüfus Almanca konuşan mikdarı Fransızca lehine azalmalıdır. Bu arzuda Fransa muvaffak oluyor mu? Kullandığı vasıtalara bakarsanız, muvaffak olmak için hiç bir sebep yoktur. Fransız bütçesinin oldukça mühim bir faslını yiyen bu temsil işi hakkında bir fikir vermek için sayıya dayanalım ve bir istatistik zikredelim:

Bu istatistik 1918 den daha on sene geçmeden Fransızlık lehine Alsas Loren'de hasıl olan değişikliği gösteriyor. Alman idaresi zamanında, bütün bu havalide 1870 ten evelki Fransız hâkimiyetinin tesirile kalmış Fransızca'yı konuşanlar 1910 da nüfusun % 10 unu teşkil ediyordu. Daha on sene tamam olmadan Almanca konuşmaların nispeti % 72 ye iniyor. Ve Fransızca % 17 ye yükseliyor. 1926 dan bugüne kadarki temsil işlerinin vardıdığı netiyce daha farklıdır.

Şimdi 1918 denberi Fransa lehine hasıl olan bu kültür değişikliğinde mühim rol oynayan bilgi müesseseleri arasında Halk Üniversitesinin programını yokluyalım:

Bu program, asıl üniversitenin fakülte teşkilâtı üzerine kurulmuştur. Şu halde Halk Üniversitesi de dört fakülteye sahiptir. Her fakültede gerek üniversite profesörlerinden, gerek

hariçteki mütehasıs kimselerden teşkil edilen bir okutma heyeti vardır. Halk Üniversitesi Alsas - Loren merkezi olan Strazburg Belediyesi ile, Strazburg Akademisinin elbirliği ile yürümektedir

Üniversitenin çalışması hakkında bir fikir almak üzere yokliyacağımız program, müessesenin 1934 proğramıdır. Dersleri veren profesör isimlerini zikre lüzum görmüyorum. Bu profesörler, yukarda dediğim gibi yalnız Alsas - Loren'in değil, bütün Fransa'nın en yüksek ilim ve ihtisas adamlarıdır. Bazan başka şehirlerden gelen profesörler de Fransızlar için bilhassa şerefli ve zevkli olan bu işte heyecanla çalışırlar ve Alsas - Loren'i fransızlaştırmak işinde daha idealist davranırlar.

Proğramın esas mevzuları şunlardan ibarettir:

Strazburg Halk Üniversitesi

Edebiyat Fakültesi

Sanat Tarihi:

Halk bayramlarına ait resimler — xiv, xv inci Loui devirlerine ait âdet ve ananeler — Fransız bahçeleri — On sekizinci asırda tahta üzerinde oymacılık ve işlemecilik — On sekizinci asırda Alsas'da sanat ve zanaat.... ilh.

Edebiyat:

Balzac — Erchmann-Chatrion — Verlaine

Tarih:

Gambetta ve Fransız Cumhuriyetinin teşekkülü — Jules Fenez ve mektep, müstemleke işleri — Cumhuriyet aleyhtarlığı — iktisadî ve

içtimai hareketler..... ilh.

Seyahat:

İlk intibah asırları ve Floransa, Edebî, siyasi, hayat ve âdetler — Fransız Kanadası — Finlandiya'ya, Letuanya'ya seyahat.... ilh.

Tıp Fakültesi

Büyük müstahsil fikir adamları nakkında — Hıfzıssıhha bakımından tatiller — zührevî hastalıklar — çocuk veremi — melankoli — hayat ve aydınlık — röntgen — tegaddinin bugünkü prensipleri.... ilh.

Hukuk Fakültesi

Fransız ve Amerikan iktisadiyatında tecrübeler — Kanun nazarında serbest izdivaç — beynelmilel hakemlik — İrlanda'ya dair — Monroe kaidesi — Hindistan'a dair — sermayelerin beynelmilel tedavülü — Plânlı iktisat — Faşizm — Kadın ve kanunu medeni — Nasyonal-sosyalist Almanya'da kanunu esası.... ilh.

Fen Fakültesi

Alsas arziyatı — Büyük bir Fransız riyaziyecisi: Painlevé — Hayat meselesi — Güneş — Alsas-Loren iklimi — Ziya ve havayı nesimi — Nebatlarda ferdiyet — Kokular...ilh.

Pek umumî surette ve kısaca işaret ettiğimiz bu mevzular Alsas-Loren Halk Üniversitesinin bu sene, ve şimdi bitmiş olan faaliyet programını teşkil ediyor. Bu program üzerinde dikkatimizi celbedebilecek başlıca iki noktaya işaret olunabilir: 1) mevzular, halk psikolojisine göre seçilmiştir. O şekilde ki, ne ilmî mahi-

yet feda edilmiş oluyor, ne de fazla-
ca mücerret olmak ve binnetice hal-
kın alâkasızlığını icap ettirecek bir
vaziyet ihdas etmek tehlikesine dü-
şülüyor. 2) Mevzular, yaşanan haya-
tın müşahhas ve gündelik meselele-
rinden seçilmiş, bir taraftan Alsas-
Loren muhitinin meseleleri, diğer
taraftan beynelmilel âlemin muhte-
lif hâdiseleri üzerinde durulmuştur.
Meselâ 1932 senesinde büyük Alman
Şairi Goethe'nin ölümü yıldönümü
münasebetiyle gerek şair hakkında,
gerek şairin Strazburg hatıraları hak-
kında yapılan ders serileri ve açılan
sergileri bu nevi tedrisatın bir nü-
munesi olarak zikredebilirim.

Bir üçüncü noktaya da parmak bas-
mak mümkündür: Program, Alsas-
Loren'in hususiyetine göre tanzim
edilmiş, Fransa'yı, Fransızlığı tanı-
mak ve sevdirmek için icap eden
mevzular konmuştur.

Bu programı bir sene takip eden
her yaşlı iş adamı, bu müddet zar-
fında içinde yaşadığı devletin harsı
hayatı hakkında şöyle umumî bir gö-
rüş edinir, çehresiyle, ana diliyle
Alman olduğu halde, kafası ve ma-
lûmatıyla kendisini Fransız hissede-
bilir. Esasen, Fransa'nın da istediği
başka bir şey değildir. 1870 — 1918
arasında Almanya, Alsas-Loren'deki
ilmî propaganda müesseselerinde
Fransızca'nın kökünü silecek mesai-
de bulunurken, Fransa, an'anevî hür-
riyetçiliğe güvenerek ve müstemleke
idare etmekteki siyasi zekâsına daya-
narak dilden ve âdetten ziyade kafa-
ları, ruhları elde etmeğe çalışmakta-
dır.

Strazburg Halk Üniversitesinin
umumî bakımından elverişli bir tarafı
da derslerin tanziminde gözetilen
esastır. Her fakülte için bir gün inti-
hap edilmiştir: Edebiyat Fakültesi
pazartesi, Tıp Fakültesi salı, Fen
Fakültesi perşembe, Hukuk Fakül-
tesi cuma günleri tedrisatta bulunur.
Dersler akşamın sekizinde başlar.

Bu derslerden başka münasip gün
ve saatlerde Üniversitenin tertip etti-
ği ilmî gezintiler, tetkikler de var-
dır: Meselâ cumartesi günleri öğle-
den sonra mıntakanın ilmî, sınaî, di-
nî müesseselerini tetkik etmek, ta-
rihçeleri, bugünkü vaziyetleri hak-
kında münakaşalı konuşmalar yap-
mak işi bu kabildendir.

Halk Üniversitesi tarafından her
sömestrde talebeye, "şahadetname,,
verildiğini de kaydetmeği unutmıya-
lım. Bütün bu işlerle Strazburg Be-
lediyesinin hususî bir bürosu iştigal
eder, ilmî meselelerde asıl üniver-
stenin otoritesine müracaat edilir.
Halk Üniversitesi bu suretle, yukar-
da söylediğimiz gibi, belediye ile
Strazburg Akademisinin müşterek ça-
lışmasıyla yürümektedir.

Alsas-Loren Halk Üniversitesin-
den bahsedişimiz, bizde de bu çeşit
hayırlı işlerin lüzumunu artık kav-
ramak zamanına işaret için bir vesile
teşkil edecektir. Bilhassa "Alsas-
Loren,,in hususiyeti, bu mıntakayı
ele geçirenlerin "millî temsil,, dava-
sı bakımından gösterdikleri faaliyet
Türkiye için ders veren bir iş ve ça-
lışma nümunesidir. Türkiye'de 'Al-
sas - Loren,,in seciyesine uygun bir

memleket parçası olmamakla beraber bir kısım yurt köşelerinin ilmî bir plân altında yürütülecek bir temsil terbiyesine muhtaç olduğu şüphesizdir. Bunlardan birinin İstanbul olduğunu düşünmek, hayretimizi celbetmesin. Hele Anadolu içerilerine baş vurduğumuz takdirde, Cümhuriyetin nasıl imanlı ve plânlı bir temsil siya-

setine ihtiyacı olduğunu yakından hissedebiliriz. Mektepler, yetişen nesilleri millî idealin ruhu ile ruhlandırırken, bunların yanında ergin nesiller, bu nesiller içinde Türkçeyi konuşmayan, ruhları siyasi Türkiye'ye bağlı olsa da, bedî ve harsî Türkiye'ye yabancı olan zümreler Halk Üniversitelerine muhtaçtırlar.

ÇORUM II

ÖMER

MORFOLOJİK VAZİYET:— Burada eşkâli tabiiyenin en belli başlı vasfı yeknesak "basit" oluşudur. Morfolojik vaziyeti iki hususiyetten ibarettir: Biri şehrin bulunduğu yeri teşkil eden ova, diğeri bu ovanın etrafını çeviren kenar tepelerdir. Garbi cenubî tarafında, Battal Oğlu Un Fabrikasının bulunduğu dönemecten ovayı ilk görenler, gözün pek mahdut bir sahada ihata edebildiği bir küme kavaklar arasında beyaz Çorum evleriyle, etrafta şurada burada serpilmiş küme küme yeşillikler içinde müteaddit köy ve değirmenleri ihtiva eden bir ova ile onu kuşatan ve zamanla düzleşmiş olan birbirine ekli tepelerle karşılaşır. Yamaçları kâh yeşillik ve kâh bozkır halinde olan dağların çevirdiği saha bir yayla üzerinde olmakla beraber, kendisini çeviren bu sırtlara ve içinde akan derelere nazaran, halk arasında da söylendiği gibi "Çorum ovası" denilir. Şehrin bulunduğu yer, dağlar arasında bir uçurum halini andırmasından dolayı Çorum isminin de uçurumdan geldiğini yaşlı olanların ağzından öğrenmekteyiz.

Kasaba kendi ismini taşıyan bu ovanın şarkı şimalisinde Sıklık Boğazı ve Melek Gazi etekleri yakınında yerleşmiştir. Şarkta, şehre bakan yamaçları bağlarla mestur olan ve irtifarı bin metreye kadar yükselen Melek Gazi

senenin sıcak mevsiminde kuruyan derelere malik olmakla beraber bünyesini teşkil eden sahralar zamanla sularını tesiri altında itikâle uğramıştır.

Her tarafta ufukları sarp olmayan dağ ve tepelerle kuşatılan Çorum ovasının şimalinde 1760 metre irtifanda Eğerci dağı vardır. Bu da diğeri gibi eteklerinde uzanan ılıca bağ ve bahçelerinin sularını ve havasını temin etmektedir. Garpta bulunan Köse dağı ki, 1750 metre yüksekliğinde olup hemen hemen diğerleri içinde en mühim ve yekpare olanıdır. Dış tarafı ormanlarla kaplı olan bu dağın iç tarafında birçok köyler ve müteaddit bağlıklar vardır. En iyi mesire yerleri bunun yamaçlarında olduğu gibi en iyi içme suları da bunun eteklerindedir. Zamanla ihtiyarlaşan bu Köse dağında müteaddit arzanî derin vadiler, sarp boğazlar vardır. Karların önce düştüğü bu yükseklik aynı zamanda yağmurların da pek sık uğradığı mühim bir arızadır. Garbi şimaliye doğru temadisi olan Alagöz dağı ise Çorum ovasını çeviren dağların ikinci derecede yüksek olanıdır.

Eosen devrinin müthiş itikâllerine maruz kalan bu dağın çıplak olmayışı da kendisinin ehemmiyetini artırır. Cenupta 1500 metre irtifada dört tepenin müstemilatı, Hatap boğazından şarka doğru uzanır ki, sarp geçitleri

ile, fundalıklarıyla ovayı kuşatan silsilelerden biridir. Üzeri türabî nebat ile örtülü bulunan bu zincir halkasının meyli hafif ve üzeri düzleşmiş ve âdeta küçük küçük yaylalar haline gelmiştir. Geçit verdiği yerler aynı zamanda meyillerdeki ufak derelerin birleşmesinden hasıl olan çaylardır ki bunlar her sene anî yağın yağmurlardan husule gelen selleri taşırarak yolları için bir tehlike teşkil eder.

Bir sıra takip ederek isimlerini söylediğimiz bu dağlar birçok yerlerinde geçitler veren yıpranmış arızalardır. Çorum tarihi tetkik edilecek olursa, eski zamanın meşhur fatihleri, Anadolu'yu baştan başa katederken burayı kolayca istilaları altına aldıkları görülür. Bundan dolayı şehir muhtelif zamanlarda, muhtelif kavimlerin idaresinde bulunmuş ve birçok din ve mezhepte kavimlere 'ikametgâh' yeri olmuştur.

Bazı yerleri ehemmiyetsiz olan bu dağların, bazı yerlerinde öyle esrarengiz vadiler vardır ki, buralar saklanmağa çok müsait yerlerdir. Eskiden eşkiyalara melce' olan bu yerler, civardaki yollar için çok zamanlar bir tehlike teşkil etmiştir.

Ufku örten dağların ortasında büyük mezru ova Eosen teşkilatını ihtiva etmektedir. Ova dahilinde şurada burada serpili göller ve rüsubî tabakalar vaktiyle buranın büyük bir göl tarafından işgal edildiğini vazihan gösteriyor. Mesela, Uyuz gölü bunlardan biridir. Eğer ovaya hâkim bir yere çıkılırsa gölün tedricen kaybolurken bıraktığı taraçalar bariz bir surette görüldüğü gibi şark, garp ve şimal

cenup istikametinde alınan maktalar da bu kademeleri meydana çıkarır.

Ufukları kapatan, dahilî bir liğen vaziyetinde bırakan dağların bünyesini teşkil eden mevât kalkerden ibarettir. Erazi kısmen kireçlidir. Killi, değirmen taşları, ve kum mebzulen her tarafta bulunmakta olup her nevi nebatat yetiştirecek kabiliyettir. Alçı tepeleri ovanın cenubunda 2 kilometre uzunluğundadır. Üçüncü Zamanın, isimlerini saydığım en mühim suhuru nu ihtiva eden Çorum ovası tamamiyle Eojen sistemi dahilindedir. Birinci Zaman'a ait suhura vilayetin bazı yerlerinde tesadüf edilirse de asıl şehrin bulunduğu ovada yoktur. Eojene ait bu havza nebatatının tenevvüü, ormanlarının çokluğu ve bağ, bahçeleriyle civar vilayetlerden teşekkül itibariyle ayrı bir hususiyet arzeder.

Ovanın heyeti umumiyesinin manzarası, kapalı bir yayla manzarasıdır. Yaylanın irtifai takriben 780-800 metredir. Burada kışın kuru soğuklarla donlar, mevsimin kısmı azamında görülür. İlk aylar (2 inci Teşrinden, 2 inci Kânuna kadar) kuru soğuk ile geçer. 2 inci Kânun ortalarına doğru karlar fırtınalarla beraber yağar ki bazı seneler bir metre kadar olduğu vakidir. Bazı senelerde de Mart nihayetine kadar yağdığı görülmüştür. Kışın uzun mevsim olup, hemen hemen 2 inci Teşrinden Mart nihayetine kadar 5 aydır. Yazları çok sıcak olmakla beraber şimalden esen rüzgârlar harenin şiddetini azaltarak serin bir hale koyar. En sıcak ay Temmuzdur. (Vasati 20 derece). En sıcak ayla en soğuk ay vasatleri arasındaki fark 18

derecedir Yaz geceleri ekseriyetle serindir.

En bariz mevsim yaz ve kıştır. İlkbahar çok kısa olup, kış ile yaz arasında belli olmayacak bir şekilde geçer. Sonbahar, ilkbahara nispeten daha uzundur. Daha doğrusu burada iki uzun mevsim (yaz ve kış), iki kısa mevsim (ilkbahar, sonbahar) tefrik edilebilir. Sonbaharda havalar soğur; o zaman Çorum'un veçhesi başka bir manzara alır. Bağlar bu mevsimin ortasında (Birinci Teşrinde) bozulur ve nihayetlerine doğru ağaçlar yapraklarını dökerek İkinci Teşrinde her taraf yeşil rengini kaybeder. İlkbaharın başlangıcı ekseriya soğuk olur; hattâ bazı seneler Nisan ortasına kadar devam eder.

Sühnet grafiğine bakılacak olursa bütün sene hüküm süren hararet hakkında bir fikir edinilmiş olur.(1)

Yağmur mevsimi ilkbahar ve kıştır. Çorum Rasathanesinde birkaç senedenberi muntazaman rasatlar yapılmaktadır. Senelik vasatı yağmur müşiri 240 milimetredir. (Bir sene zarfında yağmur ölçüğü içinde toplanan yağmur suyunun irtifasına senelik yağmur müşiri denir). Yağmarlı günlerin adedi 50 dir. En fazla yağmur Martta-

dır. Vasatı 60 milimetredir. Enaz yağmurlu mevsim yazdır. Rasathanenin 5—6 senedenberi verdiği raporun vasatisine göre senelik yağmur müşiri şöyledir:

1927 de 305, 1928 de 337, 1929 da 370 ve 1930 da 390 milimetredir.

Mevsimplere göre ise müşir şu vaziyeti gösteriyor: (Milimetre olarak)

1927 de ilkbahar 85, yaz 21, sonbahar 35, kış 164;

1928 de ilkbahar 183, yaz 10, sonbahar 52, kış 132;

1929 da ilkbahar 100, yaz 126, sonbahar 97, kış 50;

1930 da ilkbahar 177, yaz 61, sonbahar 81, kış 81.

İlkbaharda teressübat ekseriya sağnak halinde düşer; şehrin etrafındaki dağlardan birikerek inen seller, şehrin içine coşkun bir halde gelerek sokakları geçilmez bir hale koyar. Ovanın şark ve şarkı şimalisindeki sırtlar çıplak olduğundan ve şehir de bunların eteğinde olduğundan ekseriyetle her sene yağmur mevsiminde bu hadise tekerrür eder. Yağmur bilhassa ovayı çeviren dağlara çok düşer. Fakat mayıs yüksek sahalar üzerine düşen yağmur hakkında henüz hiç malumatımız yoktur.

İklimde mühim âmil olan rüzgârların da Çorum'da ehemmiyetli bir rol oynadığını kaydetmelidir. Kış mevsiminde karaların denizlerden ziyade soğuması dolayısıyla Garbî Asya üzerinde bilhassa Merkezi ve Şarkî Anadolu'da yüksek tazyik merkezde teğekül eder. Bu esnada en mühim hava cereyanı Orta Asya'dan gelir. Şimali şarkiden gelen bu soğuk cereyanlar

(1) Çorum'un iklimini tespit etmek için lüzumu olan rasadat henüz muntazam surette hazırlanmış bir vaziyette değildir. Son zamanlarda tesis edilen rasathanenin raporlarını ancak tetkik edebildim. Halbuki iklim hakkında kat'î hükümler verebilmek için hiç olmazsa 25-30 senelik muntazam rasadat neticeleri elde etmelidir.

Hazer denizinin şimalinden, Kafkasya'dan geçerek Şarkî Anadolu üzerinden Basra körfezindeki alçak tazyik merkezine doğru gider. Bu cereyanın bir kolu da Orta Anadolu yaylasına sokulur. Avarızı dolayısıyla bazı yerlerde istikameti değişir. Kışın cenuptan Çorum civarında bu rüzgârların tesiri görülür. Bu rüzgârlar soğuk ve kuru dur. Yazın ise şimalde rüzgârlar esmeğe başlar. Şimalden gelen bu rüzgârlar Anadolu'nun muhitindeki dağları aşıkları esnada rütubetlerinin büyük bir kısmını dağlarda bıraktıklarından kuru olarak dahile sokulurlar ve Çorum'a kadar daima yağmur getirmezler. (Çorum'da tebahhurat da fazladır; yalnız rasathanede "Mikyası Tebahhur" olmadığından bunun ne kadar olduğunu henüz bilemiyoruz. İleride bu husustaki kayıtları da hakikate yakın bir şekilde söyleyebileceğimizi ümit ederiz).

Ovaya hâkim dağların bilhassa şimalde bulunanları, tahribat neticesinde çıplak kaldıklarından esen rüzgârların şiddetinden tenkis edemezler. Bu suretle bütün kuvvetiyle şehre kadar inen bu rüzgârlar her tarafı toz içinde bırakırlar.

Netice itibarıyla yağmur ve sühnet vasatileriyle diğer unsurlar tetkik edilerek Çorum iklimi hakkında bir fikir edinilebilir. Fakat şurasını da kaydetmeliyiz ki, yalnız sühnet ve yağmur rejimi anlaşılacakla hüküm süren iklim hakkında bir fikir edinilmiş olmaz.

Bunlar iklimin iki esaslı unsuru olmakla beraber her yerde aynı kıymeti haiz değildir. Mamafih, burada ne-

batat manzarasının değişmesinden ve aynı zamanda akar suların rejimindeki tahavvülleri, ziraat imkânlarını anlamak için yağmur rejimine müracaat edebiliriz. Burada akar suların sühnetten ziyade yağmurla alakası vardır. Bununla beraber yağmur miktarı yalnız başına kurak ve ratıp dereleri karakterize edemeyeceğinden sühneti de bir tarafa atmak olamaz. Onun için senelik yağmur vasatisiyle, sühnet vasatisini ayrı ayrı grafikle gösterdim.

Fransız coğrafyacılarından De Martonne'e göre: (Sühnetle alakadar olarak rütubet tespit edilmek istenirse şu söylenebilir: Cm. olarak elde edilen senevi yağmur vasatisi, cg. olarak bildirilen vasatî sühnet miktarının 2 mislinden daha az olursa bu iklim kuraktır.) Bu hal gözönünde bulundurularak Çorum iklimi hakkında bir hüküm vermek istenirse, şüphesiz kuraktır, denilebilir.

* * *

Çorum iki mintakayı ihtiva eder: Kızılırmak havzası, Yeşilirmak havzası. Anadolu'nun en uzun nehri olan Kızılırmak Köse dağı ile Çorum'dan ayrılır. Vilayetin cenubu garbîsinden başlayarak şimalde kadar, Sungurlu'nun garbi ile Osmancık kazalarını irva ve iska eder.

Merkez kazasının büyük bir kısmı Yeşilirmak havzasına dahildir. Derin çay ve onun tâbileri bu ovanın bütün sularını Yeşilirmağa götürür. Eğerci dağının eteklerinden inen derelerle sağda Köse dağından inen çayları toplayan bu su Çorum'un 3 k. kadar cenubundan akar, Esas ana su yolu olan Derin çay, rüsubî tabakaları aşındıra-

rak kendisine geniş bir yatak açmıştır. Bu çayın suyu yağmur mevsimine tâbidir. Kışın ve ilkbaharda sular çoğalır. Yazın bilhassa Temmuzda ve Ağustosta azalır. Sağnak halinde yağmur düştüğü zaman civar tepelerden inen sular birdenbire çayın suyunu çoğaltır. Bu ana su mecrasıyla, dağlardan inen vadilerde tesadüf edilen sulardan sulak işleri ve değirmenleri çevirmek hususunda istifade edilir. Bu husus için basit savaklar ve harklar yapılmıştır. Bu suretle tebahhur sathı fazlaştırtılarak ana akar suyun yazın vermesi lâzım gelen asgarî miktardan daha çok aşağı bir mîkdar su akar.

TARİHTE ÇORUM:

Şehrin şimdiye kadar geçirdiği safhaları "tekâmülü" anlıyabilmek için, kısaca tarihine göz gezdirmek lazımdır. Fakat bu husus için elde mevcut hemen hemen derli toplu bir eser yoktur. Yalnız münferit olarak elde edilen malumat Çorum'un eski bir tarihe malik olduğunu gösteriyor.

Çorum, 4 bin sene evel, Anadolu'da büyük bir medeniyet kuran Eti'lerin faaliyet merkezi idi. Sungurlu'nun cenubu şarkisinde Boğazköy'deki hafriyatla meydana çıkan Hatusa şehri, tarihî zamanlarda Eti'lerin merkezi idi. Burada Vinkler'in yaptığı hafriyat, Eti medeniyetinin ne kadar yüksek olduğunu bize vazih bir surette göstermiştir. Şehrin civarında, şurada burada görünen birçok mabetler, Çorum'un Eti'ler zamanından kalma olduğunu bildiriyor.

Tarihte mühim yerleri olan ve Anadolu'yu bir müddet baştan başa is-

tila eden İranlılar, Milâttan evel 1200 senesinde Çorum'u zaptettiler. Bundan sonra tarihte mühim bir rol oynayan büyük fatih İskender'in ordusu, Konya ovasına düşmemek için, Çorum istikametinde yürümüş ve burasını kolaylıkla istila ederek kendisine bir eyalet yapmıştı. Bilâhare ölümünde yapılan taksimatta "Silifkös"ün hissesine düşmüştü. Bunu müteakip Roma'nın meşhur ceneralleri, istilalarını Çorum tarafına kadar götürmüşler ve burasını Kayadokya eyaletine tâbi tutmuşlardır. Mütevaliyen geçirdiği bu istilalardan sonra da Şarkî Roma idaresi altına girmekte gecikmemişti (995).

Malik olduğu tabii güzellik Danişmentlilerin ihtirasını mucip olmuş ve kanlı muharebelerden sonra idareleri altına geçerek "Cevri rum" ismini almıştı. Nihayet 1391 de Yıldırım Bayezit Kızılırmak sahillerinde yaptığı müteaddit muharebeler esnasında Çorumu da zaptetmişti. İşte bu suretle muharebe edenlerin mutlak elde etmek istedikleri Çorum, bu tarihten itibaren tam manasıyla ikinci defa olarak Türklerin idaresi altına geçmiş bulunuyor.

Şu birkaç satırlık tarihî malumat ve daha evel anlattığımız tabii vaziyetten şehrin teessüsündeki sebepleri kolaylıkla bulabiliriz. Kendisinin diğer Anadolu şehirleri gibi, mütevazı kalışının sebepleri, yukarıda söylediğim gibi müthiş askerî kıyamlara sahne olması ve tabii akibetlerden de masun kalmamasıdır. Tarihlerde göremediğimiz, fakat mazi itibarıyla Çorum'a bağlı insanların ağızlarından öğrendiğimize göre, birçok zamanlar tabii musibetlere, felaketlere maruz kalmış,

bu suretle tabii inkişafından kaybetmiştir. Elân da zelzelelerin arasına uğrağı olan bu memleket katî surette bilinmiyen, fakat her halde olduğu zannedilen, oldukça uzak bir devirde bir zelzeleye uğramış ve büyüklüğünün yarısı toprak altında kalmıştır. Şurada burada ev temelleri kazılırken, su boruları döşenirken tesadüf edilen bazı enkaz da bunun doğruluğunu gös-

termektedir.

Görülüyor ki, şehir oldukça çok felaket atlatmıştır. Bu büyük harabiyet coğrafi sebeplerin sebatsızlığıdır. Unutmuyalım ki, şehir tabiatten azamî istifadeyi temin eden hususî şartlar da hilinde tesis edilmişti; bugün o şartlar şehri değiştirmiş bulunuyor. İşte hali hazırda yol ağzında bulunmaktan terk edilmiştir.

Cemiyeti Akvam — Belgrat Konferansı — İstanbul Konferansı — Konferansların Felsefesi

ZEKİ MESUT

CEMİYETİ AKVAM:

EYLÜLün onunda Cemiyeti Akvamın umumî heyeti toplanmıştır. Her sene bu mevsimde Cenevre'de teker-rür eden bu içtimalar diplomasi ve politika hayatına bir müddet için büyük bir faaliyet verir. Birçok milletlerin devlet adamları bu içtima münasebetiyle buluşurlar, görüşürler ve Cemiyeti Akvam mesaisi dışında ufak tefek kombinezonlar yapmak, manevralar çevirmek imkânını bulurlar. Zaten işin asıl bu cephesidir ki, umumî heyet içtimama daha büyük bir ehemmiyet izafe eder.

Cemiyeti Akvam içtimalarının ruznamesi daima doludur. Milletler arasında ihtilafların kıtlığı yoktur ki, Cemiyet Akvam uğraşacak, görüşecek iş bulamasın. Ancak Cemiyeti Akvam meselelerin yalnız hukukî ve teknik cepheleri ile meşgul olur. Siyasî cephe daha ziyade Cemiyeti Akvam dışındaki temas ve tertiplere bırakılır. Bu itibarla umumî heyetin içtima zamanlarında Cemiyeti Akvam salonları ve koridorları kadar Cenevre otellerinin salonları ve kulisleri de mühim oyunlara sahne teşkil eder. Ve bütün dünyanın gözü bir müddet için tekrar Cenevre'ye döner.

Bu seneki içtimamın en büyük ehem-

miyeti Sovyet Rusya'nın Cemiyeti Akvama aza olarak kabul edilmesi meselesinde temerküz etmektedir. Esasen Rusya'nın Cemiyeti Akvama girmesi aylarca alakadar devletler arasında mevzubahs olmuş ve Cenevredeki içtimadan evvel zemin iyice hazırlanmıştır. Cemiyeti Akvam umumî heyetinin bu husustaki kararı işin merasim cephesinden başka bir şey değildir.

Rusya'nın cihan politikasındaki mevki, gözönüne getirilince hadisenin ehemmiyeti daha ziyade göze çarpar. Avrupa ve Asya'nın mühim bir kısmına sahip olan 160 milyonluk bir devletin Cemiyeti Akvam teşekkülüne girmesi hem diğer devletler ve hem de bizzat Rusya bakımından büyük neticeler doğurabilecek bir vaka teşkil eder. Hattâ Cemiyeti Akvam teşekkülü için bile bunun hususî bir ehemmiyeti vardır. Almanya ve Japonya gibi iki büyük devletin çekilmesi ile prestijinden çok kaybeden Cemiyeti Akvam, şimdi Rusya gibi büyük bir devletin iltihakı ile daha kuvvetlenecek ve kendisine matuf ümitleri tekrar canlandıracaktır. Cemiyeti Akvam ülküsüne bağlı olan milletler için bunun hakikî bir kazanç teşkil edeceğine şüphe yoktur.

Evelce cihan ihtilali ülküsü ile

Avrupa'dan yüz çevirmiş olan Sovyet Rusya'nın Avrupa milletleri ile tekrar beraber çalışmak üzere Cemiyeti Akvam azalığını alması cihan politikasındaki büyük değişikliğin de başlıca alâmetlerinden biri sayılabilir. Rusya'nın bu azalığı istemesi, hususî rejimi ne olursa olsun, kendisinin beynelmilel hayat sahasında diğer devletler ile teşriki mesai etmek arzusunun bir neticesidir. Rusya esasen bundan evel de gerek komşularıyla ve diğer birçok devletlerle aktetmiş olduğu ademi tecavüz ve bitarafılık muahedeleriyle bu arzusunu izhar etmiş ve cihan sulhunun başlıca hâdimlerinden biri olmak mevkiine çıkmıştır. Şimdi Cemiyeti Akvam misakına iştirâk etmek suretiyle bu rolünü daha ziyade kuvvetlendirmiş olmaktadır.

Sovyet Rusya cihan ihtilaline lüzum kalmadan kendi idealine vasıl olabileceğini ve hattâ cihan sulhunun bu bakımdan kendisine daha faydalı olduğunu anladıktan ve siyasetine ona göre istikamet verdikten sonra bir kısım devletlerin kendisine karşı olan vaziyetleri de esasından değişmiştir. Evelce Sovyet Rusya'yı Avrupa konseri içinde görmek istemiyen Fransa, İngiltere gibi devletler şimdi onun Cemiyeti Akvama girmesi hususunda önayak olmuşlardır. Jeponya'nın Uzak Şarktaki vaziyeti bu karşılıklı tebeddül üzerinde çok büyük âmil olmuştur. Hitler Almanyasının ortaya attığı büyük muammada muhafazakâr unsurların birbirlerine yaklaşmasında hayli rol oynamıştır.

Sovyet Rusya'nın Cemiyeti Akvama girmesiyle bu teşekkülün istikbali

emniyet altına alınmış oluyor mu? Cemiyeti Akvam ülküsü, sönmüş olan ümitlerin bir dereceye kadar yeniden uyanmasıyla realitelere hâkim olacak kudreti kazanacak mı? Bu suallere şimdiden katî cevap vermek mümkün olmamakla beraber, fazla ümide kapılmak da doğru olmasa gerektir. Avrupa siyasetinin ve belki de bütün cihan siyasetinin unsurlarında değişiklik vardır. Fakat siyasetin mahiyeti ayrıdır. Ve kullandığı vasıtalar birdir. Cemiyeti Akvam da henüz siyasi bir kombinezon olmaktan kurtulamamıştır. Bu kombinezona birinin girmesi, diğerinin çıkması siyaset bakımından çok ehemmiyetli bir hadise teşkil ederse de asıl beynelmilel sulh ve nizama ait telakkilerin tekâmülü bakımından büyük bir terakki merhalesi sayılmaz. Beynelmielel hayatın nizamı ve sulhu, siyaset kombinezonlarından ziyade hak ve adalet mefhumlarına milletler arasında da şekil ve kıymet verdirecek yeni bir zihniyetin meydana almasına bağlıdır. Her senenin Eylül ayında milletler bu zihniyetin doğum alâmetlerini görmeğe çalışırlar. Şimdiye kadar hep hayal sukutu ile karşılaşmışlardır. Bu senenin de mühim hadiselerine rağmen henüz beklenen müjdecî ışık kendini göstermemiştir.

BELGRAT KONFERANSI:

Eylülün 16 sında Belgrat'ta Beynelmielel Parlamentolar Ticaret Konferansı toplanmıştır. Birçok milletler arasında Türkiye'nin de iştirak etmiş olduğu bu konferans ticaret konferanslarının 19 uncusudur. Parlamentolar

Ticaret Konferansı 1913 te hayatına başlamış ise de cihan harbi esnasında faaliyeti bir müddet sekteye uğramıştır. Harpten sonra faaliyet sahasını genişleten Konferans, her sene toplantısını yapmaktadır. Geçen sene denberi Türkiye Büyük Millet Meclisi içinde de Ticaret Konferansının Türk Komitesi teşekkül ederek Birliğe iltihak etmiştir.

Beynelmîlel Parlamentolar Ticaret Konferansı, beynelmîlel hayatı çok yakından alakadar eden iktisadî ve ticarî meseleler ile uğraşmaktadır. Bu sene konferans ruznamesinde bulunan başlıca meseleler şunlardır:

- 1 — Milletler arasındaki ticarî mübadelenin tanzimi;
- 2 — Rejyonel iktisadî misaklar meselesi;
- 3 — Demiryollarına ait uzlaşmalar;
- 4 — Ziraî kredi ile faiz haddi meselesi;
- 5 — Beynelmîlel nafra işlerinin tanzimi;
- 6 — Paraların istikrarı;
- 7 — Telif hakkının muhafazasına ait kanunların birleştirilmesi.

Her sene olduğu gibi bu sene de ruznameye dahil meseleler etrafında esaslı tetkikler yapılmış, müzakereler olmuş ve konferansca bazı kararlar alınmıştır. Ancak konferans devletleri doğrudan doğruya taahhüt altına sokacak resmî bir mahiyeti haiz olmadığı için bu kararların derhal tatbikat sahasına çıkması beklenemez. Onun için meselelerde bu gibi konferanslarda daha samimî ve daha objektif olarak tetkik olunur. Ve kararlar nihayet her parlamentodaki millî

gurupun gayret, teşebbüs ve ehemmiyeti derecesinde bir hayatiyet kazanır.

Bu gibi beynelmîlel konferansların ehemmiyeti yalnız müzakere ve kararlarına mevzu teşkil eden meselelerden ileri gelmez. Konferanslar, kongreler, milletler arasında bir nevi fikir ve bilgi panayırılarıdır. Orada muhtelif milletlerin fikir ve siyaset vadisinde seçilmiş adamları toplanır, konuşur, birbirini tanır. Bu karşılıklı tanışmaların, devlet işlerinin idaresinde büyük faydaları vardır. Propagandanın zamanındaki ehemmiyetini kimse inkâr edemez. Konferans ve kongreleri idare etmek, onlardan millî menfaat bakımından azamî istifade temin eylemek bugünkü devlet hayatında asla ihmal olunmaması lazım gelen bir faaliyet teşkil etmektedir.

İSTANBUL KONFERANSI:

Beynelmîlel Parlamentolar Birliğinin 30 uncu konferansı bu sene İstanbul'da toplanmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi içinde Parlamentolar Birliği Türk Gurupu teşekkülünden ve Birliğe iltihakından üç sene sonra toplanan İstanbul Konferansının Parlamentolar Birliği tarihinde mühim bir merhale teşkil edeceği şüphesizdir. Beynelmîlel vaziyeti tanzim ve ıslaha matuf büyük fikirlerin ve birçok büyük konferans ve kongrelerin iflasına hükmedildiği bir zamanda muhtelif milletlerin siyaset ve fikir vadisinde temayüz etmiş birçok mühim şahsiyetlerini sinesinde cem ederek İstanbul'da toplanan 30 uncu Parlamentolar Birliği Konferansı bir-

liğin hayatîyetini ve faaliyetine esas teşkil eden prensiplerin kuvvetini bir kere daha ispat etmiş olmaktadır.

Birçok memleketlerde demokrasi-nin ve parlömantarizmin maruz kaldığı buhranlardan bahsedilmektedir. Realiteler bu iddialarda bir parça hakikat olduğunu göstermiştir. Her uzviyetin iyi bakılmamasından, her fikrin iyi anlaşılmasından doğan fenalıklar olabilir. Fakat bundan doğrudan doğruya uzviyeti ve fikri mesul tutarak onları esasından söküp yok etmeğe çalışmak müessir ve akilâne bir tedbir sayılmaz. Parlamentolar Konferansı bir buhranın diğer bir buhranı doğurduğu bu müşkül zamanlarda kendine vücut veren ana prensipler hakkındaki yanlış telakkilere karşı da mücadele etmek gibi nazik ve mühim bir vaziyette bulunmaktadır. Buna rağmen bu sene de genç Türk Cumhuriyetinin güzel bir şehrinde toplanarak düzeltme ve uzlaştırma rolüne devam etmek imkânını bulması kendisi için mühim bir muvaffakiyet telakki edilebilir.

İstanbul Konferansının müzakere ve kararlarına mevzu teşkil eden meseleler arasında beynelmil hayatin siyasi, iktisadi ve içtimai cephelerini etkileyen mühim mevzular vardır. Emniyet ve silahsızlanma muam-maları senelerdenberi Parlamentolar Birliği Konferanslarının meşgul ol-ruakta buldukları başlıca işlerden-dir. Beynelmillel hayata her milleti az çok memnun edebilecek ve hak ve adalet prensiplerinden ilham alacak bir nizam verilmesini varlığının ve faaliyetinin başlıca gayesi yapan bir

teşekkül için günün ana meseleleri ile meşgul olmak kadar tabii bir şey ola-maz. Bu esesen Parlamentolar Birliği Konferanslarının ötedenberi takip et-tiği ve muvaffakiyetine şahit olduğu bir metot ve mesai sistemidir.

Cihan harbinden evel de Parlamen-tolar Birliği Konferansları devletler arasındaki ihtilafların sulhan hal ve tesviyesine matuf büyük gayretler sarfetmişler ve bilhassa hakem usu-lüne müracaat davasının zaferi için devamlı bir surette uğraşmışlardır. Mesul devlet ve politika adamları a-rasında tesis ettiği temas ve münase-betler nihayet neticesini vermiş ve Birinci Lahey Konferansı tarafından Daimî Hakem Mahkemesinin teşkiline hizmet etmiştir. İkinci Lahey Konfe-ransı Parlamentolar Birliğinin teşeb-büsü ile toplanmış olduğu gibi bu konferansta müzakere edilen nümune hakem muahedesi de onun tarafın-dan hazırlanmıştır. Cihan sulhunun muhafaza ve takviyesine ve beynelmi-lel hayatın tanzimine ait olup harp-ten sonra Cemiyeti Akvam müessesesi ile diğer beynelmillel büyük konfe-rans ve kongreler tarafından münaka-şasına başlanılan ana fikir v prensip-ler de büyük bir nispette Parlamento-lar Konferanslarının ileri sürmüş ol-duğu fikir ve prensiplerdir.

Harpten sonra beynelmillel sulh, tesanüt ve mesai teşriki etrafında da-ha çok çalışmak lazım geldiğini tak-dir eden Parlamentolar Birliği ana prensipler üzerinde mesaisine devam etmekle beraber günün zaruret ve re-alitelerini teşkil eden iktisadi, içti-mai meseleler ile de uğraşmak lüzu-

munu duymuştur. Sulhün muhafaza-sına ve cebir ve kuvvete müracaatın menedilmesine dair olan teşebbüsleri nihayet 1924 Bern Konferansının te-cavüz harbinin cinayet teşkil ettiği hakkındaki kararı ile neticelenmiş ve bir müddet sonra da Briand-Kellog Misakının hemen bütün milletlerce kabul edilmesi üzerine büyük bir mu-vaffakiyet kazanmıştır. Beraber yaşı-yan insanlar ve insan kütleleri arasın-da daima ihtilaflar çıkabilir. Bu ihti-lafları bir taraftan devletlerin hak ve vazifelerini iyice tasrih ederek, di-ğerk taraftan emniyet hissini kuvvet-lendirmek suretiyle kuvvete müraca-ata imkân bırakmıyarak sulh içinde halletmek günün en büyük muamma-sıdır. Parlamentolar Birliği emin ve sabırlı adımlar ile bu muammanın da halli cihetine gitmeğe çalışmaktadır.

Beynelmillel hayatın sulh ve niza-mını alakadar eden bu büyük mesele-ler ile Cemiyeti Akvam teşekkülü ve diğer resmî mahiyetteki konferanslar meşgul olup durmakta iken Parlamen-tolar Konferanslarından ne fayda bek-lenebileceğini soruşturanlar vardır. Beynelmillel hayatın büyük muamma-larını birkaç sene içinde hallediver-mek mümkün olmadığına göre mah-dut bir zaman ile mukayyet olan res-mî konferansların derhal müspet ne-ticeler vermesi kolay değildir. Lon-dra İktisat Konferansı ile Silahsız-lanma Konferansının akibetleri bunu ispat etmektedir. Cemiyeti Akvam da henüz gerek teşkilatı ve gerek vesai-ti itibariyle gayelerine varabilecek kudret ve nüfuzu haiz olmaktan uzak olduğuna göre bütün bu teşekkül ve

konferansların dayanabilecekleri bü-yük fikirleri ve ana prensipleri de-vamlı bir surette takip ve münakaşa eden Parlamentolar Birliği Konfe-ranslarının lüzum ve faydası kendili-ğinden anlaşılır.

Yüksek ve insanî ülkülerin tahak-kuku için çalışan, yüksek himmet ve enerjilerin feyizli neticeler elde etme mesine imkân yoktur. İstanbul Kon-feransına gelen ecnebi murahhasların bu hakikati Türkiye'de daha iyi sez-miş olduklarını ümit ederiz. İstan-bul onların yalnız tabii güzellikleri ile teshir etmemiştir. Onlar Türkiye-nin bu güzel şehrinde inkılâbımızın yalnız Türk milleti bakımından değil, beynelmillel hayat bakımından da ya-ratıcı ve yükseltici eserlerinin parlak ışıkları karşısında heyecan ve hayran-lık duymuşlardır. Onun için Türk İn-kılâbının nurlu muhitinde, Türkiye-nin sıcak ve samimî kucagında, İstan-bul'un güzel seması altında toplanmış olan 30 uncu Parlamentolar Konfe-ransının, Parlamentolar Birliği tari-hinde, yeni bir gayret, yeni bir ümit merhalesi teşkil ettiği kanaati umu-mîdir.

KONFERANSLARIN FELSEFESİ

Zamanımız, mühim bir nispette konferanslar, kongreler zamanıdır... Beynelmillel nakil ve muhabere vası-talarının çoğalması her sınıf ve mes-lek erbabı arasındaki temas ve muna-sebetleri de pek çok arttırmıştır. Bu-gün hiçbir zümre, hiçbir meslek yok-tur ki, konferans, kongre halinde men suplarını bir araya toplıyarak müşte-rek tedbirler ile menfaatini korumağa

çalışmasını... Fakat çok gariptir ki, bütün bu temas ve teşekküller milletler arasındaki mesai teşrikini ümit edildiği derecede kolaylaştırmaktan ve çoğaltmış olmaktan henüz uzaktır. Konferans ve kongre muhitlerinde görünen antuziyazm çok kere saman alevine benzemekte ve hiçbir fikri beslemeden sönüp gitmektedir. Onun için, konferanslar politikasında da hakikat ile hayalin hisselerini iyice ayırmak zarureti vardır.

Realiteleri ihmal etmek kimsenin elinde değildir. Ve esasen bunlar da kolaylıkla kendilerini ihmal ettirmezler... Fakat bugünkü realitelerde mutlaka ebedî hakikatleri temsil etmedikleri için onlara daimî surette bağlanıp kalmak da terakkinin şiarı olamaz. Bu sebepten hayal, olanı daha iyi görmekten ve onun daha iyi olmasını istemekten doğan bir arzunun ifadesidir ki, idealizmin esasını teşkil eder. Hayatın tanzim ve ıslahı mevzu bahis olurken ona düşen hisseyi de tayin etmek lazımdır. Çünkü hayat ve fikir birbiri üzerine karşılıklı tesir yaparlar. Fikirlerdeki tekâmül hayat üzerine müessir olduğu gibi, hayatın zaruretleri de fikirlerin sey-

rinde rol oynar. Cemiyet hayatındaki sarsıntılar çok kere hayat ve fikir, yahut da hayal ve hakikat arasındaki ahenksizlikten ileri gelir. Cemiyet hayatına ait olan birçok fikirler, tabii kanunlar gibi zaman ve mekân mefhumları dışına çıkan esaslar değildir. Onlar da hayat ile doğarlar, büyürler ve nihayet ölürler. Asıl iş, hayat ile fikir arasındaki ahengi daima sarsıntısız ve zayıtsız tesis edebilmektir.

Hakikî realist, idealizmin de rolünü, tesirini iyice hesaba katandır. Bugüne bağlanmak derin bir görüşü ifade etmez. Onun için istikbal mutlaka bedhınlerin değildir. Zaman ölçüsü, fertlere ve milletlere göre aynı olamaz. Bizim göremeyeceğimiz birçok şeyleri yarınki nesiller göreceklerdir. Bizim bugün hayal dediğimiz şeyler istikbalde belki de hakikat olacaktır. Onun için, konferanslarda, kongrelerde ortaya atılan fikirlerin tahlilini yaparken bugün kadar yarını da gözönünde tutmak ve verilecek hükümlerde hayal ile hakikatin hisselerini mümkün olduğu kadar doğru olarak tespit etmek daha ihtiyatlı bir hareket olur.

ZEHİRLİ GAZLAR

HİKMET RİFAT

LEVİZİT; büyük harbin son senesinde Amerika'da, Amerikalı kimyager "W. Lee Lewis" tarafından keşfedilmiştir. Kâşifinin ismine hürmeten (levizit) Lewisit namı verilmiştir. Amerikalılar bu maddeden çok şeyler ümit ediyorlar ve bu maddeye "ölüm şebnemi" (The Dew of the Death) namını veriyorlardı. Bu kimyevî harp maddesinden Amerika'da 150 ton istihsal edilerek, Avrupa'ya sevk edilmek üzere harp mühimmatı ihzar edilmişti. Bu esnada mütarekenin ilân edilmesi üzerine, bu mühimmatın sevkinden sarfı nazar edilmiştir. Bu münasebetle levizit harp sahasında kullanılmış bir kimyevî harp maddesi değildir.

İstihsalı: Katalizatör olarak klor alominyom kullanılmak suretiyle üç klorlu arsenik üzerine saf asetilen gazinin sevk edilmesi esasına müstettir.

Fiziki ve kimyevî hassaları:

B — Chlorvinylasindichlorid, yani Levizit I, saf olduğu zaman renksiz, zeytî bir mayidir. Zamanla hafif sarı bir renk alır. (— 13) de donar. 190° de kaynar. Tazyik 12 milimetre cıva sütununa düşürüldüğü zaman 75-78° de kaynar. Sikleti izafiyesi 1,89 dur. Kokusu itir kokusuna benzer. Suda, memdut hâmızlarda erimez. Uzvi muhallillerde kolaylıkla erir. Su müvacehesinde bir taraftan oksit, diğer ta-

raftan hâmızı klorma teşekkülü ile hidrofer olur.

Fizyolojik vasıfları: Kuvvei semmiye itibariyle levizit I, levizitler arasında en müessir bir zehirdir. Levizit II, levizit I e nazaran daha az müessirdir. Levizit III ise tesir itibariyle levizit II den dahi çok aşağıdadır. Tesirinin az olması ve bulaştığı arazide, tayeranietinin pek dîn olması yüzünden uzun müddet kalması, su muvacehesinde ise hidrolize olması gibi mühim mahzurları dolayısıyla levizit III, kendi başına müstakillen bir kimyevî harp maddesi olarak, evsafı lâzimeyi haiz kimyevî harp maddeleri listesinde dahil olamaz.

Görülüyor ki bu üç levizit de semdar maddelerdir. Yekdiğerlerinden tefriki için de buzlu hâmızı klorma ile esaslı bir yıkama ameliyesine ve bunu müteakip helâda bir taktir ameliyesine ihtiyaç vardır. Bu keyfiyet etüt maksadiyle laboratuvarlarda tatbik edilebilirse de, sanayide bu iki ameliyenin de icrası zamana ve paraya mütevakkıftır. Buna mukabil de gaz harbi noktai nazarından bunları yekdiğerinden tefrik etmek suretiyle büyük bir şey temin edilmiş olmaz. Bu kimyevî harp maddesi, harp sahasında kullanılacak olursa, her üç levizitin, bir'nci fakat mahsus olarak üç klorlu arsenikten dahi tefrik edilmek-sizin behemehal bir mahlût olarak

kullanılacağını kabul etmemiz icap eder. Nitekim bir Alman firması olan Solzenberg firması, halkın gaz talimleri için imal ettiği levizit cam ampüllerindeki mayi, üç nevi levizitin bir halitasıdır.

Levizitin uzviyete olan tesiri, tıpkı iperitin uzviyete olan tesiri gibidir. Aşağıda göreceğimiz ufak, tefek bir iki noktada tesir itibariyle aralarında ehemmiyetsiz bir iki fark vardır. Binaenaleyh levizit de, yakıcılar, cilt zehirleri (sarı salıp) serisine dahil olur.

İperit ciltte, teneffüs cihazlarında, gözlerde hazım cihazlarında, kanda nasıl ârızalar husule getiriyor idise, levizit de bu ârızaları tamamen husule getirir. Bu münasebetle aynı hassaları burada tekrar etmeyip ancak farkları noktaları işaret etmekle iktifa edeceğiz.

Levizit cildimizin bir noktasına damladığı takdirde, bu noktada 3—5 dakika zarfında bir kırmızılık hasıl olur ve kaşıntı, yanma duyarız. Bu kaşıntı ve yanma kabarcıklar hasıl oluncuya kadar devam eder. Bulaştığı noktada 3—5 dakika zarfında şişkinlik hasıl olur ve bu şişkinlik gittikçe artar. İperitte ise, damladığı yerde muayyen bir zamana kadar hiç bir şey hissetmiyoruz ve görmüyorduk.

Levizit damlası; cilde 3 — 5 dakika zarfında tamamen nüfuz eder. İperit damlası ise ancak 20 dakikada nüfuz ediyordu. Binaenaleyh levizit iperitten daha çabuk tesir eder.

İltihap levizit kazalarında çabuk zuhur eder. 48 saat sonra en yüksek haddi bulur. Halbuki iperitte bu iltihap kazadan iki hafta sonra vaki olur.

Levizit yaraları çabuk, ikiüç gün içinde iyi olur. Halbuki iperit yaraları müzmindir. Yaraların iyileşmesi asgarî bir aya mütevakkıftır. Şu halde anlaşılıyor ki, levizit, iperite müsabih, fakat tesir itibariyle iperitten daha hafif, binaenaleyh iperite nazaran daha az zararlı bir zehirdir.

Tedavi:

İperit hakkında yazdığımız tedavi uulleri levizit hakkında tamamen geçerlidir. Yalnız levizit tedavisinde veziküllerin kabuklarını kaldırmamağa gayret etmelidir. Levizitin kalevî muhallille temasında derhal tahallül etmesinden bil'istifade, levizit kazalarında, bulaşık yeri % 5 nisbetindeki süt kostik mahlûlü ile veya % 10 nisbetindeki sodalı su ile derhal yıkamak ve bunlardan biri bulunmadığı takdirde, sıcak sabunlu su ile bu mahallî yıkamak ve bu uzvu asgarî yarım saat kesif sabunlu su banyosu içinde bırakmak icap eder. Gözlerin, teneffüs cihazlarının, hazım cihazlarının ve sairenin tedavisi hakkında iperit bahsinde verilen izahat levizit kazalarında da tamamen kabili tatbiktir.

Gerek iperit ve gerek levizit elbise, ayakkabı ve saireden nüfuz etmek suretiyle müessif kazalara sebebiyet veren belli başlı iki mühim kimyevî harp maddesidir. Gerek mayi, gerek gaz halindeki iperit ve levizite karşı gaz maskesinin de, süzgecin de mü-kemmül bir koruma kudreti vardır. Binaenaleyh yüzümüz ve teneffüs uzuvlarımız maskeli olduğumuz zaman tehlikeden vârestedir. Vücudumuzu korumak için iperitin, levizitin uzun müddet nüfuz edemeyeceği bir

elbiseyi veya mantoyu giymek icap eder.

KLARK I

Büyük harpte yalnız Almanlar tarafından mavi bir salip işaretini havi harp mühimmatında kullanılmıştır. Bu münasebetle mavi salip denildiği gibi (klor ve arsenikli harp maddesi) isminden kinaye olmak üzere gene Almanlar tarafından bu maddeye "Klark,, namı da verilmiştir.

İstihsalı: Klor benzol, madeni sodyum ve üç klorlu arsenik maddelerinin muamelesi esasına müstenitir.

Fiziki ve kimyevi hassaları:

Saf olduğu zaman renksiz, büllürî sulp bir cisimdir. 44 derecede erir. 333 derecede kaynar. Sıkleti izafiyesi 1,4 tür. Suda erimez. Uzun müddet su temasında kalacak olursa yavaş, yavaş tahallül etmeğe başlar. Gayri saf olduğu zaman balmumu gibi yumuşak, sarı, esmer bir kütle halinde bulunur. Klark teshin edildikte evvelâ gaz halinde etrafa intişar etmekte, fakat havanın bürüdeti karşısında derhal gayet ince, küçük zerrattan müteşekkil hafif bir bulut halinde sis şekline geçer.

Fizyolojik hassaları:

Burun ve gırtlakçı yakıcı maddeler (Mavi Salip) serisine dahil olur. Bir metremik'âbı havada 1,25 miligram klark I bulunacak olursa bu mahalde oturmak imkânı yokur. Burnumuzun yanmağa başlaması bir mahalde klark bulunduğuna büyük bir delildir. 1/10.000.000 kesafetinde bulunduğu zaman dahi, insanın burnu yine yanmağa başlar.

Hafif tesemmüm vak'alarında, hastanın burnunun, gırtlakının yanması, burnun fazla miktarda ifrazat yapması, hastanın ara, sıra şiddetli bir surette aksırması, göğsünde hafif bir hırıltı duyması, hastanın baş ağrısından, sersemlikten ve biraz da yorgunluktan şikâyet etmesi gibi hallere şahit oluruz.

Ani tesemmüm vakalarında ise, yukarıdaki ârazdan maada klarkın cümlei asabiye ve akliye üzerine olan tesiri dolayısıyla hasta, ayakta duramayacak kadar sersemlik, azamî bir yorgunluk, mide bulantıları, kusmalar gibi bir takım haller geçirir ki, bu takdirde tesemmüm derecesinin yüksek olduğuna derhal hükmedilebilir.

Tedavi:

Klark ile tesemmüm edenlerin tedavisi dolaydır. Tedavideki bu sühuleti yalnız klark I için değil, mavi salip serisine dahil olan klark II ve adamsit gibi diğer kimyevi harp maddelerine de şamildir.

Bil'umum zehirlenme vakalarında riayet edilmesi icap eden kaidelere riayet edilmek şartıyla — hastayı kaza mahallinden uzaklaştırmak, havası temiz bir mahalle nakletmek, elbiselemini havalandırmak veya icabına göre değiştirmek — klark I ile tesemmüm edenlerin ağız ve burunlarını % 2—3 bikarbonat dö sut mahlülüyle, % 3 asitborik mahlülüyle yıkamak, gargara etmek ve bu yıkama ameliyesini ve gargara keyfiyetini sık, sık tekrar etmek suretiyle hasta kısa bir müddet zarfında iyileşir. Baş ağrısına karşı, aspirin, fenasetin gibi edviye vermek çok iyidir. Göğüsteki sızıntıyla

GAZ HASTALIKLARI TIBBİ YARDIM ŞEMASI

G A Z L A R	TESİR ve BAŞLICA ÂRÂZ	TEDAVİ ÇARELERİ
<p>Beyaz Salıp</p> <p>Bromaseton. Kloraseton. Brommetilfikon. Benzilbromür. Ksilenbromür. Brombenzilsüyanür. Brom-sigsaure-aethylester. Iodessigsaeure-aethylester..</p>	<p>Gözlerin, burnun ve yukarı teneffüs cihazlarının şiddetle yanması. Göz yaşlarının gelmesi, aksırık, öksürük, bulantı, kusma, başağrısı, göğüste yanma ve sızıntı, yorgunluk, sersemlik. Oleom, hamızat buharatı, ağır vak'alarda cildi yakar, tahrip eder.</p>	<p>Gözler: % 3, Asitborikli su ile banyo, kalevi göz merhemleri. Teneffüs Cihazları: % 3-5 bikarbonat dö sut mahlulü ile gargara, kireç kaymağı tozu koklamak, inhalasyon suretile hafif kaleviler, kalevi madden suları, çay, aspirin, fenasetin, piramidon... Müsekkin edviye...</p>
<p>Mavi Salıp</p> <p>Klarck I, Klarck II, Adamsit, Klorasetofenon. Humzu Azot buharatı, Oleom buharatı, Hamızat buharatı.</p>	<p>Göz ve yukarı teneffüs cihazlarında hafif taharrüş (Klorpikrinde şiddetli göz yaşı) Hançerede taharrüş, ak ciğerde ödem, öksürük, nefes darlığı, boğulma.</p>	<p>Sedye ile nakil, istirahat, elbisenin değiştirilmesi, sıcaklık, tazyiksız müvellidülhumuza verilmesi, konyaklı çay. Gözler: Asitborik mahlulü ile banyo, kalevi göz merhemleri. Teneffüs cihazları: Bikarbonat dö sut mahlulü ile gargara. Inhalasyon (su buharı ile, bikarbonat, kodein (su buharı ile) kalp edviyesi, kan alma, terletme, kalsium glükonat. Hastalığın seyrine göre tedavi.</p>
<p>Yeşil Salıp</p> <p>Klor, Fosgen, Difosgen, Klorpikrin..</p>	<p>Ciltte kabarcıkların hasil olmasile müterafik yanıklar, yaralar. Gözlerde taharrüş, iltihap.. Ziyadan rahatsız olmak. Yukarı ve sadri teneffüs cihazlarında yanma, iztirap, iltihap ve bunun neticesi (Yeşil Salıp) hastalıkları.</p>	<p>Elbise değiştirilmesi, cildin kireç kaymağı pastası veya sabun mahlulü ile yıkanması % 1 kloramin banyosu, vazelin, cilt tedavisi.. Gözler: % 3 bikarbonat dö sut mahlulü ile banyo, atropin tedavisi.. Teneffüs cihazları: Permanganat dö potas mahlulü ile gargara, kalp edviyesi (Yeşil Salıp tedavisi)</p>
<p>Sarı Salıp</p> <p>İperit, Levizit.</p>	<p>Takatsızlık, kulak uğultusu, başağrısı, bulantı, baygınlık.</p>	<p>Açık, saf hava, suni teneffüs, oksijen vermek, kalp edviyesi, hastalığın seyrine göre tedavi. Tahtelverid lobelin. Hamızı kiyanusma ile tesemmümde tahtelverid sodyum tiyosülfat.</p>
<p>Karbon monooksit, Hamızı kiyanusma.</p>	<p>Takatsızlık, kulak uğultusu, başağrısı, bulantı, baygınlık.</p>	<p>Açık, saf hava, suni teneffüs, oksijen vermek, kalp edviyesi, hastalığın seyrine göre tedavi. Tahtelverid lobelin. Hamızı kiyanusma ile tesemmümde tahtelverid sodyum tiyosülfat.</p>

Dikkat: 1) Karbon monooksit ve hamızı kiyanusma vakalarında müvellidülhumuza verirken müvellidülhumuza % 5-7 nisbetin de hamızı karbon ilâvesi daha iyi netice verir. (Hamızı karbon ile vaki tesemmüm müstesna. — 2) Kimyevi harp maddelerinden birisile zehirlenen hastaya baygın halde iken hiç bir vechile hiç bir mayi verilmemesi.. — 3) Hamızı kiyanusma ve karbon monooksit ile zehirlenme vakaları müstesna, diğer kimyevi harp maddelerle vukua gelen tesemmüm kazalarında hastaya asla sun'i teneffüs yaptırılmaması... — 4) Yeşil salıp grupundan birile tesemmüm edenlere müvellidülhumuzanın saf olarak verilmesi, hamızı karbon ile karıştırılmaması..

karşı, hastaya oksijen vermelidir. İnhalasyon suretiyle (40 gram alkol, 40 gram kloroform, 20 gram eter ve 5—10 damla amonyak)tan mürekkep formül'ün ara sıra kullanmasını hastaya tavsiye etmek de çok faydalıdır. Gliserinli mantol tabletlerinin de hastaya inhalasyon suretiyle verilmesi boğazda hissolunan yanma ve ağrılara karşı faydalıdır. Aspirin, fenasetin, piramidon gibi edviye ile önü alınmayan şiddetli ağrılara karşı müsekkin edviye kullanılmak ve ezcümle morfin şırıngasına müracaat etmek icap eder.

Klarkın bulaştığı zemin, döşeme ve saire gibi yerlere bol, bol sodalı su dökmek veya, litresine 20 santimetre mikâbı amonyağı ihtiva eden alkol dökmek veya % 1 nispetindeki oksijenli su ile yıkamak suretiyle klark bulunduğ u mahalden izale edilir.

KLARK II

Büyük harpte yalnız Almanlar tarafından, iki mavi salıp işaretini havi harp mühimmatı derununda kullanılmıştır.

İstihsalı: Klark I, sodyom siyanur ile muamele edilir.

Fiziki, kimyevî hassaları: Renksiz, büllürî sulp bir cisimdir. 31,5 derecede erir. Esaf olmadığı zaman esmer bir renkte bulunur. 346 derecede kaynar. Sıkleti izafiyesi 1,45 tir. Suda erimez. Diğer uzvî muhallillerde kolaylıkla erir. Su muvacesinde güçlülük ve çok bir zaman zarfında tahallül eder. Gerek klark, I ve gerek klark II ve gerekse adamsit gibi mavi salıp serisine mensup kimyevî harp maddelerinin he mensup kimyevî harp maddelerinin

cümlesi depo edilebilme noktai zararından yüksek bir kabiliyeti haizdirler. Fiziyolojik hassaları:

Klark I den daha muharriştir. Bir metre mikâbı havada 0,25 miligram bulunacak olursa bu mahalde oturmak imkânı yoktur. 1/100.000.000 kesafetinde iken dahi burnu yakmağa başlar. Mavi salıp serisine dahil olur.

Tedavi: Klark I in aynıdır.

ADAMSİT

Amerikalı kimyager "Adams,, tarafından keşfedilmiş ve kendisine Adamist namı verilmiştir.

İstihsalı: Üç klorlu arsenik ve difenil amin maddelerinin muamelesi ile elde edilir.

Fiziki, kimyevî hassaları:

Yeni istihsal edildiği zaman kanyaya sarısı rengindedir. Zamanla rengi yeşilimtrak sarı bir hal alır. 195 derecede erir. 410 derecede kaynar. Suda erimez. Depo edilme kabiliyeti mükemmeldir.

Fiziyolojik hassaları:

Bu madde pek az miktarda gözleri de tahriş eder. Fakat asıl tesirini klark I ve klark II de olduğu gibi birden ve boğaza yapar. Tesiri klark I den daha şiddetli, klark II den daha hafiftir. 1/30.000.000 kesafetinde iken dahi tesirini belli eder.

Tedavi:

Klark I ve klark II de olduğu gibidir.

Buraya kadar kimya harbinde en ziyade ehemmiyet kazanmış olan maddelerden bahsettik. Tıbbî yardım tedbirlerini toplu olarak gösteren bir cetvel de ayrıca bu yazıya ilave edilmiştir.

KARAKOYUN

FERİT CELAL

[*Ferit Celal Beyin bundan altı sene kadar evel eski harflerle intişar etmiş olan bu güzel hikâyesi Cenup Anadolu'sunun çok ince bir efsanesini vermektedir. ÜLKÜ bu değerli memleket hikâyesini eski yazının mahzeninden çıkararak okuyucularına ver meği muvafık bulmaktır.*]

BİLAN yaylasının genç çobanları akşam olunca sürülerini Çampınarına sürerlerdi. Suyu soğuk, gölgesi serin bu pınarbaşı âdeta onların toplanıp, dinlenme yeri idi. Azıklarını bir araya toplarlardı, güle oynaya, kurtlardan, kuşlardan bahsederlerdi. Bu genç çobanların en ziyade sevdikleri şey "kaval yarışı" yapmaktır.

Koyunlarını, davarlarını suladıktan sonra bir halka çevirirler, bütün soluklarını zorlayarak, nöbet nöbet kaval üflerlerdi.

Bu zaman, yorgun sürüler çam, meşe gölgeliklerinde şişkin karınlarını yere sererek tembel tembel geviş getirirlerdi.

Hangi çoban kavalıyla bu geviş getiren, uyuklayan sürüleri meletir, yerinden kıpırdatırsa, o genç çoban o günün kaval birincisi olur, ona izzet ve ikram ederler, tekrar tekrar kavalını dinlerler... sonra her genç çoban sürüsünü peşine takarak, kavalını öt-

türe öttüre gecelemek için ormanlara çekilirdi.

Çobanların en çok sevdikleri, kավallarında yanık yanık çaldıkları türkü, "Karakoyun" türküsüydü.

"Karakoyun" Bilan çobanlarından birisinin bestelediği güç bir parça idi. Onu herkes çalamazdı. Uzun zaman genç çobanlar, ihtiyar çobanlardan ders ala ala Karakoyunu öğrenirlerdi.

Derler ki:

Çok zaman evel, Türkmen Beylerinin Toroslardan Bilan yaylasına doğru göç ettikleri zamanlarda, birkaç katar devesi, sekiz on sürü koyunu, sekiz on derim evi olan zengin bir Türk beğinin Ayşe adlı çok yosma bir kızı varmış. Ayşe çok, ama çok güzelmiş.. Koyu lacivert gözleri, altın dizili al başlığının kenarlarından sümbül gibi dışarı fırlayan kumral saçları, şafak yeri gibi pembe yanakları, küçük ağzı, bütün aşiret beylerinin çocuklarını vurguna çevirmiş. Onu gören her gencin rüyası Ayşe olurmuş...

O ne zaman kalaylı bakracıyla pınarbaşına gelse, delikanlılar etrafına halka olurlar, ona kendilerini beğendirmek için neler yapmazlarmış. Ayşe kimseyi beğenmemiş, kimseye gönlünü açmamış, bu güzel Türkmen

kızının gönlü uzun zaman geçilemez bir geçit gibi kalmış.

Av peşinde şahin, doğan uçuran, oklarını avlarının tâ yüreğine saplıyan bu delikanlılar artık bıkmışlar da "Ayşe taş yürekli" demişler.

Koyunlar, davarlar sularıp dağıldıktan, kuzular ağıllara konulduktan sonra, çobanlar günlük azıklarını dağarcıklarına atarak en taze, en çiçekli otlak nerede ise sürülerini oraya çekerler. Karanlık dağ aralarında ışıklarını yakarlar. Kimse kimseden haberdar olmaz. Her çoban birbirinin ışığına baka baka sabah oluncuya kadar sürüsünü bekler.

Ayşelerin genç, kuvvetli, yakışıklı bir çobanları varmış. O her çobanın sırtını berketir, onu kavalda kimse alt edemezmiş. Dağları, taşları, sürüleri, yazı, güzü kavaliyle konuşturmuş... Netekim Ayşe'nin gönlünü de konuşturmuş. Ayşe bu çobanı deli gibi sever fakat kimseye bir şey sezdirmezmiş. Bey oğullarının taş yürekli dedikleri Ayşe, babasının çobanına gönül vermiş, aşkını yalnız ona açmış...

Uzun aylar çoban sevmiş, Ayşe sevmiş; çoban sevdikçe kavali güzelleşmiş, artık yıldızlarla bile konuşur olmuş... Ayşe sevdikçe güzelleşmiş ayla adaşlık etmeğe başlamış.

Bir gece Ayşe karar vermiş, gece olup, el ayak çekilince, kurtlar, kuşlar sustuktan, periler yeryüzünü mühürledikten sonra, sevgilisi çobanının kaval sesine yo, tutarak yanına gidecek, onun göğsüne başını kuyarak içinin dertlerini dinlendirecekmış.

Ayşe öyle yapmış... Dağların, rüz-

gârların, her şeyin sıcaktan yorulup sustuğu bir yaz gecesinde çobanın uyumuyan kavalına doğru yürümüş, ne uçurum, ne karanlık onu korkutmamış, çobanı önü Akdenize açık bir dağ tepesinde bulmuş.

Sevişenler için saatler, günler bir kırlangıç kuşu gibi çabucak uçup gider.

Tan yıldızı parlamaya başlamıştı. Ayşe çadırına dönmüş, çoban yalnız kalmıştı.

Çoban sürüsünü aradı. Sürü ortada yok... Anladı ki, büyümlü geçen bu aşk saatlerinde sürüyü Uğrular Amık ovasına sürüp götürmüşlerdi...

Çoban ürperdi. O biliyordu ki, sürüsünü kaptırmanın başı gider. Kavalını eline aldı.. Bu yüksek dağ tepesinden yayla enginlerine doğru öttürmeğe başladı. Sesini yalnız Ayşe'ye işittirmek istiyordu.

"— Ayşe, can Ayşe!.. Biz sevgi uykusunda rüya görürken, sürüyü uğrular Amık ovasına sürmüşler.. Tek başıma onların ardına gidiyorum... Ya dönerim, ya dönmem.

Sürüyü biz sevgi uykusunda rüya görürken uğrular Amık ovasına sürmüşler..."

Ayşe de ürperdi... İçine bir sızı çöktü. Fakat duracak zaman değildi. Aşiret atlılarını uyandırdı. Hepsi silah kuşandılar. Babasına bağırdı:

— Baba!! Göçbelindeki sürüyü uğrular Amık ovasına sürdüler... Aşiret Beyi buna hayret etti, kızı Göçbelindeki sürünün uğrular tarafından Amık ovasına sürüldüğünü nereden anlamıştı.. Ona sordu:

— Kimden haber aldın?.

— Çoban kavalıyla söyledi...

Bu inanılacak şey değildi. Kaval nasıl insan gibi konuşur!...

Atlılar dağ yollarından Amık ovasına doğru akına başladılar... Ayşe'nin babası bir daha sordu:

— Kaval konuşur mu?

Ayşe:

— O çobanın kavalı benimle konuşur, baba...

Beyin zihnine bu kaval meselesi dokundu... O diyordu ki, "bunda bir gönül işi var. Gönülden gönüle yol gittiği gibi, gönülden gönüle ses de gider..."

Eğer Ayşe çobanı seviyorsa, vay haline... O, kızını bir bey oğluna verecekti. Bir çobana bir bey kızı... Nesine o çobanın... Şanıma yazık değil mi?. Ayşe'yi bu hale çoban nasıl koymuştu...

Atlılar sürüyü uğruların ellerinden almışlardı. Bey, çobanı çadırına çağırdı. Sorgu, suale çekti; söylet-mek için onu zorladı. Çoban gözünün önüne bakıyor, ağzından bir çift lâf bile çıkmıyordu... Biliyordu ki çobanla Ayşe arasında bir şey var...

Bey, bir defa da Ayşe'yi zorladı. Ayşe saklamadı, çobanı sevdiğini söyledi. Onun kavalından, yiğitliğinden, uğruların ardına tek başına gittiğinden kurttan, kuştan hiç korkmadığından bahsetti...

Aşiret Beyi hile düşündü...

Çobana:

— Ey toy çoban! Bey kızı sevmek nedir bilir misin?. Sana bir şartım var. Eğer onu yaparsan kızım helâl olsun. Yok... yapamazsan başın benim olsun...

Çoban, beyin şartını sordu.

—Şartım şudur, dedi. Koyunlara üç gün sabah akşam tuz yalattıracağın.. Üç gün gece gündüz otlatacağın.. Bu üç gün bir damla su vermiyeceksin.. Üç günden sonra, sürüyü kaval sesiyle Çampınarına indirecek, su içirmeden kavalınla geri götüreceksin.

Çoban beyin şartını kabul etti.

Güneş her zamankinden daha ziyade dağ tepelerini yakıyordu.. Otlar artık kurumuş, katılaştı.. Çoban hangi otlağa baş vurdiyse, sulu taze ot yoktu... Tuz; sürüsünü susuzluktan kavurmuş, yürümesine mecal bırakmamıştı... Koyunlar başlarını göğe kaldırarak açık ağızlarıyla sık sık nefes alıyor, meleşiyorlardı...

O, bu üç gün kavalıyla neler söylemişti... Derdini onlara nasıl dökmüştü... Üç gün dağ, tepe gezdi...

Ayşe de üç gün çadırından çıkmamış; ne bir lokma ekmek, ne de bir damla su içmişti... Genç çobanın dağlarla, yıldızlarla konuşan kavalına güveniyordu. Sürünün içinden ya soy-suz bir davar, şeytana uyar, ya aptal bir koyun pınara dalarsa ne olurdu?

Üç gün bitti...

Bir öğle sıcağında, hava dalga dalga kamaşıyordu. Yaz böcekleri cırlı cırlı ötüşüyorlar. Her mahluk bir gölgeye sığınmış... Bazı günler yayla sıcakları çok olur. Aşiretler daha yükselkeler çıkarlar. İşte böyle bir gün...

Çampınarının başına bütün aşiret beyleri, bey oğulları birikmişler... Aşık çobanın imtihanını bekliyorlar.

Hepsinin yüzünde aldanmış olmanın bir gayzı var... Ellerinden gelse çobanın başını iki taşın arasında ezecekler...

Koca bir kayanın üzerinde yüzü bir çarık eskisine benzeyen, ince uzun boylu bir adam, kollarını sıvamış, güneş altında parıl parıl yanan bir palayı sallayıp duruyor... Belli, çobanın başını bekliyor... Daha uzakta kadınlar... İçlerinde başına karalar bağlamış Ayşe de var...

Sürü uzaktan göründü... Çoban kavalıyla sürüyü Çampınarına sürüyor. Kaval inim inim inliyor... Herkesin yüreğine bu kaval sesi bir ağı gibi dağılıyor:

— Haydi kuzularım; Çampınarının yalağına! Üç gün susuzluktan çatlıyan dillerinizi, taşlara, dikenlere süre süre kanattınız.. Aşkımın cezasını size yüklediler...

Taze filizli yarpozların pınar serinliğinde mis gibi kokan mavi çiçeklerine üç gündür hasretsiniz!.. Sakın pınarın suyuna dokunmayınız... Sonra aşkımın tılsımını bozulur.. Ayşe'nin gönlü öksüz, siz çobansız, kavalım nefessiz kalır..."

Koyunlar, paslı, çatlak dillerini yanık dudaklarının arasından bir karış dışarı çıkarmışlar, sürünür gibi Çampınarının yalağına inmişlerdi.

Pınar coşkunu, serin akıyordu. Etrafı yosun tutmuş koca teknenin etrafına sürü çevrilmişti. Hepsinin gözlerinde önlerindeki buz gibi suya atılmak, başlarını sokmak arzusu yanıyordu...

Kaval daha iyi söylüyordu:

— Geri dönünüz, itaatli yavru-

larım... Sonra başımı uçuracak keskin bıçakların kanını bu pınarda yıkayacaklar. Ayşe'nin ağlamaktan menekşe gözlerine karasu inecek... Size aşkı kavalında hangi çoban benim kadar güzel dinletecek, hangi çoban benim kadar cesaretle sizi esirgiecek... Geri dönünüz... Sizi mor sümbüllü çiğdem tarlalarımıza götüreceğim!..."

Sürü, pınarın yalağına dokunmadan geri döndü...

Yalnız kara bir koyun başını yalağına sokmuş, dudaklarını suyun yüzüne dokundurmuş, öylece duruyordu. Nerede ise içecekti.

Bey oğulları sevindiler; beyler, tılsımını bozacak Karakoyuna bir evliya gibi hürmetle bakıyorlardı.. Öyle ya!... Bir bey kızı bir çobana layık mıdır? Şu kara hayvan bile bunu anlıyordu... Bey çocukları ahtettiler. Eğer, Karakoyun çobanın kavalını dinlemez de su içerse, ona gümüş çingirak yaptıracaklar, onu ağılda daima taze otla besliyeceklerdi...

Çoban Karakoyuna söylüyordu:

— Sakın sürüden ayrılma!.. Bey oğullarının gümüş çingirakları seni boğazlanmaktan kurtaramaz... Karakoyun tılsımını bozma!.. Bugün benim başımı, yarın senin...

Ayşe'nin başı için aşka kan katma!... Gönül bağlarına dokunma!..

Sen bilirsin, gönül yuvasını bozanlar bütün ömürlerinde kara kedere tutulurlar...

Karakoyun gönül dağıtma!..

Sana baharda çiçekli otlaklarda nasıl kaval çaldığımı, kurttan, kuştan seni nasıl esirgediğimi, buzlu pınarlardan nasıl suladığımı, kuzunu ku-

çağında nasıl taşıdığımı unuttun mu?..."

Karakoyun başını kardırdı. Çobana doğru tatlı tatlı meledi. Dudaklarını birkaç kere daha suyun yüzüne dokundurduktan sonra sürüye katıldı...

Kaval sesini değiştirdi. Bir bahar kuşu gibi tatlı, neşeli sesler çıkarıyordu.

Bey oğulları sapsarı kesildiler; bey kızları fıkırdamaz oldular.. Beyler sakallarını karıştırarak düşünüyorlar, Karakoyuna âdeta kızıyorlardı... Eli palalı adam elindeki pala ile koyuna işaretler yapıyordu.

Çoban imtihanını bitirmiş, yüreği susuzluktan çatlıyan sürüsünü âdeta kavalının sesiyle sulamıştı...

Ayşe'nin babası çobanın eline kızının elini vererek dedi ki:

— Güzel çoban, imtihanı kazandın. Kavalının sesi koyunlara, davarların susuzluktan lime lime olan yüreğine buzlu su gibi serinlik serpti. Fakat o Karakoyunun yaptığı neydi?

Çoban utandı, bu sırrı kavalına söyletti:

— Uğrular sürüyü Amık ovasına sürdükleri gece Ayşe bana gelmişti. Ateşimizi yakmış başında oturuyorduk.. İçim, tuzlanıp üç gün susuz kalan kuzuların yüreği gibi dolaşan bir alevle yanıyordu. Kanım tutuşmuş, şakaklarım şimşek gibi çakırıyordu..

Pınar başındaydım... Dudaklarımı Ayşe'min dudaklarına dokundurdum, hararetimi içime tıkadım... öpmedim.

Karakoyun az ötede geniş getirek bize bakıyordu, sürüde yalnız o yanıktı...

Başını pınarın yalağına soktu, yanan dudaklarını serin suya dokundurdu, tıpkı benim gibi hararetini söndürmeden çekildi.

Karakoyun böylece ilk sevgi gesininin hikâyesini anlatmak istiyor, benim gönlümü üzüyordu.

Şimdi Bilan dağlarında hâlâ genç çobanlar Karakoyunu çalarlar.

KERSCHESCHTEİNER — EVE DÜŞEN YILDIRIM

KERSCHENSTEİNER.— *Maarif Vekâleti Mektep Müzesi Müdürü İS-MAIL HAKKI.* — Pedagoglar serisini tertip eden Nafi Atuf ve Ali Haydar Beylerin bir küçük mukaddemesi, Türk Maarif Cemiyeti neşriyatı: I, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, S. 87.

ESER, iki ana kısma ayrılmıştır. Birinci kısım, Kerschensteiner'in hayatını, ikinci kısım mektep ve terbiye meseleleri hakkındaki fikirlerini ve hareket mebdelerini ihtiva etmektedir. Birinci kısımda artık ihtiyarlık çağına giren Kerschensteiner "iki penceresi, karanlık bir avluya açılan bir mutbağı ve küçük kardeşiyle beraber yattığı karanlık bir yatak odası bulunan "evlerinden" kalkıp "gürültülü İzar ırmağının kenarından şehre akan yüzlerce köylü arabasının peşinden koştuğu" çocukluk günlerini ve sırasıyla İlk ve Muallim Mektebi talebeliği, Köy Mektebi Muallimliği, Jimnaz (Lise) Muallimliği, Maarif Müşavirliği (Şûrası Reisliğinden) sayılı üniversite profesörlüğüne kadar geçen hayatının akışını ve oluşunu, bize kendi kalemiyle tasvir ediyor. Bu, uzun olduğu nispette içli ve özlü hayat, terbiye işlerinde ilmi verimlerin zengin tecrübelerle nasıl perçimlendiğini, yeni bir teşkilatı veya eseri meydana koyarken dayanacak temelleri, önümüze çıkan engellerin bir bir

geçilip, bir tepeden bir daha yükseğine nasıl çıkılacağını öğretmektedir.

Bu kendine dönüşte Kerschensteiner, zaman zaman (Pestalotji) gibi büyük eserinin üzerine kapanmış görünür. Hayatının seyri ve muhtevası büsbütün başka olmakla beraber (Russo) gibi tâ çocukluk senelerine kadar uzanan çağların görüş ve duyusunu bütün saffet ve samimiyetiyle ve o günleri hâlâ yaşıyormuş hissini veren bir tazeliikle bize hikâyeye etmektedir. Bu üslubuyla Kerschensteiner'in otobiyografisinde tekrar tekrar okunacak bir cazibe vardır.

Kitabın ikinci kısmında Kerschensteiner'in mektep sistemi, temel mektebi ve millî tek mektep bünyesi, harsî ve hukukî devlet ve cemiyet bakımından lüzumlu vatandaş terbiyesi ve bu terbiyenin hizmetinde iş mektebinin vazifesi, ve meslek terbiyesi mefhumları en karakteristik vasıflarıyla işlenmiştir. Bu meseleler hakkında etraflı ve tam bir fikir edinmek isteyenler için, sayıfa sonlarında metinlerinden istifade edilen ana eserlerin isimleri verilmiştir. Bu mevzularda Kerschensteiner'in düşündüklerini iyiden iyiye bilmek merakına düşenler, bu eserlerin asıllarını değilse bile, parça parça lisanımıza nakledilen tercümelerini okumalıdır. En sessiz köy hocasından, en büyük maarif âmirine kadar terbiyeciler Kerschensteiner, yeni neslin ve umumiyetle hal-

kın taşıdığı ve taşıyacağı kıymetler üzerinde işliyen her mürebbi için tükenmez bir hazinedir.

Büyük devlet inkılâbı, ve onu besleyecek maarif ıslahatı karşısında bulunduğumuz bir anda, terbiye meselelerini, cemiyet ve devlet bakımından gören büyük pedogok Kerschenteiner'in, dilimize çevrilmemiş eserlerinden bir yenisi daha kütüphanemize hediye etmesini üstadı seven ve bize tanıtan İsmail Hakkı Bey dostumuzdan diler ve diğer terbiyeciler hakkında çıkacağı bu eserle ilan edilen seri sırasının tamamlanmasını Türk Maarif Cemiyetinin pedagoji edebiyatına karşı gösterdiği büyük alakadan ümitlenerek bekleriz.

H. R.

NOT: Kerschenteiner'in dilimize çevrilmiş eserleri:

Yarının Mektebi, İş Mektebi olacaktır. (H.R.)

Mürebbinin ruhu (I.H.)

Vatandaşlık terbiyesi (H. R.)

EVE DÜŞEN YILDIRIM—NAHİT SİRRI.— Akba Kitap Evi, Ankara, S. 106.

RUSYALI bir dostumla romanlar üzerine konuşuyordum. Bana okuduğu Türk romanlarının çoğunu beğenmediğini söyledi: " Bunlar, diyordu, Fransız romanlarında, daha ustaca, belki de daha bilgince anlatılmış insanî vakıaları yazıyorlar. Aşk intrikaları, az çok varyantları ile beraber, her yerde birdir. Bunları Türkçede okuyacağıma, Avrupa dillerinden birinde okumağı tercih ederim. (Yaban)

gibi Türk ruhunun hususiyetlerini gösteren romanlar istiyorum. "

Bizde, nihayet, herhangi bir muhitte, bir veya birkaç ferdin husufi yaşayışlarını, doyuşlarını ifade eden, ideal bir tipte kahramanlardan mahrum romanlar vardır. Sözüm yanlış anlaşılmasın: İdeal tipi, tek bir tipe hasretmiyorum. Bütün insanî hasletleriyle klasik bir kahraman da düşünmüyorum. Öyle tipler istiyorum ki, sınıfsız bir cemiyette, yahut sınıfları katı sınırlarla henüz teşekkül etmemiş bir cemiyette, bugünü ve yarını temsil etsin. Bilmem, istediğimi yeten bir açıklıkla anlatabildim mi?

Sonra bizim romanlara hayat hiç girmemiştir. Bugünkü içtimaî, iktisadî, hukukî, hattâ idarî ve siyasî yönelmelerimizin, yordamlarımızın, yapışlarımızın izlerini bizim romanlarımızda bulamazsınız. Bize "millî roman mı istiyorsunuz? işte." diyorlar. Sonra içten gelmeyen buluşlar ve tasvirlerle bize savaş vakıalarını anlatıyorlar! Romanın millî olabilmesi için, mevzuun millî olması yeter, sanıyorsunuz.

Türkiye, ondört yıla yakın bir zamandaberi, eşi görülmemiş, bir gayret sarfediyor. İnkılâplarımız, yalnız rejim, yalnız kıyafet, yalnız kanun, yalnız harf inkılâpları değildir. Hayat yolunda öyle değişmelerimiz, öyle ilerleyişlerimiz var ki, gazetelerin sütunlarında birer günlük haber şeklinde geçip gidiyor. Bunları tespit eden bir edebiyatımız yok. Sade mücerret, cansız, uydurma vakıalarla dolu romanlar. Ama, bunlarda psikolojik tahliller varmış. Fransız romancı-

sı bilmem kimin, romanlarıyla mukayese edilebilirmiş!. Ben, bu kadarına da inanacak bönlerden değilim.

Emil Zola, romanlarını yazmadan önce, herbirinin mevzuuna dair uzun, ince tetkikler yapmış. (Jerminal) yazmak için, girzo tehlikeleri içinde kömür madenleri ocaklarını gezmiş. Bütün eserleri, böyle documentation ile vücuda gelmiş. Anlaşılan, bundan dolayı, onun eserleri muhallet sayılıyor. Bir bakıma ciddi hiçbir romancı yoktur ki, documentation yapmadıkça eser yazmağa kalksın. Her yerde böyle olduğu halde, bizde çok kere, (işkembei kübra)dan mevzular alınıyor o mevzu üzerinde çalاکalem yürünüyor.

Nahit Sırrı'nın çıkardığı (Eve düşen yıldırım) romanını, bu bakımdan tenkide kalkışmıyacağım. Dürüstüz, size önce romanının mevzuunu kısaca anlatayım:

Ankara Cebeci taraflarında, muran ihtiyarca bir memur, bunun bir evli, öteki henüz lisede iki oğlu var. Gelini Şayeste Hanım, ev kadını olsun diye güzelliğine bakılmadan alınmış. Evin bir de geveze hizmetçi kadını var. Ahmet Şükrü Efendi, büyük oğlıyla Devlet Demiryollarındaki memuriyetlerine gidip geliyorlar. Sakin, asude bir hayat geçiriyorlar. Hayatlarında pederşâhiliğin izleri var; çocuklar, Ahmet Şükrü Efendiye karşı çok saygılı ve çekingendirler.

Ahmet Şükrü Efendinin İstanbul'da hastahaneye düşmüş bir kardeşi var. Araları ötedenberi açıktır. Çünkü bu kardeş serbest ve sersesi bir hayat geçirmiştir; ama, hastahaneye

düşmüş olması, Ahmet Şükrü Efendiyi çok müteessir ediyor. Aldığı mektup üzerine kardeşini ölmeden önce bir kere daha görmek arzusuyle izin alıp İstanbul'a gidiyor. Kardeşini ölü buluyor; yetmişmiş kızı Muazzez'i kardeş yadigarı diye Ankara'ya getiriyor. İşte (eve düşen yıldırım) bu kızdır.

Muazzez çok güzeldir. Bu güzellik, epiyce çirkin olan Şayeste'nin gözünden kaçmıyor. Başına geleceği sezmiş gibi kıza karşı çekingen, sonra huşunetli oluyor. Kocası Namık, önce kıza karşı derin bir alâka duyuyor. Bunun, aşk olduğunu anlıyamıyor; ama, küçük kardeşi Sait'in, Muazzez'le gezmeğe gittiklerini öğrenince titizleşiyor, hırslanıyor. Ve karısının bir sözü üzerine neden sonra, kıza sevdiğini anlıyor.

Sait de Muazzez'i seviyor. İncese ağaçlıklarında gezerlerken, bir gün birbirinin kucağına düşüyorlar. Sait, artık Muazzez'le evlenmeğe karar vermiştir. Bir yandan son sınıf imtihanlarını vermeğe hazırlanırken, öte yandan kendine bir iş buluyor. Muazzez ile evleneceğini babasına söylüyor. Bir kere, gene Muazzez yüzünden Namık, babasına isyan etmişti; Sait'in de isyanına meydan vermemek için Ahmet Şükrü Efendi bu izdivaca ses çıkarmıyor.

Sait'le Muazzez evleniyorlar; ayrı eve çıkıyorlar. Aradan bir zaman geçiyor. Sait, başka bir yere gidecektir. Ahmet Şükrü Efendideki hizmetçi kadın, hem dedikodu, hem de bahşış hatırı için, Devlet Demiryolları İdaresine gelip Namık'la görüşüyor.

Bu görüşme, Namıkın evde kimse

yokken Muazzez'i son bir defa görmesi kararına varıyor. Fakat geveze kadın, işi Saide haber veriyor. Ağabeysinin geldiği zaman Sait evde saklıdır. Namık, eve geliyor, Muazzez'in odasına çıkıyor. Heyecanlı konuşmalar kıza saldırmalarıyla nihayet buluyor. Bu sırada meydana çıkan Sait ağabeyisini öldürüyor.

Bir oğlu mezarda, öteki hapishanede olan zavallı Ahmet Şükrü Efendi, Muazzez'i atıldığı kötü hayatta bırakarak, eleminin ve ihtiyarlığının yükü altında memurluğuna devam ediyor.

Bu hulasa, bütün bu türlü hulasalar gibi, bize romanı incelikleriyle, düzenleriyle anlatmıyor; belki bu, daha iyi yapılabilirdi; fakat ne de olsa, gene eksik bir hulasadan başka bir şey olamazdı.

Şimdi bu mevzuda, orta tip bir aile görüyoruz; fakat onda böyle bir ailenin haiz olması lazım gelen bütün karakterler mevcut değildir. Roman, bir içtimaî tahlil tezini idda etmiyor. Bütün manasıyla psikolojik de görünmüyor. Tipler, belki her vakıt kar-

şılaştığımız az çok umumî tiplerdir; fakat bu umumîlik bir enmuzeç olarak alınamaz.

(Eve düşen yıldırım)da, az çok Ankara görünüyor. Burada bir mahallilik ve bu itibarla az çok bir orijinallik var. Ne de olsa, Nahit Sırrı'nın romanı, üslubunun biraz babıâlice olmasına rağmen, zevk ile okunacak bir eserdir. Genç romancıyı, beklenen eserler vücuda getirecek kadar ince eleyip sık dokuyan, üslubuna daha kaynaklık veren orijinaliteli bir muharrir görmek isteriz.

Nahit Sırrı, bana öyle geliyor ki, daha ziyade kafasıyla yazıyor; gönlü o kadar çarpıntılı değildir. Romanda gayrı şahsî olmak lüzumuna mı inanıyor?. Halbuki gayrı şahsîlik iddia edenler bile, eserlerinde gizlenen şahsiyetleri, iyi görücü bakışlardan gizleyemezler. Ben eserde şahsîlik veya gayrı şahsîlik değil, bilginlik ve samimîlik arayanlardanım. Nahit Sırrı'ya, vecitli bir ruh edinmenin sanat için en büyük bir lazime olduğunu söylemekten kendimi alamam.

K. N.

KÖYCÜLÜK ESASLARI

NUSRET KEMAL

FİKİR adamları ve rehberler her hadiseyi ve meseleyi çok defa iki karşılıklı, zıt, uçtan görmüş ve karşılaşmışlardır. Bu zıt görüşleri üç çift kelime ile hulâsa edebiliriz: Maddecilik-Ruhçuluk, Zaruretçilik-İradecilik, Cemiyetçilik-Fertçilik. Bu zıtlıklar bugünkü münevverin kafasında suurlaşmış ve sistemleşmiş gibidir; Maddeci olan aynı zamanda zaruretçi, ruhçu olan da aynı zamanda iradecidir; cemiyetçiliğin ve fertçiliğin her iki cephede de taraftarları vardır. Yukarıdaki üç çift ana tezadın doğurduğu ikinci derecede tezatlar vardır ki, bunlar da kendilerini doğuran tezatlar üzerine tesir yapmakta ve kafalarda şekillenmekte olan "sistem"leri çerçeveliyerek bugünkü dar dünya görüşlerini meydana getirmektedirler. Bu ikinci derecede tezatları da şu iki çift kelime ile tebellür ettirebiliriz: İştirakçilik-Sermayecilik, Devletçilik-Serbesçilik.

Son zamanlarda yeni bir çift zıt görüş daha doğmaktadır ki, bu görüşün bütün yukarıki tezatları içine alıp, bilhassa tatbik sahasında, tasfiye edeceği ümit olunabilir: Şehircilik-Köycülük. Bu yeni çiftte yeni olan şehir görüşü değil, köy görüşüdür. Şimdiye kadar dünyaya hâkim olmuş olan şehir görüşünün karşısına bir köy görüşü çıkmaktadır.

Evelki tezatlarda karşılıklı görüşlerden birini mutlak olarak tercih icap etmez; hattâ böyle bir tercih, insanın kafasını hayatın geniş görüşüne kapaması itibariyle, zararlıdır da. Nettekim bütün dünyanın halk kümeleri binlerce senedenberi bu tezatların içinde farkına dahi varmadan yaşadıkları halde kuvvetleri birbirine uyar götüren fikirleri kolay ihata edilir dar çerçeveler içinde toplamak olan bazı fikir adamları ve rehberler bu tezatları ortaya atmış ve tasfiyeye kalkmış, fakat kendilerini ve takipçilerini dar bir görüş içinde bocalamağa mahkûm etmekten, cemiyetlerin içine ızdırıp tohumları saçmaktan öteye gidememişlerdir.

Bu tezatlar fıtrî beşer insiyaklarının kitap diliyle isimlendirilmiş ve insanın dışında imiş gibi şekillendirilmiş tariflerinden başka bir şey değildir. Beşer insiyakları insanın en yakınında bulunan en büyük kuvvetlerdir. Bu kuvvetlerden istifade edecek fen adamları, içtimaiyatçılar, ruhiyatçılar ve mürebbiler ve herbirisi bir mürebbî olması icap eden idare adamlarıdır. Binaenaleyh ilim adamları maddenin mi, ruhun mu; zaruretin mi, iradenin mi; cemiyetinmi, ferdin mi daha evel ve daha mühim olduğunu ispat için çene yarıştırmaktan ve buldukları düş-

turların simyasiyle dünya cennetini arumak; hem hususiyet ve teklikte, ki hem kendini, hem başkalarını korumak; hem hususiyet ve teklikten, hem iştirâk ve topluluktan hoşlanmak; hem özcü ve menfaatçi, hem özgeci ve ülkücü olmak; hem gözle görülür, elle tutulur şeylere, hem görülemez ve tutulamaz şeylere, bağlanmak; hem inkiyattan, hem rehberlikten zevk almak gibi tezatlı insiyaklardan en büyük kuvvetler doğuracak âhenkleri aramak vazifesini omuzlarına almalıdır.

Bu tezatlar ateş-su tezadına benzer: Suyu ateşin üzerine dökmedikçe ortada mücadele yoktur ve her ikisi de, yerinde kullanıldıkça, insanlar için en büyük nimetlerdir; suyu ateşin üzerine döktüğümüz zaman ise ateş söner ve su uçar; suyu bir kap içinde ateşin üzerinde ısıtmağı bilirsek buhar kuvvetini elde ederiz. İnsan ruhundaki tezatlar arasında buhar makinesindeki ateş-su âhengini kurmağa çalışmak bugünkü felsefe, ruhiyat, terbiye, ve cemiyet ilimlerinin en büyük ülküsü olmalıdır.

Fakat şehir-köy tezadında iş böyle değildir. Yukarıda söylenen tezatlar insanın fıtratında olan, ve dolayısıyla izalesinin düşünülmesi dahi abes olan, tezatlardır. Halbuki insanın yaradılışında köycülük-şehircilik tezadı diye bir şey yoktur. Şehir-köy tezadı, bilhassa son asırlarda, maddî medeniyetin süratle inkişafının ve insanın manevî tekâmülünün bu hıza ayak uyduramamasının doğurduğu arızî bir vaziyettir.

Cemiyetçi — yani toplu yaşayan — bir mahluk olduğunu kabul ettiğimiz

insanın en eski zamanlardanberi köy hayatı yaşamış olması akla çok yakındır. Netekim tarihten evelki zamanlara ait izler ve eserler de bunu gösteriyor. Evvelâ av, meyve, balık ile, daha sonra bunlara ilaveten ziratle geçinen insanlar köylerde oturdukları gibi, çobanlıkla yaşayan insanlar da çok defa mevsimlik veya daimî köyler kurmuşlardır. Nüfusun az ve toprağın bugünkünden çok daha yeşil bulunması daimî bir göçebelîğe ihtiyaç göstermiyor, göçler mevsimden mevsime değil, belki asırdan asıra yapılıyordu. İlk köyler belki bir tek ailenin ve mensuplarının vücude getirdiği "baba" köyleri olmuş, yahut kabile köyleri halini almıştır. Bu köylerin büyüklerinde idarî işlerin ve idareci bir sınıfın husul bulması belki bunlara biraz şehir manzarası da vermeğe başlamıştır. Fakat hiçbir zaman en eski şehirler bugünkü manasında "şehir" olmamış, büyük köyler olmaktan ileri gitmemişlerdir. Demek oluyor ki, "köy" insanın aile kadar eski, aslî ve tabii bir kurumudur.

Şehir çok daha sonraki bir inkişaftır. Hele bugünkü manasında "metropol" şehir (ihtiyaç eşyası dışarıdan gelen idare, kültür, iktisat, maliye, eğlence şehri) ancak son yüz yılın mahsulüdür. Köylerin büyümesi, çoğalması ve sıklaşması yakın köyler arasında kültür iştiraki, müşterek emniyet ve idare meselesi, mahsulât ve masnuat mübadelesi gibi birleşmeler vücude getirmiş ve bu birleşmeler şehirlerde ifadesini bulmuştur. Dünyada ilk hakikî şehirler, her halde, birbirine yakın köylerin bir düğüm noktası ola-

rak vücade gelmiş, merkezî bir köy şehrin iş merkezini ve en yakın köyler de büyüyüp ulanarak mahalleleri teşkil etmişlerdir. Bu düğümler çok defa hükümdar, kral, derebeyi gibi isimler alan kuvvetli irade sahibi rehberlerin eliyle bağlanmıştı. Fakat bu şu hakikati değiştiremez: Şehir, köylerin meydana getirdiği ve hikmeti vücudu köylere hizmet olan bir varlıktır.

Köyle şehri sadece nsfus kesafeti, iktisadî çehre, ziraat ve sanayi iştigali bakımlarından mütalea etmek ve ayırmak doğru olmaz. Vakıa nüfus kesafeti bugünkü şehrin bariz hususiyetlerinden biridir, fakat Çinde ve Hintte Nuyork ve Londra'dan daha kesif nüfuslu köyler vardır. Ziraatle iştigal köyün başlıca vasıflarından biri olmakla beraber sadece bunu da bir ölçü yapmağa imkân yoktur; birçok sanayi memleketlerinde ve bilhassa Amerika'da sanayi ve madencilik köyleri olduğu gibi İngiltere'nin birçok şehirlerinde de ziraate fevkalade bir ehemmiyet ve yer verilmektedir. Köyle şehri ayıran umumî yaşayışları ve işleri, "fonksiyon"larıdır. Köy harsî, içtimai, iktisadî, sınaî, ve idarî sahalardaki istihsal, istihlâk, hizmet ve faaliyet münasebetleri, esas itibariyle, kendine yeten ve kendi çevresini geçmiyen bir memleket nüvesidir. Şehir ise coğrafi, harsî, içtimai ve iktisadî bir yakınlık arzeden birçok köylerin bulunduğu bir memleket parçasının, yerini tayinde coğrafi şartlar âmil olan, idarî, harsî, içtimai, iktisadî, malî ve sınaî mer-

kezdır. Bu itibarla kendi için değil, "etraf"ı için vücut bulan şehirde birçok münasebet ve temasların lüzum gösterdiği hizmetler toplanmaktadır. Kendini bu hizmetlerin yapılmasına vermiş olan şehir halkı ziraatle uğraşmağa çok vakit bulamadığı gibi, bu hizmetlerin girift teşkilâtının icap ettirdiği sıklık da ziraat için yer bırakmamaktadır.

Vaziyeti bu ışık altında gördüğümüz zaman bir şehir-köy tezadı tasavvur etmeğe imkân yoktur. Fakat mühim olan nokta bugünkü şehirci cemiyetin vaziyeti böyle görmediğidir. Bugün dünyayı idare eden şehirlidir. Ve çoğunun kanaatinde asıl olan köy değil, şehirdir; köy şehrin yiyeceğini temin etmekle, yaptığı şeylerin mühim bir kısmını satın almakla, şehirlerin binaları, yolları, elektrikle aydınlatılması, parklarla süslenmesi, şehirliilerin gezmeleri ve eğlenmeleri için para yetiştirmekle mükellef bir "tabi"den başka bir şey değildir. Kültür, idare, medeniyet, iktisat vasıtalarını elinde tutan ve bu vasıtalar sayesinde fikren yükselen ve teşkilâtlanan şehir teşkilâtsiz kalmış olan köyü asırlardanberi "istismar" etmektedir. Son asrın milliyetçilik ve kendine yeterlik cereyanı dışarı piyasaları kapatarak şehir istismarcılığını doğrudan doğruya her memleketin kendi köyelerine çevirmiştir. Bugünkü şehir medeniyeti ve zihniyeti fakir bıraktığı köylerin karşılıyamıyacağı bir masrafı ve lüksü istilzam etmektedir. Binaenaleyh şehir köyü istismara mecburdur. Köy asırlardanberi süren bu is-

tismara dünyanın birkaç yerinde kısa ve verimsiz, yarı şuurlu patlamalardan başka itiraz göstermiş değildir; çünkü köylerden açırkgöz, müteşebbis, haris unsurların çoğunu çeken ve aynı zamanda kültür vasıtalarını elinde tutan şehir köyü bir fikrî kansızlığa da mahkûm kılmış, üzerine "mütevakkil" ve "muhafazakâr" damgasını vurduğu köyün şuurlanması ve teşkilâtlanmasının önüne set çekmiştir. Dünyada ilk devamlı ve verimli köy hareketi Danimarka'da 1849 da demokrasi rejiminin teessüsüyle başlamış ve sulh, ve kültür yolundan giden bu hareketin yarım asır içinde fevkalâde neticeler vermesiyle, bir köy memleketi olan Danimarka yirminci asra dünyanın en müreffeh, en kültürlü milleti olarak girmiştir. İkinci köy hareketini daha ateşli olarak Meksika'da 1910 ihtilâlini takip eden 1912 köy kalkınmasında görüyoruz. Bu hareket Meksika'da köyü yükseltme ve teşkilâtlandırma yolunda muvaffakiyetle yürümektedir.

1917 Rus İnkılabı da bir köylü ve işçi hareketi olarak başlamışsa da yürüyüşünde köylüyü bırakarak sadece bir "işçi", dolayısıyla "şehirci", inkılabı inkişafını takip etmiş ve medeniyette öteki şehirli rejimlere yetişmek için köyü daha fazla istismara mecbur olmuştur. Son hareketler içinde Alman "rasizm"i köycülüğü bir esas olarak ele almak istemiş de gayet kuvvetli bir teşkilâta ve nüfusun büyük kısmına sahip olan şehirler karşısında uzun senelerdenberi dumura uğramış köylerle bir iş göremeyeceğini çok geçmeden anlamış ve şehircili-

ğe dönmekten başka çare bulamamıştır. Avrupa memleketlerinin çoğunun "metrepol" medeniyetine girmiş buldukları için köycülüğe dönmeleri zahmetli olacaktır. Yeni köycü medeniyetin alemdarı, garp yarım küresinde Meksika ve şark yarım küresinde de Türkiye olabilir.

Mamafih, yukarıda da işaret edildiği gibi, medenî yani bugünkü manasıyla şehirli dünya henüz köye dönme lüzumuna kani değildir. Hattâ köye dönmek şöyle dursun, maddeci ve zaruretçi görüş köyün eriyip kaybolmağa mahkûm olduğunu iddia etmektedir. Ziraatin ideal şekilde makineleşmesi köye ihtiyaç bırakmayacak, insanlar büyük şehirlerde toplu olarak yaşayacaklar, ziraat mevsimlerinde az adam ve çok makine ile yapılan azami derecede rasyonalize edilmiş intensif ziraatle yiyeceklerini ve ham maddelerini az emek ve zaman sarfederek elde edeceklerdir. Bu suretle çiftçi ve köylü diye bir sınıf kalmıyacak, bütün dünya şehirlerde çalışan işçi, proleter, olacaktır. Makineleşme, elektrikleşme ve rasyonalizasyon sayesinde şehir işleri de asgarî hadde incek ve insanlar boş zamanlarını hayat kazanmak için yapılan çalışmalardan daha zevkli meşgalelerle geçirmek imkânını bulacaklardır. Maddeci ve zaruretçilerin iştirâkçilik bakımından utopyası, yani dünya cenneti, budur. Gene maddeci ve zaruretçi olan, fakat sermayeci olmak itibarıyla ötekilerden ayrılan başka bir zümre de aynı şehir utopyasını gözlemektedir; şu farkla ki onların cennetinde idare edenlerle çalışanlar iki sınıf olarak ayrılır, idare

eden küçük zümre bir nevi asalet sınıfını, onların sevk ve idaresi altında çalışanlar da halkı teşkil eder.

On dokuzuncu asırda hız alarak yirminci asırda büyük bir hamle ile dünyayı alazlıyan maddecilik ve zaruretçilik görüşü tamamiyle bir şehirci görüşüdür; ülküsü köylerin kalkması, insanların büyük şehirlerde kümelenmesi ve gayet girift bir iş bölümü içinde teşkilatlanmasıdır. Bu iş bölümü o kadar ince ve girift olacaktır ki, ferdin cemiyetin içinde büyük bir fabrikada milyonlarca dişliden bir tanesi olmaktan farklı bir şahsiyeti kalmıyacaktır. Bütün idare ve istih-sal mekanizması aynı şekilde girift bir bürokrasi (memurluk-kırtasiyecilik) ve teknokrasi (fen idareciliği), hiyerarşisi (mertebe kademeleşmesi) tarafından idare edilecek, fertler büyük bir ordunun bir neferi gibi yalnız kendilerine verilen emirleri yapacaklardır. İşler o kadar ihtisaslaşacak ve büyük kuvvetler birkaç kişinin elinde o derece temerküz edecektir ki demokrasi denen şeye maddeten imkân kalmıyacaktır. Vakıa insanların çok boş vakti olacak, fakat o vakitten istifade edecek ruhu kalmıyacaktır.

Görülüyor ki, bu dünya cenneti pek herkesin gitmek isteyeceği bir cennet olmayacak, bilâkis bütün elektrik, makine, nakil vasıtaları, eğlence imkânlarına malik olmasına rağmen bu makine insanlar şehri et ve kemik taşıyan her insan için bir cehennem olacaktır.

Maddeciliğin ve zaruretçiliğini tasarladığı bu şehir utopyası tamamiyle hayal olmakla beraber dikkati çekmek

lazımdır ki, beşeriyet bugünkü maddi medeniyet gidişiyle bu yol üzerindedir. Londra, Nuyork, Moskova, Leningrat, Berlin, Viyana, Paris gibi metropolleşmekte olan büyük şehirler bazı bakımlardan şuurulu olarak veya olmıyarak bu hedefe doğru gitmektedirler.

Mamafih burada şunu da kaydetmek lazımdır ki, son iktisadî buhran ve bilhassa son kuraklık bütün metropollerini kökünden sarsmış ve sakinlerinin ruhunda bir köy hasreti uyandırmış, burunlarında bir toprak kokusu tütürmeğe başlamıştır.

Maddeciliğin ülküsü olan metropollere gitmiyelim, bugünkü büyük şehirler bile sakinlerine kâfi derecede esaret yüklemekte, ıztırap çektirmektedir. Büyük şehirlerde oturan insanların büyük bir ekseriyeti, kafası açık ve ruhu temiz olanlarının hepsi, şikâyet etmektedir: Şehirde iktisadî emniyet yoktur, işsizlik ve aç kalmak tehlikesi her zaman vardır; insan tabiatın huzur ve sükûnundan, güzelliğinden o kadar uzaktır ki, ruh körleşmektedir; şehrin girift ve kalabalık muhitinde içtimaî kontrol o kadar azalmaktadır ki, ahlak bozuklukları yaygın bir şekil almaktadır; çocukların genç yaşta hayatlarını kazanmağa imkân bulabilmeleri aile rabıta ve kontrolünü zayıflatmaktadır; şehrin çalışma tarzları, ve güdültüleri, üzüntüleri insanın maddî ve manevî sıhhatini bozmaktadır; iktisadî ve idarî bağlarla bağlı olan şehirli her zaman tamamiyle hür ve dürüst bir demokrasi vatandaşı olamamaktadır; şehirlerdeki sınıflaşma birçok liyakatli insanların kuv-

vetlerini kırmakta ve zararlı mücade-
lere yol açmaktadır; şehirler birçok
kabiliyetli vatandaşlara müstahsil ol-
madan ve hakiki bir hizmet yapmadan
geçinme yolları açmaktadır; büyük
şehirlerde münakale, yol, su ve lağam,
elektrik, telefon, bina, idame, emni-
yet, idare masrafları haddinden fazla
artmakta ve vergi nispetlerini yük-
seltmektedir; şehir hayatı birçok fu-
zulî masraflara, sefahete yol açmak-
tadır; ve ilâ...

Bütün bunlar demek değildir ki,
şehir zararlı ve lüzumsuz, binaenaleyh
kaldırılması icap eden bir şeydir; şe-
hirleri dağıtalım ve köylerde oturalım.
Böyle bir iddia da köyü bırakalım, şe-
hirli olalım demek kadar saçma olur.
Lazım olan şey bütün işlerimizde ha-
reket noktası olarak şehir yerine köyü
almaktır. Çok teferrüatlı programlar
çizmeğe lüzum yoktur. Samimî olarak
köy ülküsünü kafamıza koyacak olur
ve her günlük işlerimizi bu görüşe göre
yaparsak köycülük ülküsü bizi şaşırt-
madan yolumuzda yürütür.

Yalnız köycülük görüşüne göre
varmak istediğimiz köy ve şehri en
umumî vasıflarıyla tespit etmemiz fay-
dalı olur. Bu görüşe göre köy bir ce-
miyetin nüvesidir. Ham madde, hubu-
bat, mahallî mahsuller yetiştiren bir
ziraat cüz'ü değil, kendi en zarurî ih-
tiyaçları için en lüzumlu maddeleri isti-
hsal ve imal eden, en lüzumlu hiz-
metleri yapan tamam bir memleket
"vahidi"dir; köy kendi zarurî ihtiyaç-
larının tatmininden artan emeğini ve
vaktini coğrafi muhitinin ve mahallî
kültürünün verdiği imtiyazlarla kulla-
narak bir mahsul veya mamul üzerin-

de ihtisas yapmakla millî iktisat
bünyesi içinde kendine bir yer yapar.
Köy ancak daha yüksek bir hayat se-
viyesine çıkmak için lazım olan şeyle-
ri kendi ihraç maddeleriyle mübadele
ederek temin eder. Bu köy tabii, içti-
maî, iktisadî âfetlerin kolay kolay sar-
samıyacağı bir yurt nüvesidir. Bu köy-
de herkes kendi toprağının ve evinin
sahibidir, iktisadî istiklaline tamamıy-
le maliktir. Faydalı olduğunu aklı kes-
tiği vaziyetlerde komşularıyla elbirli-
ği yapar; onu bu elbirliğine devlet zo-
ru değil, kendi akli selimi ve bilgisi
sevk eder. Köy kendi harsî, içtimaî,
iktisadî, idarî, ve beledi işlerini kendi
teşkilât ve geliriyle devletin hiçbir yar-
dımına muhtaç olmadan çevirir. Dev-
letin yardımına ancak şose, demiryolu,
emniyet, idare, tedavi, muallim yetiştirme,
millî müdafaa işleri için muh-
taçtır, bu hizmetlere karşılık devlete
asker ve vergi vererek yardım eder.

Şehir bir mntakanın köyleri ara-
sında bir idare, kültür, iktisat ve ma-
liye, sanayi, eğlence, dinlenme, tedavi
merkezidir. Bu hizmetler için lazım
olan mütchasis ve memurlar, vasıtalar
ve tesisat şehirlerde bulunur. Şehirde
o mntaka için lüzumlu olan sanayi
köy ziraat ve sanatleriyle âhenkli bir
şekilde kurulur. Şehirlerde kurulacak
sanayiın büyük kısmının köylerdeki
sanatleri besliyecek ve tamamlayacak
sanayi şubeleri olması en doğru şekil-
dir. Hattâ şehirdeki sanayi doğrudan
doğruya köyle şehir arasında koope-
rasyon esasî üzerinde işletilebilir.

Japonya'yı tetkik eden iktisatçılar
Japonya'nın dünya ticaretinde en ileri
sanayi memleketleriyle rekabet ede-

bilmesinin mühim âmillerinden biri olarak sanayiinin köklerinin köylerde, bilhassa sahil köylerinde, bulunmasında görmekteyiz. Meksika da köycülük çalışmaları içinde köy sanatlerine büyük bir ehemmiyet vermektedir.

Belki her mamul eşyayı köyde yapmağa imkân yoktur. Fakat pek çok şeyleri hiç olmazsa kısmen köyde yapmak mümkündür. Burada bir şeyi köyde yapmanın iptidai şekilde el ile yapmak demek olmadığına dikkat etmek lazımdır. Makineleri köy evlerine dağrtmak mümkün olduğu gibi bu yeni iktisat sistemine göre hususî makineler de yapmak kabildir. Köy sanayiciliğinin henüz şuurunu ve azamî inkişafını bularak teşkilâtlanmış olmadığı halde dünyanın en ileri şehir sanayii ile rekabette muvaffak olması sanayii işlerinde de köycülüğün büyük bir istikbale namzet olduğunu ispata kâfidir. Köyün sanayi sahasında en büyük kuvveti şehir manasında "işçi" kullanmamasıdır. Köyde imal "vahidi" ailedir. Ailenin bütün fertleri tarla ve ev işlerinden artan vakitlerini imal işlerinde kullanırlar. Aile yiyeceğini kendi tarlasından, ağaçlarından, hayvanlarından veya denizden tedarik ettiği ve ekseriya en lüzumlu giyeceğini kendi emeğiyle yaptığı ve evi de kendi malı olduğu cihetle yiyecek, giyecek bedeli ve ev kirası gibi masraflar vermemektedir. Köyde lüks, eğlence ve sefahet masrafları da yok gibidir. Bundan başka köyde vakit de para ile ölçülmez. Diğer bir âmil de köylerin muayyen işler üzerinde ihtisas yaparak bütün sakinlerinin bu işler üzerinde "melekeli işçi" olması, bu iş bilgi-

sinin köyün kültürü içinde günden güne inkişaf eden bir unsur halini almasıdır. Şehirde işçiyi fabrikaya bağlayan "yevmiye"dir. Köyde ise herkesi o sanate içinde doğup büyümüş olduğu hava bağlamaktadır. Binaenaleyh köyde iş daha tabii, hattâ çok defa zevkli şekilde yapılmaktadır. İş aile içinde yapıldığı için işçi ve patron farkı ve mücadelesi de yoktur. Bütün bunlar düşünülünce köy sanayiinin şehir sanayii karşısında ne kadar kuvvetli olduğu kendini gösterir.

Garp sanayiinin en yeni tekâmülünde işçiye ailesiyle oturacağı bahçeli bir ev verilmesi ve işçinin bu bahçede evinin sebzesini yetiştirmeğe teşvik olunması, şehir fabrikalarının da köye benzeme temayülünü göstermektedir. Amerika'da bu şekilde şehirlere yakın, hattâ bazan uzak, sanayi köyleri teşkilî epiy yayılmıştır. Yalnız sanayi köylerinde işçi fabrikada çalıştığı ve fabrikaya ait bir evde oturduğu için iktisaden müstakil değildir.

Köycülüğün gayesi iktisaden müstakil köylü aileler vücade getirmek olmalıdır. Bir memleketin en büyük kuvvetini iktisaden müstakil köy aileleri teşkil edebilir. Bir köy ailesinin iktisaden müstakil olabilmesi için evine, ev halkının yiyeceğini ve giyeceğini temin edecek toprak, hayvan ve vesaitle sahip olması lazımdır. Böyle aileler muhitlerindeki zenginlerin ve mütegalibelerin tesirleri altında kalmıyacak ve köylerinin idaresinde hür bir vatandaş gibi reylerini verebilecekler ve haksızlıklarla mücadele edebileceklerdir. Bir memlekette hakiki bir demokrasinin teessüsü de ancak

iktisaden müstakil köy ailelerinin ekseriyette olmasıyla tahakkuk edebilir. İktisaden müstakil olmıyan şehirliler ancak memleketin umumî kültürü çok yüksek bir seviyeye çıktığı zamandır ki hakikî bir demokrasi vatandaşına lazım olan fikir hürriyetine, siyasî istiklale ve medenî cesarete malik olabilirler.

Köye ve köylüye cemiyette en mühim rolü veren ve şehri ancak köylerin bağlantı noktası olarak tanıyan, köyü kendi evinde oturan, kendi toprağını eken, kendi fertleriyle sanayi sahasında çalışan ailelerden terkip etmek istiyen bir köycülük görüşüne bazı itirazlar yapılabilir. Bu itirazların en kuvvetli ikisi bu şartlar altında ziraatin en verimli şeklinde, yani büyük arazi üzerinde makine ve sair fen vasıtalarıyla yapılamıyacağı, ve muhafazakâr olan köylünün bütün terakkileri yavaşlatacağıdır. Filhakika her köylü ailesinin kendi toprağının sahibi olması demek "küçük ziraat" demektir; köylülerin topraklarını birleştirip elbirliği ile ekip biçmeleri ancak köylünün kültürünün yükselmesiyle ve zamanla varılabilecek bir ülküdür. Fakat ne zarar . . . Şimdiye kadar bütün dünyayı küçük ziraat beslemiştir. Küçük ziraatle dünyam en çok buğday ihracını yapmış olan Rusya Sovkhoz ve Kolkhoz adını verdiği büyük çiftlikleriyle ve dünyanın Müttehedei Amerikadan sonra en çok ziraat makinesi olan memleketi olduğu halde kendi halkını güç besliyor. Amerika'da küçük ziraat yapılırken herkes refah içinde yaşıyordu; bugün birçok çiftlikleri sahipleri bırakıp ka-

çıyor. Eğer sarfedilen vakti ve emeği para ile ölçersek küçük ziraat büyük ziraatle hesap sahasında boy ölçüşemez. Fakat dünyanın hiçbir tarafında emeğini ve vaktini para ile ölçen köylü yoktur. Köylü için mühim olan az "nakit" sarfetmektir, vakıt ve emek değil . . . En az nakitle en çok istihsal ise ancak küçük ziraatte mümkündür. Bugün bütün dünyada ziraatçileri sıkıntıya sokan en büyük âmil muhtelif şekillerde biriken "nakit" borçlardır. İkinci itiraz daha mühimdir. En sergüzeştçi, en müteşebbis evlatlarının asırlardanberi şirilere akıp gitmekte olması, ufacık münzevî bir muhitte uzak bir maziden kök alan anane ve itiyatların birikmiş bulunması şüphesiz köyü muhafazakâr yapmıştır. Burada sözü dünyanın en materyalist ve amansız inkılâpçısı olan Lenin'e bırakalım: "Eğer geri çekilmek doğru olursa o zaman çekilerek köylü kütleleriyle birleşmek ve onunla belki yüz kat daha ağır ve geç olsa da, sağlam ve sebatlı olarak ileri yürümemiz lazımdır."

Burada şu noktaya da dikkati çekmek lazımdır ki, köyün muhafazakârlığı bir bakımdan faydalıdır da. Bir milletin millî hususiyetlerini aslı kuvvetiyle, katıksız olarak muhafaza eden köylüdür. Aynı zamanda köylerin muhafazakârlığı içtimâî salgınlara, yanlış yapılan büyük ölçüde işlerin felaketli neticelere varmasına karşı en büyük sigortayı teşkil etmektedir. Cehalet ve taassup silinirse muhafazakârlığın zararlı tarafı kaldırılmış olur. Köyün akliselimi şehrinden çok daha kuvvetlidir; en boş

bir moda, en aldatıcı bir fikir kuruluşunun kökleri çok yüzde ve iç bağları çok gevşek olan şehri en mantıksız ve hattâ tehlikeli bir coşkunluğa sürüklüyebilir. Köyle şehir arasındaki uçurumu açan köyün muhafazakârlığı kadar şehrin de delişmenliği olmuştur.

Filhakika, bugünkü medeniyetin en çürük noktası şehirle köy arasında doldurulması güç bir uçurum açması

olmuştur. Köylü bu uçurumu atlayacak kudrette değildir; uçurumun bir yığıntı ile dolmasını istemiyenler köyü süratle harsî, içtimâî ve iktisadî sahalarda yükseltmeğe ve teşkilâtlandırmağa ve şehre de "efendi"si olan köye karşı yapmakla mükellef olduğu büyük, fakat mütevazı vazifeyi feragat ve dürüstlikle yaptırmağa çalışmalıdırlar.

KÖY MUHİTİ ve ÇOCUK TERBİYESİ

HIFZIRRAHMAN RAŞIT

ÇOCUKLUK ve *çocukluk seneleri için iyi bir köy evi, iyi bir köy ve iyi bir köy mektebi bir arada en mükemmel terbiye sahasıdır. Böyle bir köy muhiti, bu yaşın kavrayabileceği bir hakikatin ortasındadır.* Büyük şehir ise bir tarafta ikametgâh fakrı, katlarda sıkışmak; diğer taraftan suâî, mudil, idrâk edilemez şeylerin ölçülemyecek kadar karmakarışıklığı; demiryolu, telefon, büyük mağazalar, meşherler, ki çocuğun gözünü sadece uzaktan görülen bir sis gibi kaplar.

Bazı terbiyeciler çocuğu, beşeriye-tin katetmiş olduğu kültür safhalarına, kısaltılmış bir tekraralama kursıyla sevk etmek isterler. Bu isteğe kıymet verince, onu büyük şehirden köye getirmek, çapalamak, hayvan beslemek işinde, çoban ve balıkçının hayatında beraber yaşatmak ve çalıştırmak lâzımdır.

Tabiati ve cemiyeti, iptidai kültür faaliyetinde ancak burada tanımak fırsatı vardır. Kazmak, sapaın sürmek, ekmek ve mahsul almak, ev yapmak, demir dövme, ekmek pişirmek, dokumak, ava gitmek ve hayvan beslemeği tanımanın en iyi fırsatı buradadır. Onun için olacak ki "John Lok" köy evini en iyi bir terbiye yuvası olarak takdir etmiş, Jan Jak Russo, Emil-

ini kırlara götürmüş ve köy çocukla-riyle oyun arkadaşı yapmıştır.

Keza "Goethe" de (Pedagogische Provinz) adlı eserinde çocuğu; tabiate, beşerin tabii ve asli hayat ve faaliyetine sevkeder. Ve bu suretle, bilâhare daha büyük hayat dairelerinin girift münasebetlerini ve vazifelerini kavrayabilmesi için, onun kuvvetlerini daha evelden tabii bir yolda işletmiş ve alıştırmış olarak buna hazırlanmış olur. Eğer insanların oldukları yerden bir başka yere geçmeleri lazımsa, çocukluk devri için, muhakkak ki, şehirden köye gitmek çok daha tercih edilmeğe değer. Fakat — şüphesiz Russo'nun dilediği bir hayali hamdır. Ve biz çocuğu doğduğu ve büyüdüğu topraktan söküp çıkarmağa mezun değiliz. Fakat bir takım ebeveyn var ki, şehire harsın ve terbiyenin merkezi olarak bakarlar. Kendilerini ve çocukları büyük şehrin taş çölüne atmak isterler. Köycülerin vazifesi ise, bunlara, köyün terbiye kıymetini anlatmak olacaktır.

Benim tâ küçükken yazın ve kışın, gece gündüz tabiatın içinde ve onunla beraber geçen hatıralarım; gök ve yer, şulak arazi, fundalıklar, yüksek kuru, mera ve çayır, tarlalar ve bütün bunların üzerinde büyüyen ve hareket eden her şey, nebatlar ehli ve vahşif

hayvanlar, kısaca namütenahî bir dünyadan alınmıştır. Bu hayat, her günkü beraberlikle o kadar emin, munis, o kadar içerden yaşanılmış ki, âdetâ hayatımın bir parçası olmuştur.

Buna mukabil, şehir çocuğunun resimli kitabı, hayvanat bahçesi veya tetkiki tabiat dersi nedir? Tabiat, kitaplarla, hayvan iskeletleriyle ve ölü bacaklarıyla ona söyler, daha doğrusu söylemez. Belki bizzat kendinin yerine soluk gölgeli bir hayal gösterir. Eşya yerine resimleri, hakikat yerine onun formülleri, muallimin ağzından işiteceklerinin tekrarı vardır. Ve nerede bizzat hakikati görebilirse, orada onları kafesler içinde, parmaklıklar arakasında, çiçekleri ve meyve ağaçlarını dikenli tellerle çevrilmiş bahçelerde görür. Hepsinin etrafı çevrilmiştir. Hepsi ona: *Dokunmayın*, içeri girmeyin! diye haykırır.

Zavallı şehir çocuğu!...

Buna mukabil, köy çocuğunu alalım. Bütün dünya ona açıktır. Ben kendi çocukluğumdan bir Nisan gününde, yanaklarımız, keskin rüzgârdan kızarmış olarak yaş, ekini biçilmiş tarlalara şöyle uzandığımız günleri, yaban tavusunun çıplak toprağa bıraktığı yumurtalara yaklaşınca onun bağırarak ve yüzümüze atılarak müdafaa ettiğini, sıcak bir yaz gününde böğürtlen ve yabancı yemişler aradığımızı hâlâ tatlı tatlı hatırlarım. Keza biçmekte veya boğucu öğle saatinde su dolu hendeklerin kenarına uğrayıp, su içinde tatlı su balıklarının güneşte bir rüya görür gibi sessiz ve sığır durduklarını ve biraz ötede sazlardan başımıza serpuş yaparak gü-

neşten korunduğumuzu hatırlarım. Gene küçük bir derenin mecrasını değıştirmek, ve bizim değıirmenimize sevk etmek, ateş yakmak, ekmek pişirmek, av kuşlarını kızartmak gibi hatıralarım hayatımın en güneşli günlerine aittir. Bize gündüz olduğu kadar geceki dünya da yabancı gelmezdi. Şehirliler henüz derin uykularında iken köylüler ilk sabah ışığında, kırağının ıslaklığında biçmeğe başlar. Bu işlerde çocuklar da beraberdir. Köyde fırtına, şimşek, bir harman yangını, fevkalâde yaşanan hadiselerdir ve bütün köyü harekete getirir.

Çocuk beş ve nihayet altı yaşına geldi mi, ondan her hususta, komşu eve ve sonraları komşu köye kadar haber göndererek istifade edilir. Biraz sonra onun için işler başlar.

Berlin Üniversitesi Felsefe Profesörü Paulsen çocukluk hayatının hatıralarını anarken diyor ki :

“ Köyümde yedi-sekiz yaşımdan itibaren ben her türlü ziraat işlerinde hissemeye düşeni yaptım. Sapan sürmekte, toprağı ufalamakta, tırmıklamakta, çayır ve başak biçmesinde, kuru ot ve buğday arabasını sanatkârane yüklemekte, birçok uzun Temmuz günlerinde sabahın şafağından akşamın karanlığına kadar uzak çayırlarda otların biçilmesinde yardım ettim. Bunun yanında bahçede yapılacak işler vardır. Çiçek ve nebat dikmek, sulamak, çiçek toplamak, fırında ekmek pişirmekte, yem vermekte ve sulamakta yardımı dokunan bir ele ihtiyaç duyulur. Bu arada senede biriki defa eve dülger veya sıvacı gelir. Veya bir kalfasiyle birlikte birkaç gün

kendi kendine kahvenin bir köşesinde portatif bir masa yaparak çalışır. Eskici ve ayakkabıcı köyde daha çok kalıcıdır. Köye dönerken nalbandın ve demircinin önünde de ekseriyetle durulur. O, bizim için *çok şayanı dikkat ve sevimli bir adamdır. Ve biz kışın, akşam mektepten eve gelirken onun çekicinden saçılan kıvılcımlarla, karanlık dükkânı sihirli ve tılsımlı bir aydınlığa dönerdi. Biz onun dükkânından kolaylıkla ayrılamaz, biraz daha durmadan, biraz daha sokulup kıvılcımlarına parmaklarımızı dokundurmadan ayrılamazdık. Bu suretle bütün dünya, küçük muhitiyle burada vardı. Bizzat insanlar ve onların hayatla münasebetleri de çoruklara malumdur. Ve bu hayat gizli kapaklı değildir. Büyük şehirlerde hiç kimse biribirinden haberi olmaz. Biri-biri üzerine yığılmış veya sadece bir tavan veya duvarla ayrılmış oldukları halde birbirlerine millerce mesafede imiş gibi uzaktırlar. Böylece komşusunun hayatından ve faaliyetinden haberdar olmayarak *beraberliğin karanlığında oturur ve yaşarlar. Buna mukabil, köyde göz her evi görür. Bütün aile, hayat münasebetleriyle, büyük baba ve anneden yeğenlere kadar herkese malumdur. Onların fakirliği veya zenginliği, onların saadeti ve talisizliği, onların kuvveti ve zafı, onların faziletleri ve nakiseleri herkese malumdur. İnsanı şeylerin deruni münasebetleri her şey, bütün gözlerin karşısında şehirlerde görülmiyen bir şeffaflıkla görülür. Büyük şehirlerde her gün mektepte veya oyun yerlerinde buluşan çocuklardan**

hangileri birbirlerinin ebeveynini ve kardeşlerini tanırlar? Burada, arkadaşlık hususunda diğer taraftan daha az bir saadet teşkil etmiyen bir fakır vardır. Kimin oyuncuğa ihtiyacı olursa, onu kendisi yapar. Çocuk oku, yaşı, değirmeni, arabasını, uçurtmasını, sahilde gemisini, yüz katlı bir neşe ve sevinç içinde düşünmek, bulmak, icat etmek ve bunu tatbik etmekle temin eder. Ve bunlar kırılırsa yenisini yapmak güç değildir. Ben ilk şatranç tahtamı şehirde şatrançı olan bir aileye yaptığımız bir ziyaretten sonra birkaç saat içinde öğrenerek ıhlamur tahtasından kendim kestim. Ve arkadaşım da bildiğim kadar öğrettim.

Büyük şehirlerde ise, bir oyuncak dolabı ve münevver denilen ailelerde bir sürü kitap bulundurulur. Çocuk, bunlardan esasında muztariptir. Her gün bunlardan bir intihap işkencesiyete karşılanır. Hiddetle bunlar birer birer parçalanır ve her parçalandıkça çocuk yeniden hiddetlenir ve aksileşir. Ve hiçbirini istemez olur. Düzünelerle kitap, macera romanları ve binbir çeşit şeyler, çocuğun zevkini bozar. Muhayyelesi, münfeil olarak aldığı mevzularla dolar. Birçok seneler "Küçük Robenson" bana masal kitabı olmuştur. Onu tekrar tekrar okumuş ve köy uşaklarına anlatmışım-dır.

Köy Mektebi; o, bazı güçlüklerle mücadeleye mecburdur. Fazla dolu sınıflar, yaşa göre tefrik edilmeyen dersaneler, kısaltılmış ve fasılaya uğrıyan mektep zamanını kölete-fakirlik... fakat bunlar, müsait bir vaziyete kalbedilebilir. Müşahede dersini,

hayat bilgisini, belkemiği yapmakla hesap dersleri amelî bir hale, alım satım, erazi ve mahsul hesapları, mevsime göre öküz alım satımı, bir çiftliğin veraset hesapları pay edilmesi... gibi amelî meseleler haline konabilir.

Keza fizikte basit bir dersin, çocuğun kendi müşahedesi ve faaliyetleriyle bağlanma noktası bulabilir. Manivela ve terazi hakkındaki takrirî dersler hâlâ mevcuttur. Halbuki ben kendi yaptığım kestane kabukları ve mercimekle teraziyi nasıl tasdik ettiğimi bilirim. Diğer bir defa (sifon)u almıştık. Bunu tecrübe etmek lazım diye düşündüyordum. Fakat bir sifon dahi köyde bulmak mümkün defon nereden bulmalı idik. Bir lastik çildi. O zamanlar köyün yakınındaki kasabada da bulunacak gibi değildi. Kavisli bir cam boru da yoktu. Aklına geldi ki, köyde uzun, içi boş aslan ağzının sapı vardır. Bu eğilebilirdi. Bununla birkaç kap suyu akıtmağa

muvaffak oldum. Ben bu fizik dersinden birçok zengin alât ve edevatla dolu salonlarda verilen fizik derslerinden daha çok öğrendim.

Bu söylediklerimiz iyi bir köyün ne kadar terbiye edici tesir taşıdığını göstermeğe kâfidir. Hattâ söylemeğe cesaret ederim ki, hiçbir Üniversite gençlerine muhtaç oldukları şeyi iyi bir köyün, iyi bir köy mektebinin, yetişen bir çocuğa lazım olan hakiki kuvvetini ve onun fiile ve amele kalbini bu kadar mükemmeliyetle hiçbir zaman veremez.

Onun için ben, insanların büyük bir kısmını, büyük şehirde, toprakla temas etmeden, köydeki inkişafın kaybedilmeğe gelmez bir hazinesi olan tabii ve insanî hayat muhitinin derin köklerini taşıyan görüşü ve müşahedesi olmadan, terbiye etmeyi halkımızın kuvveti hesabına büyük zıya sayarım.

("Landschule" Mecmuasından)

TRABZON KÖYLERİ

ÖMER TÜRKMEN

UZUN yıllardanberi ihmal edilen Türk köylüsünün inkişafı, şimdi günün en mühim meselesinden biri olmuştur. Daima iyiyi, doğruyu, güzeli kendisine şıar edinen Cümhuriyet hükümeti, bu kutsal vazifeye haiz olduğu ehemmiyeti vermiştir. Kalpleri millet aşkıyle çarpan, ve her an milletin ilerlemesini düşünen ülkülü Türk gençleri elbette bu ulu işi de başaracaklardır. Dünya üzerinde satıcı çiftçi, işçi ne olursa olsun her türk ferdi cehaletten kurtarılacak, ve her türk ferdine asri bir hayat yaşattırılacaktır. Bu mühim meseleyi kafamızda tasarladığımız vakit güç gibi görünür. Fakat güç diye çalışmıyalım mı?! Türk hangi güçlükten yılmıştır.

“ ”

Giresun'a 4 saat uzaklıkta bulunan kendi köyüm Paya'yı, ve umumî olarak civar köyleri elimden geldiği kadar anlatmağa çalışacağım.

Giresun köyleri ve bu köylerin evleri umumiyetle dağınıktır. Dışardan gelen birisi, bir köy sınırının nereden başlayıp nerede bittiğini kestiremez, Herkes evini arazisinin uygun bir yerine yapmıştır. Ucu bucağı belli olmayan fındık bahçeleri arasında kireçli evler görünür...

En fakir evin bir iki ineği, birkaç tavuğu, yarım tonluk fındık bahçesi, ve yarım tonluk mısır tarlası vardır. En zenginlerin ise 6 - 7 tonluk bahçe-

leri, kendilerine yetecek kadar mısır tarlaları ve hayvanları vardır. Fakir ve orta hallilerin bir kısmının mısırı mart ayına doğru tükenir, ve %50 faizle tüccardan verisiye mısır almağa mecbur olurlar. Fakir köylünün en mühim borcunu bu % 50 faizle almış mısır borcu teşkil eder. Harpten sonra çalışan kollar çoğalmış herkes yaban tarlaları ekmiştir. Böylece, bir kaç yıl az mısır satın alınmıştır.

Halbuki şimdi günden güne mısır istihali azalmaktadır. Bunun yegâne sebebi domuzlardır. On yıl önce beliren domuzlar bugün memleketin her bucağını sarmışlardır. Köylüler Ağustos ve Eylül ayları içinde evlerinin önündeki tarlaları kurtarabilirler. Gündüzün yorgunluğunu gece giderecek olan köylü sabaha kadar tarlasında uykusuz kalır. Fındık yetişmiyen yüksek köylerin hali acınacak bir şekildedir. Buralarda domuz daha çok olduğu için köylünün mahsulü bir kaç saat içinde harap edilir. İki yıldanberi yüksek köylüler nispeten daha emin olan alçak köylere göç etmeğe başladılar. Domuz afeti yalnız mısır için değildir, onlar fındıklara daha çok musallat olurlar, çok geniş olan fındık bahçelerini beklemek imkânsızdır. Fındık olurken domuzlar ilk önce küçük ocaklı (x) bahçelere

(x) Ocak: Fındık tarlalarının bir araya gelerek teşkil ettikleri küme.

zarar verirler. Daha sonra büyük ocakların fındıkları yere düşerken onları yemeğe başlarlar. Bu yüzden fındık istihali de yıldan yıla azalmaktadır. Gerek Giresun mıntakasında, gerek Türkiye'nin başka yerlerinde, domuz bulundukça köylülerimizin yaşaması gittikçe güçleşecektir. Bulduğumuz şu barışıklık çağlarından köylü istenildiği kadar istifade edemiyor.

“ ”

Bugün Giresun köylüsünün % 95 i borçludur. Bunun bu kadar kabarık olmasının sebepleri:

1 — Köylünün tasarrufa riayet etmemesi,

Eylül ve teşrinlerde fındığını satan köylü - bilhassa toy delikanlılar - zengin olduk sanırlar. Bir yıllık kazançla masrafı karşılaştıрмаğı bilmezler. Kışın fırsat buldukça kumar oynarlar. Mart gelince pazarlık başlar. Herhangi bir ihtiyaç karşısında kaldıkları anda hemen tüccarların yanına sokularak 5 ay vadeli bir miktar para isterler. Tüccar insafına göre ister % 50 ister % 60 tan bir senet yapıp onlara imzalatır. İşte böylece bir çokları borç altına girmiş olur.

2 — Bazı yıllar fındığın olmayışı, Giresun köylüsünün fındıktan başka geliri hemen yok denecek kadar azdır. Onun için fındık olmadığı yıl umumî bir kıtlık baş gösterir, ve yeni mahsul oluncuya kadar köylü ihtiyacını borçla temin etmeğe çalışır,

3 — Son yıllarda fazla arazi alınmasını.

Mübadiil olarak gelen çiftçi muhacirler fındık ziraatı yapamadıklarından bahçelerini satmağa mecbur oldular. Köylüler, hattâ şehirliler bunla-

rın arazisini satın almak için yarış ettiler, ve değerinden fazla fiatla satın alanlar borç altında kaldılar.

“ ”

İki yıl önceye kadar köy delikanlılarının ömrü kahvelerde geçerdi. Fındık ne kadar çok olursa olsun, ne kadar rahatlık olursa olsun 10 ayını kahvelerde geçiren bir köylüyü elbet te sefalet bekliyebilirdi. Uyanık hükümetimiz kahveleri kapatarak bu sefaletin önüne geçmiştir. Şimdi herkes işi ve gücü ile uğraşmaktadır. Kahvelerin kapanmasından, delikanlıların onda dokuzu memnundur. Çoğu göreneğe uyarak kahveye giden gençler şimdi ailesi arasında yaşamaktadır.

“ ”

Maarif vaziyeti:

Yukarda da dediğim gibi bu havanın köyleri çok dağınıktır. Onun için her köye mektep açmak imkânı yoktur. Fakat bugün Giresun köy çocuklarını okutacak yatı mektepleri vücade getirilmiştir. Köyler mıntakalara ayrılarak şimdilik nahiye merkezlerinde birer köy yatı mektebi açılmıştır. Son kararlar, bu teşkilât daha tekâmül ettirilerek, birkaç köyün arasına bir yatı mektebi açılacaktır. Halî hazır, kalabalık köylerin birçoğunda mektep vardır. Her köylü, kendi köyünde mektep yaptırmak için elinden gelen maddî yardımı esirgememektedir. Harf inkılâbından beri mektep olan yerlerde epeyce köylü okuyabildi, fakat mektepten mahrum olan köylüler kara cehildirler. Bunun önüne geçmek için seyyar muallimlik teşkilâtı yapılmalıdır. Gerek askerde, gerek kendi muhitinde okuyup yazma öğrenen gençler, faydalı kitap ve ga

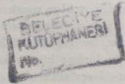
zetelerden mahrumdurlar. İnkılâp devrinde, Türk köylüsü için, az da olsa güzel eserler meydana getirildi. Fakat bulunduğum ve gezdiğim köyün hiçbirinde faydalı bir eser göremedim. Delikanlılar, bir alfabe kitabı bitirerek işin tamam olduğunu zannederler. Köylünün fikrini inkişaf ettirmek için yazılan kitapların listesi, imkân olursa bir kaç örnek köye kadar gönderilmelidir, ve okutmak için propaganda yapılmalıdır. Her köy heyeti ihtiyariyesi çıkarılan köy gazeteslerine ve vilâyet gazetesine abone olmak için mecbur tutulmalıdır.

“ ”

Bu havalinin köylüsü çok cılız ve uçuk benizlidir. Temiz havada, tabiatla baş başa yaşayan köylünün böyle olmasının sebeplerinden biri de şudur:

Evlerin gayri sıhhi yapılmış olması.

Buranın evleri iki katlıdır; yer katında hayvanlar, ve üst katında insanlar yaşar. Üst kattakiler alt katta tefessüh eden mevaddı gaitenin buharını mütemadiyen teneffüs ederler. Kışın, buhar evleri sıcak tuttuğu için köylü memnundur. Hele yazın bu ahırlar çok fena kokar. Buna alışık olan köylü, bundan gelecek zararları bilemez. Zengin, fakir her köylü bu pis yapılar içinde yaşamaktadır. Köylüyü bu kötü yuvalardan kurtarmak için, şimdilik vilâyet ve kazaların yanına birer köy evi örneği yapılmalıdır. Yeni köy evleri hakkında plânlar gönderilmelidir. Eski usul evlerin yapılması yasak edilmeli ve her köylü örnek ev gibi bir yapı edinmeyi kendisine bir gaye bilmelidir. Eğer ev ve ahırlar sıhhi bir surette yapılırsa köyümüzün manzarası büsbütün değişecektir.

TÜRK ANTROPOLOJİ MECMUASI

TÜRKÇE — FRANSIYZCA

Türk Antropoloji Enstitüsü tarafından altı ayda bir çıkarılır.

Memleket ilmine ait orijinal etütler ve beşer biolojisine dair kıymetli yazılar bulunur.

İdare: Prof. Şevket Aziz.

Üniversite — Fen Fakültesi, Antropoloji Enstitüsü.

TEVZİ YERİ: Üniversite
Neşriyat memurluğu
BAYAZIT

KARINCA

Türk Kooperatifçilik Cemiyetinin her ay çıkarmakta olduğu bu mecmuayı her Ülkü okuyucusu, her köycü takip etmelidir. Her sayısında tekâmül eden "KARINCA,, Türkün asıl vatanı olan Türk köynün iktisat işlerini Türk inkılâbının şiarlarına uyar bir şekilde işlemek ülküsü ile çıkan ilk ve tek mecmuadır. Karınca demokrasi ve milliyet prensiplerinden kuvvet alan bir kooperatifçilik duygusunu ve bu esaslara göre yapılacak kooperatif teşkilâtını Türk köylerinde ilimleştirmeye ve kökleştirmeye çalışmaktadır.

Köycülük Rehberi

Nusret Kemal

Fiatı 20 kuruş (Posta ücreti dahil)

TARİK EDİP VE ŞERİKİ KÜTÜPHANESİ, ANKARA

